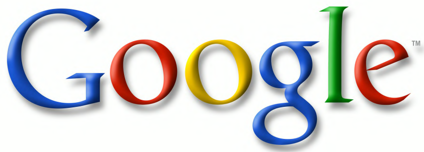

Det skandinaviske

Litteraturselskabs

Skrifter.

1815.

Ellevte Aargang.

Kjöbenhavn.

Trykt og forlagt hos Andreas Seidelin, i store Kannikestræde No. 46.

INDHOLD.

Ottars og Ulfstens korte Rejseberetninger med dansk Oversættelse, kritiske Anmærkninger og andre Oplysninger, af R. Rask.

Ottars og *Ulfstens* Rejseberetninger, som de aflagde til Kong Alfred den Store i England, og som han har opbevaret i sin angelsaksiske Orosius, ere saa navnkundige og vigtige til at oplyse Nordens gamle Historie og Jordbeskrivelse at flere af de lærdeste Oldgrandskere have gjort dem til særdeles Gjenstand for deres lærde Bearbejdelse; hvorvel de kun udgjöre en Del af det förste Kapitel af den angelsaksiske Orosius, hvor de ret passende ere indskudte i den geografiske Udsigt over den bekjendte Verden, som der gives för der begyndes paa Verdenshistorien. Det er altsaa ikke i Forta-

len, som dog siges i den latinske Oversættelse af *J. Spelmanni vita Ælfredi* Oxon. 1678. S. 205, hvor Stykket er indført paa Angelsaksisk og Latin, og som siden er gjentaget af Langebek og mange andre. Bogen har egentlig ingen Fortale uden et temmelig udförligt Indholdsregister, hvor der dog ikke tales et Ord om disse Rejser; straks efter dette begynder Materien selv i förste Bogs förste Kapitel, hvor Stykket om Rejserne er indrykket. Fölgelig er det ogsaa en Fejl, naar Sprengel og efter ham Beckmann siger at dette Stykke er indrykket i andet Kapitel af Orosius; ti her begyndes paa den egentlige Verdenshistorie, og handles blot om Ninus og Semiramis.

I Beckmanns Litteratur der ältern Reisebeschreibungen 1ste Bind S. 450—468 findes under No. 37 en udförlig Efterretning om alle Udgaver og Forsög til Forklaring, samt om Indholdet selv af disse Rejseberetninger. Först aftryktes Teksten tilligemed en omtrentlig latinsk Oversættelse i anförte Spelmanns vita Ælfredi, som det sjette af de smaa Tillæg, der ere tilföjede; den udgjör her tilligemed Oversættelsen to Blade i Folio. Dette Tillæg lod *Bussæus* aftrykke med nogle Anmærknin-

ger, som Tillæg ved *Are Frodes Schedæ*, og derfra laante ogsaa *Langebek* Teksten til sin med latinsk Oversættelse og Anmærkninger forsynede Bearbejdelse, som under Titel: *Periplus Otheri Norvegi et Wulfstani sive eorum narrationes de suis in septentrionem et in mari Balthico navigationibus* er indfört i *Scriptores rerum Danicarum* 2den Del, og udgjör over 8 Blade i Folio. Samme Aar som denne Del af Scriptores udkom i Kjöbenhavn, nemlig 1773, blev hele den angelsaksiske Orosius udgivet i London af *D. Barrington* under Titel: *The Anglosaxon Version from the Historian Orosius by Ælfred the Great Together with an English Translation from the Anglosaxon*, hvilken Langebek altsaa naturligvis ikke har kjendt eller brugt ved sit Arbejde. Herved tabte han dog vel ikke saare meget, da Teksten er skjödeslös trykt og Oversættelsen viser at Barrington paa mangfoldige Steder slet ikke har forstaaet Originalen. Bag ved denne Udgave er tilföjet Anmærkninger og Kort til denne geografiske Udsigt i förste Kapitel af Orosius, som tillægges Forster, men hvormed han dog var meget utilfreds. Af denne Udgave har den lærde Professor *H. G. Porthan* i Åbo taget

A 2

Teksten til dette Stykke, hvilket han har ledsaget med svensk Oversættelse og mangfoldige ypperlige Anmærkninger, og ladet indrykke i 6te Del af *Vitterhets Academiens Handlingar* fra S. 37—106. Han har der leveret et Mesterstykke af Lærdom og Skarpsindighed, han har selv efter at have en Langebek til Forgjænger givet saa mange Berigtigelser til Forklaring og Oversættelse, og understöttet alt med saa grundige Beviser, at man ikke noksom kan beundre hans Kundskaber i et Sprog, der er saa forskjelligt fra hans Modersmaal som Angelsaksisk virkelig er fra Finsk. Foruden disse egentlig lærde Bearbejdelser af den angelsaksiske Tekst over dette Stykke har mange Lærde benyttet det, og lejlighedsvis givet Bidrag til dets Forklaring, saasom: *Forster* i hans *Geschichte der Entdeckungen im Norden*, hvor han berigtiger de ovennævnte Anmærkninger og Kortet, som Barrington föjede til sin Udgave; *Schlözer* i hans *alte nordische Geschichte*; og især Svenskeren *Thunmann* i de fortræffelige *Untersuchungen über die alte Geschichte einiger nordischen Völker* 1772, som Beckmann har forglemt at anföre; samt *M. C. Sprengel*, dog uden at nævne sig, i en Anmel-

delse af Barringtons Udgave, hvori han dog mere oplyser Alfreds egne Efterretninger om Tyskland end Ottars og Ulfstens Rejser, der i Sammenhængen fölge strax efter. Denne Anmeldelse, som det synes at Porthan ikke har kjendt, findes i *Walchs philologische Bibliothek* 2det Bind 1774. Hos os er det benyttet af *Schöning* i hans *gamle nordiske Geographie* og af Prof. *Nyerup* i 1ste Bind af *Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tider*, der ogsaa er oversat paa Tysk med adskillige Anmærkninger.

Om Originalen selv siger allerede Langebek: "Dolendum vero est, et ipsum *textum*, repetita sæpius transscriptione, librariorum culpa negligenter distinctum ac aliquibus in locis plane corruptum videri, et *versionem* non ubique, male intellectó textu ejusdemque sensu inverso, satis feliciter successisse etc." Ved Barringtons Udgave vandtes, som allerede anmærket, ikke meget for dette Stykkes Kritik: Teksten er her trykt efter *Elstob's* Afskrift af *Junius's* Afskrift af den eneste gamle Kodeks paa Pergament, den cottonske kaldet, der dog er vel skreven og vel bevaret; til hvilken Ud-

giveren ogsaa maa have haft Adgang, da han siger at han har efterset den ved vanskelige Steder. Retskrivningen har han sögt at gjöre ensformig, hvilken Umage man höjligen maatte önske han havde sparet sig, især da Kodeks er saa skjön, at man mener den er en Original fra Alfreds egen Tid. Denne Barringtons Tekst har imidlertid Porthan fulgt saa samvittighedsfuldt, at han endog har optaget Trykfejl af den, hvorpaa den har temmelig Overflödighed. Jeg agter i det fölgende vel at lægge den til Grund, da jeg ikke har Adgang til det gamle Haandskrift, og heller ingen anden Udgave har, der omfatter det hele Stykke, jeg agter at levere; men jeg vil ikke gjöre mig nogen Betænkning om at optage andre Læsemaader af Tillægget til Spelmanni vita Ælfredi, saa langt som det naar, nemlig i de tvende egentlige Rejsebeskrivelser; især hvor Barrington stiltiende (altsaa formodentlig for at rette Ortografien) afviger fra den ældste Udgave, og hvor Sprogets Natur fordrer eller Kritiken tilraader en anden Læsemaade. Langebek har isteden for det angelsaksiske Bogstav Ð ð overalt ladet trykke D d, hvorfra det dog i Sproget meget nöje adskilles,

herved blive altsaa mangfoldige Ord forvekslede og fordrejede. Porthan har ladet baade Þ og Ð trykke med *Th*, men herved fremkommer lignende Forvekslinger imellem disse to Lyde indbyrdes, der ingenlunde ere saa forblandede af Angelsakserne, som man af skjödeslöse Udgaver skulde slutte. Teksten har derved faaet et Udseende som om man i et dansk Stykke ingen Forskjel vilde gjöre paa *G* og *K*, eller skrive *Ph* isteden for *F* og *V*, hvorved man uden Tvivl vilde stöde og forvirre Læseren uendelig. Dette lille Stykke er det förste Angelsaksiske der nogensinde har været trykt korrekt i noget af de nordiske Riger, hvilket Læserne skylde Forlæggeren af Selskabets Skrifter Hr. Boghandler og Bogtrykker *A. Seidelin*, der har skaffet sig denne Type til min angelsaksiske Grammatik, saavel som til denne Afhandling.

Uagtet dette Stykke, efter det foregaaende, ved Langebeks og især ved Porthans Bearbejdelse ér bragt temmelig nær til sin endelige Forklaring; vil dog adskilligt kunne forbedres i Teksten selv, og adskilligt hidtil uforklarligt eller dunkelt oplyses ved Hjelp dels af islandske Mindesmærker, som Porthan ikke kjendte, og dels af nöjagtigere Kundskab i

den angelsaksiske Grammatik, som de hidtilværende Fortolkere synes at have savnet. Dette er og saa meget mindre at undres over, som overhoved ingen, saavidt jeg skjönner, hidindtil har trængt ind i den angelsaksiske Sproglære, eller besiddet en nogenledes fuldstændig, sikker og ved kritiske Vanskeligheder brugelig Kundskab deri; ti man skulde vel især vente saadan Indsigt hos *Hickes*, der har udgivet Grammatik derover, saavel for sig selv, som i hans store Pragtværk *Thesaurus lingvarum septentrionalium*, eller og hos *Lye*, der har forfattet et andet Pragtværk derover nemlig: *Dictionarium Gothico-Saxonicum*; men saa berömte og brugte, som disse Værker ere, fordi man intet bedre hidtil har haft, saa vrimle de dog af Fejl, der vække en meget ugunstig Tanke om Forfatternes Kjendskab med Sprogets indre Bygning og med de andre gotiske Sprog. Saaledes, for at tage et iöjnefaldende Exempel af hver, angiver Hickes *þær* (ɔ: der, *ibi*) for Artiklens Nominativ i Hunkjönnet, altsaa for en Afændring af *seó* (isl. *sú* ell. *sið*) hvorfra det dog synes himmelvidt forskjelligt, forfört af en Udtryksmaade som dog er tilfælles for mange gotiske Sprog

f. E. *Da kom der Regn, da var der en Kvinde*, hvor der kun hörer meget lidet til at se at *der* er Adverbium og ingen Artikel. Et lignende höjst paafaldende Eksempel (foruden denne samme Fejl) frembyder Lye under Ordet *þæt*, som er Intetkjönnet af samme Artikel (isl. *þat* tydsk *das*). Dette bemærker han udtrykkelig bruges baade i Hankjönnet og Hunkjönnet som Nom. og Acc. tvertimod Sprogets Natur. For at godtgjöre denne Sætning anförer han en hel Del Eksempler saasom: *þæt bigspel* parabolam, *þæt cild* infans, *þæt fólc* populus, *þæt víf* virgo, *þæt blód* sanguinem. Altsaa har han ikke vidst hvad Kjön, *das Beyspiel*, *das Kind*, *das Volk*, *das Weib*, *das Blut* var, men ladt sig forföre af de tilsvarende Ord i Latinen! Man ville undskylde Udförligheden af disse to Eksempler, som jeg ansaa for nödvendige til at retfærdiggjöre min Dom om saa berömte Forgjængere i det angelsaksiske Sprogstudium. De kunne tillige have den Nytte, at man ikke finder det underligt om Mænd, der ej have gjort det angelsaksiske til Hovedfag (som Portman der var en indfödt Finnlænder) stundum begik en Fejl eller oversaa en Fejl, der er begaaet af ukyndige Af-

jeg maaskje herefter, naar Turen tilfalder mig, have den Ære at fremlægge flere lignende Smaabidrag til Forklaring af interessante angelsaksiske Lævninger.

Men det er Tid at tage fat paa vor egentlige Gjenstand: Porthan har foruden Ottars og Ulfstens Beretninger ogsaa optaget det foregaaende Stykke af samme Kapitel, hvor Kong Alfred selv taler, og hvortil han rimeligvis har öst af ældre unöjagtige latinske Böger; dette har jeg heller ikke her villet forbigaa, da det hörer saa nöje til Materien. Vor Tekst deler sig altsaa i 3 Afsnit. 1) *Kong Alfreds* temmelig magre Opregnelse af Landene i det nordlige og östlige Evropa, især Tyskland og Danmark; det der angaar de fjerne östlige Folkeslag er meget dunkelt, og anset for halv fabelagtigt. 2) *Nordmanden Ottars* korte Beretning om to Sörejser fra Nordlandene i Norge; den ene til Bjarmeland eller Permien i nuværende Rusland norden om Finmarken; den anden langs Kysten af Norge til Konghelle, og derfra til Slesvig i Danmark; samt om Tilstanden i det nordlige Norge.

5) *Ulfstens* Beretning om en Sörejse fra Slesvig til Truso i Pröjsen langs Östersöen, samt om Esternes Sæder og Skikke. Begge de sidstnævnte Beretninger ere af Öjevidner, og röbe megen Sandhedskjærlighed, samt klare Begreber om Landenes og Folkenes Beskaffenhed.

We willaþ nu [1]) ymb *Europe* landgemæro reccan swa micel swa we hit fyrmest witon. From þære ea *Danais* west oð *Rin* ða ea (seo wylð of þæm beorge, þe man *Alpis* hæt, and yrnð þonne norðryhte on þæs garsecges earm, þe þæt land utan ymbligð, þe man *Brytannia* hæt) and eft suð oð *Donua* þa ea (þære æwylme is neah [2]) þære ea Rines, and is siððan east yrnende wið [3]) norðan *Crecalande* ût on þone *Wendelsæ*) and norð [4]) oð þone garsecg, þe

---

[1]) Saaledes det Cottonske Haandskrift for *ymbe.*

[2]) Det lauderdalske Haandskrift har: *ofra ðæne Rines ea*, skal vel være *ofre ðære Rines ea* ɔ: (nær) Rinströmmens Bræd. (Dat. sing. af *Ofer* t. *Ufer.*).

[3]) Det cott. Haandskr. mangler *norðan*, men det kan ikke undværes, fordi det fölgende Ord *Crecalande* staar i Dativ., med hvil-

egen Beretning.

Nu ville vi *a*) berette saa meget som vi paa nogen Maade vide om de evropæiske Landes Enemærker. Fra Floden Don vester paa til Floden Rin (den udspringer paa det Bjerg man kalder Alpis, og löber derpaa mod Norden ud i den Arm af Verdenshavet, som omskyller det Land, man kalder Britannien), og *b*) atter sönder paa til Donavfloden (dens Udspring er nær ved Rinströmmens, og siden löber den mod Östen, norden for Grækenland, ud i *c*) Middelhavet) og mod Norden til det Verdenshav, man kalder *d*) Kvenersöen; imel-

---

ken Form *við* ikke forbindes uden naar det betyder imod (t. *wider*).

*) Saaledes det cott. H. for *on*, som her er upassende, og maaskje indkommet fra det foregaaende *on þone Vendelsæ*. Det er underligt, at Barrington har optaget de sletteste Læsemaader i Teksten og sat de bedste af det bedste Haandskrift, som menes at være fra Alfreds Tid, i Varianterne.

man *Cvensæ* hæt: binnan þæm syndon manega ðeóda, ac hit [5]) man hæt eall *Germania.*

Ðonne við norðan Donua ævylme and be eastan Ríne syndon [6]) *Eastfrancan*; and be suðan him syndon *Svæfas* on oðre healfe þære ea Donua, and be suðan him and be eastan syndon *Bægðvare*, se dæl þe man *Regnesburh* hæt; and rihte be eastan him syndon *Beme*; and eastnorð syndon *Ðyringas*; and be norðan him syndon *Eald-Seaxan*; and be norðan-vestan him syndon *Frysan.*

And be vestan *Eald-Seaxum* is *Ælfemuða* þære ea, and *Frysland*; and þanon vestnorð is þæt land, þe man *Angle* hæt and *Sillende* and [7]) sum dæl *Dena*; and be norðan

---

[5]) Porthan udelader *man*, maaskje forfört af den svenske Talebrug, hvor *heta* er verb. neutr.

[6]) Det Lauderd. Haandskrift har *Eeatfrankna* som vel er en Skrivefejl.

[7]) Barrington har her uden at anföre nogen anden Læsemaade *sumne*, men da dette

lem de (Vande) bo mange Folkefærd, og alt det (Land) kalder man e) Germanien.

Saaledes bo f) *Östfrankerne* norden for Donavs Udspring og östen for Rinen, og sönden for dem bo Svaberne paa den anden Side af Floden Donav; men sönden og östen for leve g) Bajrerne, den Del, som man kalder h) *Regensborg*, og lige östen for leve Bömerne, og i Nordost bo Tyringerne; og norden for bo de gamle Sakser eller i) Oldsakserne, og nordvest for bo Friserne.

Vesten for Oldsakserne er Floden Elbens Munding og Frisland, og nordvest k) derfra ligger det Land, som man kalder l) Angelen og m) Sillende og en Del af de Danske, men

---

er *Accus.* og Sammenhængen aabenbar fordrer *Nom.* har jeg uden Betænkning sat *sum* istæden. *Sumne* kan dog i det höieste ikke være andet end en Skrivefejl i den gamle Kodeks, men er rimeligviis en Trykfejl hos Barrington. Porthan har *summe*, men uden at sige hvorfra, altsaa vel ved en Trykfejl.

him is *Apdrede*; and east-norð [8]) *Vylte*, þe man *Æfeldan* hæt; and be eastan him is *Vinedaland*, þe man hæt *Syssyle*; and east-suð ofer [9]) sumne dæl *Maroara*.

---

[8]) *Vylte* oversætter Porthan ved *Heder*, og beraaber sig til den Ende i en Anmærkning paa det engelske *wold*, hvilket Johnson i sin store Ordbog forklarer af den angels. *vold*, som han oversætter: *a plain place without wood.* Men heri er en dobbelt Urigtighed: först betyder *vold* paa Angelsaksisk ikke en jævn Slette uden Skov, men netop en Skov, Lye oversætter det *saltus*, hvormed kan sammenlignes det tyske *Wald*; dernæst om *vold* i Angels. virkelig ligesom *wold* i Engelsk betydede en skovlös Mark, saa hjælper det os her slet intet, da det hverken er mer eller mindre end det norske *Vold* isl. *völlr*, en Mark, Vang, som altsammen er langt fra *Vylte*. At oversætte dette ved *Heder* passer heller ikke med de fölgende Ord: "som man kalder Æfelderne" dette *Æfeldan* forekommer ogsaa siden, hos Porthan

norden for Oldsakserne er Obotriternes Land, og i Nordost Vilterne, som man kalder n) Æfelder; og östenfor er det Land, som man kalder o) Syssyle, og sydost, i nogen Frastand p) Mærerne.

S. 56, hvor det oversættes rigtig som et Folkenavn i Flertallet, hvorimod Anmærkningen h atter taler om en Sandhede; men Porthan har ikke kjendt Sprengels fortræffelige Indfald, som oversætter det "*die Vilzen*" uden at ane, at derved kan være nogen Vanskelighed. Disse *Vilter* og deres Lands Udstrækning oplyses af *Thunman* i den anförte Bog S. 180 o. flg. Han beretter at de ogsaa kaldes *Velataber*, *Vlotaber* og *Lütizer* eller *Lauticii*, og havde deres egentlige Sæde paa denne Side Oderen og Elben, omtrent altsaa i nuværende Ukermark og en Del af Meklenborg og Forpommeren.

*) Her har Barrington *summe*, men det er blot en Trykfejl for *sumne*, som styres af *ofer* og maa svare til *dæl*: i *Acc. sing. masc.*

And hi *Maroaro* hæbbað be vestan him *Dyringas* and *Behemas*, and *Bægðvare* healfe; and be suðan him on oðre healfe Donua þære ea is þæt land *Carendre* suð oð ða beorgas, þe man *Alpis* hæt. To þæm ilcan beorgum licgað Bægðvara landgemære and Svæfa. And þonne be eastan Carendran lande, begeondan þæm vestenne is *Pulgaraland*, and be eastan þæm is *Crecaland*. And be eastan [10]) Meroarolande is *Visleland*, and be eastan þæm sind *Datia*, þa þe iu væron *Gottan*. Be norðan eastan Maroara syndon *Dalamensan*: And be eastan *Dalamensam* sindon *Horithi* (Poritsi), and be norðan [11]) Dalamensam sindon *Surpe*, and be vestan him sindon *Sysele*. Be norðan *Horiti* is *Mægðaland*, and be norðan Mægðaland is Sermende oð ða beorgas *Riffin*.

---

[10]) Her skriver Barringt. Folkets Navn med *e Meroaro*, oven for med *a*, det ene er vel en Trykfejl; dog da man i Navne ikke ret kan være sikker hvilket der er det rette har jeg beholdt det.

Og disse Mærer have vesten for sig Tyringer og Bömer og en Del af Bajrerne; men sönden for dem paa den anden Side af Floden Donav er Landet *q*) Kærnten, der strækker sig sönder paa indtil de saakaldte alpiske Bjærge. Til de samme Bjærge strække sig og Bajrernes og Svabernes Landemærker. Dernæst östen for Kærnten paa den anden Side af *r*) Örkenen er *s*) Bulgariet, og östen derfor *t*) det græske Rige. Og östen for Mærernes Land er *u*) Veiksellandet, og östen for det *x*) Daserne, hvilke til en Tid vare Goter. Nordost for Mærerne bo *y*) Dalamenserne, og östen for Dalamenserne igjen Horitherne (Pröjserne) og norden for Dalamenserne ere *z*) Sorberne og vesten for *a*) Syslerne. Norden for *b*) Horiterne (Pröjserne) er *b*) Mægšaland og norden derfor igjen *b*) Sarmaterne indtil de riffæiske Bjærge.

---

[21]) Her er en lignende Skjödeslöshed *Dalomensam* for *Dalamensam*, hvilket saavel som nysomtalte Sted Porthan stiltiende har rettet.

And be vestan *Suð-Denum* is þæs garsecges earm, þe lið ymbutan þæt land *Brittannia;* and be norðan him is þæs sæs [12]) earme, þe man hæt *Ost-sæ;* and be eastan him and be norðan him syndon *norð-Dene*, ægþer ge on þæm maran landum ge on þæm iglandum; and be eastan him syndon *Afdrede;* and be suðan him is *Ælfe* uða þære ea, and *eald Seaxna* sum dæl.

Norð-Dene habbað be him norðan þone ilcan sæs-earm, þe man hæt [13]) *Ostsæ*, and be eastan him sindon *Osti* ða leóde, and *Afdrede* be suðan.

Osti habbað be norðan him þone ilcan sæs earm and *Vinedas* and *Burgendas;* and be suðan him syndon *Hæfeldan.*

Burgendan habbað þone ylcan sæs-earm be vestan him, and *Sveon* be norðan, and be eastan him sint *Sermende*, and be suðan him *Surfe*.

---

[12]) Her synes vel at burde staa *earm*, dog kan det muelig være en Skjödeslöshed i det gamle Haandskrift, hvorfor jeg ikke har villet forandre Teksten.

Vesten for *c*) Sönder-Danskerne er den Arm af Verdenshavet, som omgiver Landet Brittannien, og norden for dem er den Havbugt, som man kalder *d*) Ostsöen (Kattegattet), og nordost for dem Nord-Danskerne dels paa det faste Land og dels paa Öerne; og östen for dem ere Obotriterne, og sönden for dem er Udlöbet af Floden Elben og en Del af Old-Sakserne.

Nord-Danskerne have norden for sig den samme Havbugt, som man kalder *d*) Ostsöen, og östen for dem bo de Folk *e*) *Oster* og sönden for Obotriter.

Osterne have norden for sig den samme Havbugt som Vender og Burgunder (ɔ: Bornholmer) og sönden for sig Hæfelderne.

f) Burgunderne have den samme Havbugt vesten for sig, og de Svenske norden for, og östen for ere Sarmaterne og sönden for Sorberne.

---

²²) Her har Barringt. ved en aabenbar Trykfejl: *þe man sæ hæt ost*, hvilket Porthan og har mærket, men dog ikke rettet i Teksten.

Sveon habbađ be suđan him þone sæs-earm *Osti*, and be eastan him *Sermende*, and be norđan him ofer þa vestennu is *Cvenland* and be vestan-norđan him sindon *Scride-Finnas*, and be vestan *Norđmenn*.

2. Ottars Rejse.

Ohthere sæde his hlaforde *Ælfrede* kyninge, þæt he ealra *Norđmanna* norđmest bude. He cvæđ þæt he bude on þæm lande norđevear-dum viđ þa *Vest-sæ*; he sæde [14]) þeah þæt þæt land sý svyđe norđ þanon, ac hit is eall veste, buton on feavum stovum [15]) sticcemæ-lum viciađ *Finnas* on huntađe on vintra and on sumera on fiscođe be þære sæ.

He sæde þæt he æt sumum cyrre volde fandian, hú lange þæt land [16]) norđ-rihte

---

14) Saaledes læses i Vita Ælfred: Barr. har *đeah*.

15) Saaledes Barrington; i Vita Ælfr. læses: *stice mælum*.

De g) Svenske have sönden for sig den ostiske Havbugt, og östen for sig Sarmater; og norden for dem paa hin Side Örknen er h) Kvenland, og nordvest for dem i) Skride-Finnerne, og vesten for Nordmændene.

beretninger.

k) Ottar sagde sin Herre Kong Alfred, at han boede nordligst af alle Nordmænd. Han berettede, at han boede paa den nordlige Kant af Landet ved Vesterhavet; men at Landet dog strakte sig langt længer imod Nord, men at det var altsammen öde, undtagen at l) Lapper opholdt sig af og til paa enkelte Steder for Jagtens Skyld om Vinteren, og om Sommeren paa Fiskeri ved Söen.

Han fortalde, at han en Gang vilde undersöge hvor langt Landet strakte sig nord paa,

---

[16]) Saaledes i Vita Ælfredi; Barrington har *norð right.*

læge, oððe hvæþer ænig man be norðan þæm vestene bude; þa fór he norð-rihte be þæm lande, let him ealne veg þæt veste land on þæt steór-bord, and þa víd-sæ on bæc-bord þry dagas, þa væs he sva feor norð, sva [17]) ða hvæl-huntan fyrrest farað. Þa fór he þa gyt norð-ryhte sva fær sva he mihte on þæm oðrum þrim dagum geseglian; þa beah þæt land þær easte-ryhte, oððe sió sæ in on þæt land, he nyste hvæþer, buton he visste, þæt he þær bád vestanvindes oððe hvone norðan, and seglede þanon east be lande sva sva he mihte on feóver dagum geseglian; þa sceolde he [18]) þær bídan ryhte [19]) norðan-vindes,

---

[17]) Saaledes har det cott. Haandskrift ikke *tha sva*, som Porthan ved en Fejltagelse angiver; de övrige Haandskrifter og Udgaver læse *sva sva*, hvilket ej gaar an; ti vel bruge Angelsakserne *sva-sva* til at udtrykke vort *saa-som*, men det ene af disse to *sva* staar straks foran (*sva feor norð sva* ɔ: saa langt nord som); det tredie vilde stride mod Sprogets Natur; og Artiklen vilde savnes ved Ordet *huntan*,

og om noget Menneske boede norden for Örkenen; til den Ende rejste han nord paa langs Landet, og havde hele Vejen det öde Land paa Styrbord (ɔ: til höjre) og rum Sö paa Bagbord (ɔ: til venstre) i tre Dage, da var han saa langt nord paa som Hvalfangerne nogensinde fare. Dernæst drog han endvidere nord paa saa langt som han kunde sejle paa tre Dage endnu; der böjede Landet sig da mod Östen eller og Söen gik ind i Landet, han vidste ikke hvilket, men det vidste han, at han der biede paa en vestlig eller lidt nordlig Vind, hvorpaa han sejlede derfra öster med Landet, saa langt som han kunde sejle i fire Dage. Da maatte han bie

---

naar man ikke antog Læsemaaden af den gamle og bedste Kodeks.

[18]) Vita Ælfredi udelader *þær*.

[19]) Barrington har *norðanvindas*, en Trykfejl, som vilde blive acc. plur, men *bidan* styrer gen. ligesom i isl. *bida*, hvilket sees af Stedet ovenfor: *he þær bád vestanwindes*. I Vita Ælfr. findes det rette.

forðan þæt land beah þær suðrihte, oððe sió sæ in on þæt land, he nyste hvæþer; þa seglede he þanon suðrihte be lande sva sva he mihte on fif dagum geseglian. Ða læg þær án mycel ea up in þæt land, þa cyrdon hý up in on ða ea, for þæm hý ne dorston forð be þære ea seglian for unfriðe, for þæm þæt land væs eall[20]) gebun on oðre healfe þære[21]) ea. Ne métte he ær nan gebun land syððan he fram hys agnum hame fór, ac him væs ealne veg veste land on þæt steórbord, butan fisceran and fugeleran and huntan, and þæt væron ealle Finnas, and him væs á víd-sæ on þæt bæc-bord.

Ða *Beormas* hæfdon sviðe vell[22]) gebun hyra land, ac hi ne dorston þær on cuman;

---

20) *Gebon* hos Barr. er vel atter en Trykfejl i Vita Ælfr. staar *gebun*, som Sproglæren fordrer.

21) Barr. har *eas* som kunde vel tænkes at være en Skjödeslöshed hos Forfatteren, skjönt Ordet er af Hunkjönnet; men da

der efter fuld Nordenvind fordi Landet der böjede sig mod Sönden, eller Söen ind i Landet, han vidste ikke hvilket. Derpaa sejlede han derfra sönder med Landet, saa langt som han kunde sejle i 5 Dage. Da laa der en stor Flod oppe i Landet (for dem); da vendte de ind i Floden (o: Mundingen) ti videre op ad Floden torde de ikke sejle af Frygt for Ufred, efterdi Landet var ganske beboet paa den anden Side. Han havde ikke för truffet noget beboet Land siden han drog hjemme fra; men havde bestandig haft paa Styrbord öde Land (paa Fiskere, Fuglefængere og Jægere nær, der alle vare Lapper) og rum Sö paa Bagbord.

Bjarmerne havde meget vel dyrket deres Land, og de torde ikke komme derind, men

---

Barr. viser sig saa ofte skjödeslös, og da Vita Ælfred har *ea* bör man vel ikke antage det her.

**) Barr. har *gebund*, som atter er en Skjödeslöshed imod Sprogets Natur, i Vita Ælfr. findes *gebun*, som er det rette.

ac [23]) þára *Terfinna* land væs eall weste, butan þær huntan gevicodon, oððe fisceras oððe fugeleras. Fela spella him sædon þa Beormas ægþer ge of hyra ágenum lande ge of þæm [24]) landum þe ymb hy utan væran; ac he nyste hvæt þæs soðes væs, for þæm he hit sylf ne geseah. Ða Finnas him þuhte and þa Beormas spræcon neah án geðeóde.

Sviðost he fór ðider, to eacan þæs landes [25]) sceavunge, for þæm horshvælum, for

---

23) Saaledes Vita Ælfr. Barr. har *þæra*, som dog og kan gaa an, og straks derpaa *Terfenna*.

24) Dette er min Rettelse isteden for *lande* som baade Vita Ælfr. og Barringt. har, men som vel dog ikke kan være andet end en Skrivefejl i den gamle Kodeks, maaskje foraarsaget ved *lande* som gaar straks foran. Det er klart af det paafölgende *væran* at her maa findes et Flertalsord.

25) Barringt. har *Sceapunge*, hvilken Trykfejl har forfört ham selv til at oversætte: *He went the rather and shaped his course to each of these countries*, hvilket er aabenbar

Terfinnernes Land var ganske öde, uden hvor der opholdt sig Jægere, eller Fiskere, eller Fuglefængere. Bjarmerne gav ham mange Beretninger dels om deres eget Land, dels om de dem omgivende Lande, men han vidste ikke hvad der var sandt af det, efterdi han ikke saa det selv. Lapper og Bjarmer, syntes ham, talte omtrent samme Sprog.

Fornemmelig drog han did (næst efter Lysten at betragte Landet) for Hvalrossernes

---

falsk og næsten meningslöst; samt Porthan til at give det saaledes "*Han for förnämligast dit, förutan af håg at lära känna Landets skaplynne, för Valrossarnes skull.* Den lat. Oversætter i Spelmans vita Ælfredi saa og Langebek forbigaar det rent. Forster oversætter fejlagtig: "*Er fuhr vorzüglich darum her zu jedem dieser Länder.*" Men *sceavung* er et ganske sædvanligt Navneord af *sceavian*, beskue, betragte. Denne Læsemaade findes i Spelm. vita Ælfr. og herved bliver det hele Sted meget klart: Han drog mest derhen saavel for at bese Landet, som og for Hvalrossernes Skyld.

þæm hí habbað swyðe æðele bán on hyra toðum; þa teð hy [26]) brohton sume þæm cyninge; and hyra hýd bið swiðe gód to [27]) sciprápum. Se hwæl bið micle læssa [28]) þonne oðre hwalas, ne bið he lengra þonne sýfan elna lange.

Ac on his ágnum lande is se betsta hwælhuntað, þa beoð eahta and feowertiges elna lange, and þa mæstan fiftiges elna lange; þára he sæde þæt he [29]) syx asum [*eller maaskje*

---

[26]) Barrington har *broton*, som atter er en Trykfejl.

[27]) Her læser Spelm. i vita Ælfr. *sciprapum*, hvilket allerede Langebek formodede at være en Trykfejl for *sciprápum*, hvilken rigtige Læsemaade Barr. har.

[28]) Spelm. har *þan* og Barr. *ðonne*, det rigtige er vel *þonne*, ligesom straks efter.

[29]) Baade Spelm. og Barr. læse her *syxa sum*; hvilket saavel i Spelm. vita Ælfr. som i Langebeks og Porthans Udgaver af dette Stykke oversættes "at han selv sjette havde dræbt 60 paa to Dage." Men herved ere

Skyld; ti de have meget kosteligt Ben i deres Tænder (nogle saadanne Tænder bragde de Kongen), og deres Hud er meget god til Skibstog. Den Hval er meget mindre end andre Hvaler, den er ikke længere end syv Alen.

Men i hans eget Land er den bedste Hvalfangst; de (Hvaler) ere aatte og fyrretyge Alen lange, og de störste halvtredsinstyve Alen; af dem berettede han at han med 6 Harpuner

---

store Vanskeligheder, hvilket baade Barr. og Porthan have indset: den förste oversætter det *some six* ɔ: *nogle Gange seks* (Mand), men mener desuden at man strax derefter burde læse *syxa* for *syxtig*; hvorved Meningen vilde blive at han med nogle Gange 6 Mand havde dræbt 6 paa to Dage, eftersom Antallet af Hvaler ellers blev alt for stort paa saa kort Tid og for saa ringe Mandskab. Men Porthan er ikke tilfreds med dette Forslag, men bemærker at Barr. röber liden Indsigt i den gamle nordiske Historie og Jordbeskrivelse, naar han f. E. opkaster Tvivlsmaal imod denne Rejse fordi Ottar ikke

ascum] ofslóge syxtig on twám dagum. He wæs swiðe spedig man on þæm æhtum, þe

omtaler *Vardöhus*, som dog blev anlagt flere Hundredaar efter; fordi han kalder sit Fædreneland *Norðmanna land*; hvilket han dog ikke bruger som noget egentligt Navn paa Landet o. desl. Jeg vil hertil föje at Barr. röber lige saa liden Indsigt i det angelsaksiske Sprog ved den nys fremsatte Gisning at læse: *ofslóge syxa on twám dagum*; thi seks heder paa Angels. ikke *syxa* men *syx*; det er kun i Forbindelse med *sum* at Talordene antage et Slags Genitivendelse paa *a*; der ikke kan anvendes naar de staa i *Accus.* Jeg mener ellers man kunde hjelpe paa Stedet ved en saare ringe Forandring, nemlig ved at læse: *syx asum*. *Asum* bliver da Dat. plur. af et Navneord *æs* eller *as*. Saadanne to Ord gives der just i Angels. *æs* oversættes ved *esca* og *as* ved lat. *æs*. Begge Dele kunne passe; men det sidste synes mig dog rimeligst, da derved bekvemt kunde forstaaes et Kobberspyd, en Harpun med Kobberspids ligesom *ferrum*

(eller 6 Skibe) dræbte 60 paa 2 Dage. Han var en meget rig Mand paa de Ejendomme,

---

i Latinen ofte betyder et Sværd, og *et Jærn* hos vor Almue fornemmelig siges om en Le, f. E. at slaa, höste med 4 Jærn. Men 6 Harpuner vil formodentlig sige 6 Partier af Hvalfángere. Imidlertid vilde Meningen endnu blive klarere og bedre, dersom man tilföjede et eneste Bogstav og læste *ascum* isteden for *asum*. Det blev da Dat. i Flertallet af *æsc* isl. *askr*. et Slags Skibe i gamle Dage, der omtales f. Eks. i Hervarars. 5te Kap. S. 24 hvor det heder: "*Hafdi hann tvö skip, ok hètu bádir askar ok hundrad manns á hvöriu skipi hinna vöskustu dreingia*" ɔ: Han havde to Skibe, begge af de saakaldte Asker og 100 Mand af de drabeligste Krigere paa hvert af dem. Man ser heraf at disse Skibe have været meget store, og med 6 saadanne var det vel ingen Umulighed at faa 60 Hvaler paa 2 Dage; imidlertid har jeg ikke vovet at optage *ascum* i Teksten, da Stedet dog giver Mening uden nogen Forandring af Bogstaverne blot ved anden Afdeling af

heóra speda on beoð; þæt is on [30]) vildrum; he hæfde þa gyt, þa he þone [31]) cyning sohte, tamra deóra unbebohtra syx hund. Ða deór hí hátað hránas, þára væron syx stæl hránas, ða beoð sviðe dýre mid Finnum, for þæm hy foð þa vildan hránas mid. He væs mid þæm fyrstum mannum on þæm lande, næfde he þeah má þonne tventig hryðera, and tventig sceapa, and tventig [32]) svína; and þæt lytle, þæt he erede, he erede mid horsan. Ac hyra ar is mæst on þæm gafole, þe þa Finnas him gildað, þæt gafol bið on deóra fellum, and on fugela feðerum, and hvales báne, and on þæm sciprápum þe beoð of hvæles hýde gevorht, and of seoles. Æghvilc gylt be his gebyrdum, se byrdesta sceal gildan fiftyne mearðes fell and

---

Ordene; men *syxá sum*, hvorledes man end vil oversætte det, synes mig at indeholde en Urimelighed, som man ikke bör tillægge en saa sandhedskjærlig Fortæller.

30) Barr. anmærker at *vildrum* maa være en Sammentrækning af *vildeórum*, men det

hvori deres Rigdomme bestaa, nemlig paa vilde Dyr; han havde den Gang han besögte Kongen 600 tamme ukjöbte Dyr. De Dyr kalde de Rener, af dem var der 6 Lokkerener, hvilke ere meget dyre hos Lapperne; ti dem fanger de de vilde Rener med. Han var iblant de förste Mænd der i Landet, dog havde han ikke mer end tyve Kjör, tyve Faar og tyve Svin, og det lille han plöjede, plöjede han med Heste. Men deres störste Herlighed bestaar i den Skat, som *m*) Lapperne betale dem. Den Skat ydes i Dyrehuder, i Fuglefjedre og i Fiskeben, samt i Skibstog, der forarbeides af Hvalfiskens og Sælhundens Hud. Enhver (Lapper) betaler efter sin Stand (ɔ:, Formue); den fornemste maa betale femten Maarskind, fem

er vel Dativ af den plur. *vildro*, som Lye angiver for en Fejl istæden for *vildeór.*

31) Saaledes Spelm. i Vita Alfr. Barr. har *cyninge* som vilde blive Dativ, hvilket ikke kan forenes med Acc. af Artiklen *þone.*

32) Barr. har *svyna* og ofte ellers *y* for *i.*

fif hránes, and án beran fel, and tyn ambra feðra, and berenne kyrtel oððe yterenne, and tvegen sciprápas, ægþer sý syxtig [33]) elna lang; oþer sý of hvæles hýde geworht oðer of sioles.

He sæde þæt Norðmanna land være sviðe lang and sviðe [34]) smæl, eall þæt his man aþer oððe ettan oððe erian mæg þæt lið við þa sæ, and þæt is þeah on sumum stovum sviðe cludig, and licgað vilde moras við eastan, and við uppon emnlange þæm bynum lande. On þæm morum eardiað Finnas, and þæt [35]) byne land is easteveard brádost, and symle sva norðor sva smælre. Easteveard hit mæg bion syxtig míla brád oððe hvæne brádre, and middeveard þritig oððe brádre, and norðeveard he cvæð, þær hit smalost være, þæt it mihte [36]) beon þreóra míla brád to þæm more; and se

[33]) Barr. har *elne*, men Sproget fordrer Genit. i Flert. *elna*, hvilket ogsaa læses hos Spelm.

[34]) Spelm. har her *smal*.

Rensdyrshuder, et Björneskind og ti Poser Fjér; en Björneskinds- eller Odderskinds Kjole, og to Skibstog hvert paa 60 Alen, det ene forarbejdet af Hvalfiskehud, det andet af Sælskind.

Han berettede at Nordmændenes Land var meget langt og meget smalt; alt det deraf som man kan bruge til Græsning eller Plöjland, ligger ved Söen; og det er endda paa nogle Steder meget klippefuldt, og der ligger vilde Fjelde östen for og oven for langs med det beboede Land. Paa de Fjelde bo Lapperne. Det beboede Land er bredest i den östlige Dal og altid jo længer mod Nord des smallere. Paa den östlige Kant kan det vel være 60 Mile bredt eller lidt bredere, og midtvejs 30 eller derover, og paa den nordlige Kant berettede han, hvor det var smallest, at det kunde være

---

²⁵) Barr. har *þæn byne land*, som er en Trykfejl; Spelm. har den rette Læsemaade.

²⁶) Saaledes rigtig Spelm. Barr. og efter ham Porthan har *be-om.*

mor syððan on sumum stovum sva bråd sva mån mæg on twám vucum oferferan; and on sumum stovum sva bråd sva man mæg on syx dagum oferferan.

Ðonne is to-emnes þæm lande suðevear-dum on [37]) oðre healfe þæs mores *Sveoland*, oð þæt land norðveard; and to-emne þæm lande norðveardum *Cvenaland*. Ða Cvenas hergiað hvilum on þa norðmen ofer þæne mor hvilum þa norðmen on hy; and þær sint sviðe micle meras ferscе geond þa moras, and berað þa Cvenas hyra scypu ofer land on þa meras, and þanon hergiað on þa norðmen; hy hab-bað sviðe lytle scypa and sviðe leohte.

---

[37]) Saaledes Spelm. rigtigen; Barringtons *oþer* er vel blot en Trykfejl, skjönt Porthan har taget det for gode Vare; det er overhoved besynderligt at Porthan saa lidet har raadfört sig med Langebeks Tekst, som han dog synes at have haft ved Haanden. Den er vel lidt forvansket, derved,

tre Mil bredt (fra Söen) til Fjældet, og Fjældet siden paa nogle Steder saa bredt, at man kan bruge to Uger til at rejse derover, paa andre Steder saa bredt at man kan anvende 6 Dage dertil.

Jævnsides med den sydlige Del af Landet paa den anden Side af Fjældet er Sverrig, (som strækker sig) indtil det nordlige Norge; lige ud for den nordlige Del af Landet er Kvenland. Kvenerne hærge undertiden paa Nordmændene over Fjeldet, undertiden Nordmændene paa dem. Der er meget store færske Söer imellem Fjældene og Kvenerne bære deres Skibe over Land ind i Söerne, og derfra hærge de paa Nordmændene, de have meget smaa og meget lette Skibe.

---

at der overalt er trykt *d* for ð, men iövrigt er den dog meget korrekt efter Spelmans 6te Tillæg til Alfreds Liv og Levnet, der indeholder saa mange gode Læsemaader, som endog Barr. har forsömt at benytte ved dette Stykke af Alfreds Orosius.

Ohthere sæde þæt sió scir hátte [38]) ***Halgoland*, þe he on búde, he cvæð þæt nán man ne búde be norðan him. Ðonne is án port on suðeveardum þæm lande** [39]) **þone man hæt** [40])

---

[38]) Saaledes læse alle övrige Udgivere og Barrington har det samme i sin Oversættelse, det er altsaa en blot Trykfejl naar der i hans Tekst staar *Halgolane*, hvilket og Porthan rigtig bemærker.

[39]) Er nödvendigt ifölge Sproglæren istæden for *þonne*, som betyder *da*, *tunc*, da dog Sammenhængen aabenbar fordrer *þone*, *hvilken*, *qvem*. Porthan har foreslaaet det.

[40]) Efter Langebeks fortræffelige Gisning, som Schöning har bifaldet, og som Porthan ikke anser for usandsynlig, ja, hvad der er det vigtigste, som Sammenhængen uimodsigelig fordrer. Tilforn læstes Sciringes-heal, et Ord, der hverken som Apellativ betyder nogen Ting, eller som Egennavn forekommer nogensteds. De ældre Fortolkeres Meninger ere saa urimelige at det vilde være overflödigt at gjendrive dem, f. Eks: at söge

Ottar berettede at det Landskab, hvor han boede, hed Helgeland, han sagde at ingen boede norden for ham. Nu er der i den sydlige Del af Landet en Havn, som man kalder

---

Sciringesheal i Pröjsen eller i Nærheden af Stokholm, eller Skanör, som, ikke at tale om andre Ubekvemmeligheder for Rejsen fra Nordlandene til Slesvig, altsammen strider mod Tektens klare Ord, som siger at det laa i det sydlige Norge. Det vigtigste bliver altsaa Porthans Erklæring at det er en vel ikke usandsynlig Gisning men dog blot en Gisning; ti det nævnes 5 Gange uforandret Sciringesheal; der tales ikke om at han kom forbi Jylland paa Vejen; der kunde derfor og tænkes paa en Havn i Kristiansands Stift. Ikke desmindre troer jeg at Rigtigheden af Langebeks Gisning kan bevises saa fuldelig som af nogen Ting af denne Art. Ti var det i Kristjanssands Stift för man kom Jylland forbi, saa maatte Other dog paa det fölgende af Rejsen komme forbi Jylland, og dette Land kan ligesaavel være glemt at anföres paa den förste

Cininges - heal; þyder he cwæð þæt man ne mihte geseglian on ánum monðe, gyf man on

---

Del af Rejsen som paa den sidste. Dernæst siges der at man ikke kunde rejse paa en Maaned fra Nordlandene dertil, naar man laa stille om Nætterne, hvilket neppe kan siges om Kristjanssands Stift, men meget vel passer til Kongehel, naar man fölger langs med Kysten. Stykket fra Lindesnæs og dertil udgjör næsten en Trediedel af Vejen og maaskje det besværligste, da man maa have forskjellige Vinde. Fremdeles berettes at Sönden for dette Sted löber en stor Sö op i Landet, men i Kristjanssandsstift er intet egentligt Indlöb, da baade Norges og Jyllands Kyst böjer sig ganske smaalig efterhaanden. Derimod er Konghelle det eneste Sted, hvor dette ret synes at passe: Næsten ligeoverfor strækker Skagen sig saa langt ind imod Halland, at den danner et temmelig snævert Indlöb til Kattegattet, der udbreder sig ligesom en stor Indsö op i Landet nemlig det daværende Danmark, Halland og Skaane, og Bornholm paa den

Konghelle; derhen kunde man, som han sagde, ikke segle paa en Maaned naar man laa stille

---

ene Side og Jylland og Slesvig paa den anden. End videre at der paa den anden Side ligeoverfor er först Jylland og siden Slesvig, synes tydelig at pege til et Sted lige ud for Skagen. Men fornemmelig er Beskrivelsen over Rejsen derfra til Hedeby (o: Byen Slesvig) aldeles afgjörende. 1) Tidens Længde blot 5 Dage, hvilket gjör det umuligt at tænke paa Kristjanssandsstift; ti var man over en Maaned fra Nordlandene dertil, saa maatte man visselig været langt mer end 5 Dage igjennem Skagerak, Kattegat og Belt naar man fulgde langs med Kysterne af Norge og Halland. 2) Vejens og Tidens Inddeling, at han var 3 Dage til Bæltet og 2 Dage derigjennem til Slesvig, hvilket passer paa Vejen fra Konghelle, men man tage hvilket Sted man vil i Kristjanssandsstift saa bliver den förste Del af Vejen 2, 3 Gange for lang, naar man betænker at han fulgde langs med Kysten af Norge og Halland, hvilket baade var nödvendigt for at kunde op-

niht [41]) vicode, and ælce dæge hæfde ancberne vind; and ealle þa hvile he sceal seglian

---

holde sig i Sikkerhed om Natten, og tillige udtrykkelig betegnes derved at han havde Danmark (ɔ: Halland) paa venstre og den aabne Sö (ɔ: Kattegat) paa höjre og at Jylland var paa hin Side af denne Sö. Det var ogsaa naturligt at man den Gang især holdt sig ved den norske og hallandske Kyst for at undgaa Skagens og Anholts og de övrige farlige Grunde. Alle disse Omstændigheder kunne umuelig passe paa noget andet Sted end Konghelle, hvorom man let kan overbevise sig ved at tage Skandinavienskortet for sig. Hertil kommer at der er intet Sted ingen Havn i Norge uden Konghelle, som paa nogen Maade kan lempes til Navnet, og Rimeligheden at han har anfört en betydelig By, ligesom han i Danmark anförer den betydeligste Handelsstad i de Tider Slesvig. Konghelle var i det mindste kort efter Harald haarfagers Tid saa betydelig at den ofte var de norske Kongers Residens, og drev en meget udbredt Handel.

om Nætterne, men hver Dag havde stærk Vind. Hele Tiden maa han sejle langs med Landet,

---

Bogstavernes Forandring i Ordet er heller ikke saa voldsom som den ved förste Öiekast kunde synes, ti Cyningesheal kan meget gjerne skrives med *i* Ciningesheal, og *r* og *n* eje hinanden næsten ganske lige i Angelsaksisk. Hele Forskjellen er at *n* har to lige lange Ben, som i Latinen, men *r* har det forreste lidt længere nedad. Der er altsaa kun tilbage *S*, som maa bortfalde; det kan muligen være kommet af Artiklen *þæs cininges heal*, eller og af den Stads hvormed Munkene sirede de store Bogstaver: det er bekjendt nok at *C* har just saaledes en krum Figur lig et *S* inden i sig efter det gotiske Alfabet. Men at Ordet skrives ens fem Gange betyder ikke stort; ti alle disse Steder forekomme i Nærheden af hinanden, og naar den vrange Skrivemaade var indkommet paa ét Sted kunde den lettelig udbrede sig til de övrige; *C* og *r* hvori Fejlen har sin Grund maa jo og have haft samme Figur paa alle 5 Steder. Der kan vel altsaa neppe være

ýnd betvux [42]) Iealande and þissum lande; þonne is þis land, oð he cymð to Cipinges.

---

867 og af Ingolf 870, som endelig nedsatte sig der 875. Der forlöb altsaa endnu 10 Aar til 885, da Slaget i Hafursfjord gjorde Harald haarfager til Enehersker i Norge, i hvilken Mellemtid Udvandringen i Island var saa betydelig at Harald frygtede Norge skulde blive öde, og den gjorte Opdagelse var i alles Munde, hvilket blandt andet bevidnes af Eigla Kap. 23, hvor det heder, "Fám vetrum ádr höfdu þeir Ingólfr ok Hiörleifr farit at byggia Island, ok var mönnum þá alltídrætt um þá ferd, sögdu menn þar vera allgóda lanzkosti. Hængr sigldi vestr í haf ok leitadi Islanz &c. o: Faa Aar tilforn var Ingolf og Hjörlev med deres Familier draget ud at bebo Island, og Folk talte saare meget om denne Færd og man berettede at Landet var meget godt. Ketel Hæng seilede vester i Havet og sögte efter Island o. s. v. Men *Isaland* kunde en senere ukyndig Afskriver, der aldrig havde hört tale om denne fjærne og fat-

dette Land (Færöerne, Örkenöernc, Hetl. &c) derpaa dette Land (Britannien) indtil han kom-

---

tige Ö, men vel om Irland, meget let anse for en Skrivefejl og omskabe til *Ira. land*, eller endog læse for *Iraland*, da *r* og *s* i Angelsaksisk blot skilles ad ved en lille Bistregs forskjellige Længde, og uendelig ofte ere forvekslede af Afskrivere og Udgivere. Jeg har derfor ikke taget i Betænkning, at optage i Teksten, denne Læsemaade, som ved Forandring af et eneste Bogstav til et andet meget lignende bringer Mening og historisk og geografisk Sandhed i et tilforn overmaade vanskeligt Sted, som jeg tör paastaa, paa ingen anden Maade kan hjælpes.

⁴³) *Becingaeg*, hos Barr. er en blot Trykfejl; det forklares rigtig af alle og Spelm. og Langeb. have den rigtige Læsemaade, det synes som Porthan ikke har kjendt Spelm. eftersom han betragter Læsemaaden *Blecinga-eg* som en Gisning. Angaaende Endelsen *eg* vil han ikke afgjöre om det betyder en Ö eller ej, og undrer sig at

heale, and ealne veg on þæt bæcbord Norð-vege.

Bý suðan þone Ciningesheal fylð sviðe micel sæ up in on þæt land, seó is brádre þonne ænig man oferseón mæge; and is *Gotland* on oðre healfe ongean, and siðða *Sillende*; seó sæ lið mænig hund míla up in on þæt land.

And of Ciningesheale he cvæð þæt he seglode on fif dagan to þæm porte, þe mon hæt *æt Hæðum*, se stent betvuh *Vinedum*, and *Seaxum* and *Angle*, and hyrð in on Dene. Đá he þiderveard seglode fram Ciningesheale, þa væs him on þæt bæcbord Denamearc, and on þæt steórbord víd sæ þry dagas; and þá tvegen dagas ær he to Hæðum come him væs on þæt steórbord Gotland and Sillende, and íglanda fela (on þæm landum eardodon Engle, ær hí hider on land comon); and him væs þá

Ulfsten kunde kalde Skaane og Blekingen Öer. Men det er uden for al Tvivl at *eg* betyder en Ö, og Vanskeligheden kan let forklares paa tvende Maader nemlig at Ordet Ö, isl. *ey* ell. *eya* ligesom det gr.

mer til Konghelle, og hele Vejen er Norge paa Bagbord (ɔ: venstre Haand).

Sönden for Konghelle falder en meget stor Sö (löber et stort Hav) ind i Landet (Danmark) som er bredere end nogen Mand kan se over, og der er Jylland paa hin Side ligeoverfor; derpaa er Slesvig. Det Hav (Östersöen) ligger mange hundrede Mile ind i Landet.

Og fra Kongehelle sagde han at han sejlede paa 5 Dage til den Havn, som man kalder n) Hedeby, den ligger imellem Venderne (Vagrerne) Sakserne og Angelen, og hörer under de Danske. Da han sejlede did fra Konghelle da havde han paa Bagbord (venstre) Danmark (Halland og Sjelland) og paa Styrbord (höjre) det aabne Havn (Kattegat) i 3 Dage; og de (övrige) to Dage för han kom til Hedeby havde han paa Styrbord Jylland og Slesvig og mange Öer (i de Egne boede Anglerne för de kom

---

aia (γαια γη) fra först af har betydet Land i Almindelighed, eller at disse Lande virkelig i gamle Dage have været adskilte Öer.

tvegen dagas on ðæt bæcbord þa ígland, þe in Denemearc hýrað.

3. Ulfstens

Vulfstán sæde þæt he geféore of *Hæðum*, þæt he være on Trúso on sýfan dagum and nihtum, þæt þæt scyp væs ealna veg ynnende under segle. *Veonodland* him væs on steórbord; and on bæcbord him væs *Langaland*, and *Læland*, and *Falster* and *Sconeg*, and þas land eall hýrað to *Denemearcan*. And þonne [43]) *Burgendaland* væs us on bæcbord, and þá habbað him sylf cyning. Þonne æfter Burgendalande væron us þas land, þa synd hátene ærest *Blecingaeg* and *Meore* and *Eovland* and *Getland* on bæcbord, and þas land hýrað to Sveon; and Veonodland væs us ealne væg on steórbord oð Vislemuðan.

Seó *Visle* is sviðe mycel ea, and heó tolið *Vitland* and *Veonodland*, and þæt Vitland belimpeð to *Estum*, and seó Visle lið út of Veonodlande, and lið in *Estmere*, and se *Estmere* is huru fiftene míla brád. Þonne cymeð *Ilfing* eastan in Estmere of þám mere, þe

hid til Lande) og de to Dage havde han paa Bagbord de Öer, som tilhöre Dannemark.

Rejseberetninger.

Ulfsten berettede at han rejste fra Hedeby, og var i Truso paa syv Dage og Nætter, at Skibet löb hele Tiden for fulde Sejl. Venden havde han paa Styrbord (höire), og paa Bagbord (venstre) havde han Langeland og Laaland, og Falster, og Skaane, hvilke Lande alle höre til Danmark. Dernæst havde vi Burgundeland o), paa Bagbord, og de (Folk) har dem en egen Konge; dernæst efter Burgundeland havde vi de Lande, som kaldes först Blekingen, saa Möre p) og Öland og Gulland paa Bagbord og disse Lande höre til de Svenske; og Venden havde vi hele Vejen paa Styrbord lige til Veikselmundingen.

Veikselen er en meget stor Flod der beskyller q) Vitland og Venden, men Vitland hörer Esterne til. Veikselen kommer fra Venden og löber ind i det friske Hav, det friske Hav er i det mindste r) 15 Mil bredt s). Ilfing löber östen fra ind i det friske Hav og kommer

Truso standeð in staðe; and cumað út samod in Estmere Ilfing eastan of Eastlande, and Visle suðan of Vinodlande; and þonne benimð Visle Ilfing hire naman, and ligeð of þæm mere vest and norð on sæ; forþy hit man hæt 44) *Vislemuðan*.

Dæt *Eastland* is svyðe mycel, and þær bið svyðe manig burh, and on ælcere byrig bið cyninge, and þær bið svyðe mycel hunig and fiscað; and se cyning and þa ricostan men drincað myran meolc. And þá unspedigan and þá þeówan drincað medo. Dær bið svyðe mycel gevinn betveonan him, and ne bið þær nænig ealo gebroven mid Estum, ac þær bið medo genoh.

And þær is mid Estum ðeav, þonne þær bið man dead, þæt he lið inne unforbærned mid his magum and freondum monað, gehvi-

---

44) Spelm. har *Vislemuð*, som er grammatig, men betyder Veikselmund. Barr. har *Vislemuða* som betyder Veikselmunn.

fra den Sö paa hvis Bræd Truso staar, de löbe begge tilsammen ud i det friske Hav, Ilfing östen fra ud af Estland og Veiksel sönden fra ud af Venden, da betager Veikselen Ilfing dens Navn og löber fra bemeldte friske Hav nordvest paa ud i Söen, derfor kalder man dette (Udlöb) Veikselmundingen.

Estland er meget stort og der ere mange Stæder, og i hver Stad en Konge, og der er saare megen Honning og t) Fiskerie. Kongen og de rigeste Folk drikke Hoppemelk, og de Fattige og u) Ufri drikke Mjöd. Der er saare megen Krig iblandt dem. Der brygges intet Öl hos Esterne, men der er Mjöd nok.

Det er Skik iblandt Esterne at naar nogen dör, saa ligger han inde uforbrændt hos sine Slægtninger og Venner en Maaned, undertiden

---

ding, men er gramm. urigtigt, da det er Nom. isteden for Acc. *Vislemudan*, hvilket jeg har sat isteden.

lum tvegen, and þa [45]) cyningas and þa oðre heahðungene men, sva micle lencg sva hí máran speda habbað, hvílum healf gear, þæt hí beoð unforbærned, and licgað bufan eorðan on hyra húsum, and ealle þa hvíle þe þæt líc bið inne, þær sceal beón gedrync and plega, oð þone dæg, þe hí hine [46]) forbærnað.

Ðonne þý ilcan dæg, hí hine to þæm áde [47]) beran villað, þonne to dælað hí his feoh, þæt þær to láfe bið æfter þæm gedrynce, and þæm plegan, on fyf oððe syx, hvílum on má, svá svá þæs feos andefn bið. Alecgað hit þonne for-hvæga on ánre míle, þone mæstan dæl fram þæm túne, þonne oðerne, þonne [48]) þæne þriddan, oþ þe hyt eall aled bið on þære ánre míle, and sceal beón se læsta dæl nyhst þæm túne, þe se deada man on lið. Ðonne sceolon beón gesamnode ealle þa men, þe

---

[45]) Saaledes rigtig Spelm. *Kyninges*, hos Barr. er vel blot en Trykfejl.

[46]) Saaledes det Cott. Haandskrift for *forbærneð*, som er Enkelt. og ikke kan forbindes med *hi* som er Flert.

to; Kongerne og de andre Store saa meget længere, som de have flere Rigdomme, undertiden er det et halvt Aar, som de blive uforbrændte og ligge oven for Jorden i deres Huse. Al den Tid, som Liget ligger inde, skal der være Drik og Spil indtil den Dag, da de brænder det.

Dernæst, den samme Dag, som de vil bære ham til Baalet, deler de hans Gods, hvad der er tilovers fra den (omtalte) Drik og Spil, i 5 eller 6 Dele, stundum i flere eftersom den er meget til. Derpaa lægger de det ud fordelt i det mindste paa en Mil, den störste Del længst x) fra Gaarden, saa den anden, saa den tredie indtil det altsammen er lagt ud paa den ene Mils Vej, og den mindste Del skal være nærmest ved Gaarden, hvor den Döde ligger. Dernæst forsamles alle de, der have

47) Saaledes Spelm. for *beren*, som er en Trykfejl hos Barr. hvilken Porthan har optaget.

48) Saaledes atter Spelm. for Barr. og Porthans *þære*.

svyftoste hors habbað on þæm lande forhvæga on fif milum, oððe on syx milum fram þæm feo. Ðonne ærnað hy ealle to veard þæm feo, þonne cymeð [49]) se man, se þæt svifte hors hafað to þæm ærestan [50]) dæle, and to þæm mæstan, and svá ælc æfter oðrum, oð hit bið eall genumen, and se nimð þone læstan dæl, se nyhst ðæm túne ðæt feoh geærneð, and ðonne rídeð ælc his veges mid þá feo, and hyt motan habban eall; and forðý þær beoð þa sviftan hors ungefoge dýre. And [51]) þonne his gestreon beoð þus eall aspended, þonne byrð man hine út, and forbærneð mid his væpnum and hrægle, and sviðost ealle his speda hy forspendað mid þan langan lægere þæs deadan mannes inne, and þæs þe hý be þæm vægum alecgað, þe ða fremðan to ærnað and nimað. And þæt is mid Estum

---

[49]) Barr. og Porth. have *þe man se*, men det skulde vel snarere være *se man þe*. Spelm. har den her optagne Læsemaade.

[50]) Saaledes Spelm. for *dæl*, som er Accus. og ikke kan forbindes med *þæm ærestan* som er Dat.

de hurtigste Heste i Landet, i det mindste paa 5 eller 6 Miles Afstand fra Godset, og ride om Kap efter det allesammen. Siden kommer den Mand, som har den hurtige Hest, til den förste og största Del og saaledes videre den ene efter den anden indtil det er vunden altsammen, hvorved den faar den mindste Del, som kom til at ride nærmest til Gaarden efter Godset. Siden rider de hver sin Vej med Godset, og har Lov at beholde det alt sammen, derfor er og hurtige Heste der overvættes dyre. Og naar den Dödes hele Ejendom er saaledes adspredt, saa bærer man ham ud og brænder ham tillige med hans Vaaben og Klæder. For det meste bliver alle hans Rigdomme ödelagte ved Ligets lange y) Indeliggen og ved det som de lægge ud paa Vejen, som de Fremmede rider om Kaps efter og târ. Det er Skik blandt

---

31) Barr. har *ðone*, en Trykfejl som Porthan ogsaa har optaget, *þone* er acc. sing. masc. af Artiklen, men *þonne* er Adverb. *da naar.*

ðeav [52]) þæt þæt sceal ælces geðeódes man beon forbærned, and gyf ðar man án bán findeð unforbærned, hí hit sceolan miclum [53]) gebétan. And þær is mid Eastum án mægð, þæt hí mágon cyle gevyrcan, and þý þær licgað ðá deadan men svá [54]) lange, and he fúliað, þæt hy vyrcað þone cyle hine on; and þeah man asette tvegen fætels full ealáð oððe væteres, hy gedoð, þæt oþer bið ofer froren, sam hit sý summor sam vinter.

---

[52]) Barr. og Porthan have *þær þæt.*

[53]) Saaledes Spelm. for *gehætan*, som Barr. og Porthan have.

Esterne at enhver (död) Mand af hvilken som helst z) Natsion skal brændes, og dersom nogen der finder et uforbrændt Ben, skal de æ) udsone det med store (Ofringer). Esterne forstaar en Kunst, hvorved de kan frembringe Kulde, og derfor ligger de Döde saa længe der uden at raadne fordi de frembringe en saadan Kulde over dem; og skjönt man fremsætter to Kar fulde af Öl eller Vand, er de i Stand til at lade ö) det ene fryse til (det andet ikke) hvad enten det er Sommer eller Vinter.

---

[14]) Saaledes rigtig Spelm., Barr. og Porthan have *lenge*.

Oplysende Anmærkninger.

Hvorvel det ikke egentlig hörer Rejsebemærkningerne til, maa jeg dog her tage mig den Frihed kortelig at oplyse den store Konges Navn, hvem vi have at takke for deres Opbevarelse. Man er efter den danske Udtale *Alfred* tilböjelig til at udlede det af *Al* (omnis) og *Fred* (pax), og sammenligne det med vort *Fredgode*, et Tilnavn, som Kong Frode erhvervede sig; men det har ikke det mindste at gjöre hverken med *Al* (angels. *eall*, *æl-*) eller *Fred* (angels. *frið*). Den angels. Form er *Ælfréd*, sammensat af angels. *Ælf* en Alfe, Ellemand, og *réd* en Endelse, der betyder Hersker, saa at hele Ordet betyder Alfehersker eller om man vil Ellekonge. Ved Alfer skal formodentlig her tænkes paa de gode Aander eller den Folkestamme i det gamle Norden, der beskrives som saa overordentlig smuk, hvoraf *Alfheimar* har Navn. Endelsen *réd* forekommér i mange andre Navne, saasom *Osréd* Ase-hersker, *Æðelréd* Landets Behersker, *Cenred* o. fl. Dette sees endnu tydeligere af den isl. Form til dette Navn, neml. Alfrádr af *álfr* en Alfe og Endelsen *rádr*, der kommer af

ráda at raade, angels. *rædan*, og altsaa er enstydig med *ríkr*, *rekr*, angels. *ric* f. Eks. *Þióðrekr* (eller *Þýdrekr* vort *Didrik*, som Græker og Latiner have gjort til *Theodoricus*, men som ingenlunde bör udledes af Θεος eller noget andet græsk Ord) ɔ: Folkebeherskeren, *Fridrekr* ɔ: Fredsfyrsten. *Eyríkr* ɔ: den som skal evig regjere, saa og det angels. *Ælfric*, hvis Betydning ganske er den samme som vort *Ælf-réd's*. Endnu en tredie enstydig Endelse er *valdr*, angels. *vald* f. Eks. *Eyvaldr* Evald, hvis Betydning er den samme som Eyríkr's, saa og det angels. Navn *Osvald*, hvis Bemærkning er den samme som *Osréd's*. Til disse to sidstanförte Endelser *rekr* og *valdr*, svare ogsaa baade i Isl. og Angels. Gjerningsord, der betyde at herske, nemlig *at ríkia*, angels. *ricsian*, og *at valda* angels. *vealdan*; ligesom *ráda* til Endelsen *rádr*; saa at denne Udledning af *Ælfred* vel ikke længer kan ansees for uvis.

a) Saaledes oversættes vel her bekvemmest *reccan*, som svarer til det isl. *rekia*, opspore, forfölge, opregne fuldstændig. Lye har forblandet dette med to andre Ord, det svarer til isl. *ríkia* og *rækia*. Porthan overs. "*bestämma Evropas gränsor det nogaste vi vete.*" Men

dels gaar Stykket ikke ud paa at bestemme Evropas egne Grænser, dels forbigaaes her Ordet *mycel*, der dog ingenlunde er overflödigt. Meningen er at opregne Landenes Grænser, eller Landene selv og deres Beliggenhed i Evropa.

b) And eft suð oversætter Porthan, och mot söder. Ordet *suð* isl. *sudr* betyder *mod Sönden*, altsaa er *eft* ikke oversat, hvorvel det tjener til en overordentlig Bestyrkelse for Porthans rigtige Afdeling af Teksten ved Parenteser. Uden Tvivl har han forblandet det med præp. *efter*, som i den ældste Islandsk og paa Runestene ofte skrives *eft* og troet at *eft suð* (*efter Sönden*) svarede til vort mod Sönden; men dette Ord heder paa Angels. *æfter*, hvorimod det angels. *eft* svarer til aptr d. *atter* sv. *åter*, saa at Meningen her bliver: "og atter videre mod Sönden" hvoraf man tydelig ser at Forfatteren har villet tage Traaden op igjen efter Afbrydelse af en temmelig lang Parentes.

c) Altsaa har Kong Alfred her tænkt sig det sorte Hav, som en Del af Middelhavet. Snorre kalder det en Bugt af Middelhavet, i det geografiske Overblik over Evropa, som han

giver i förste Kap. af Heimskringla, hvormed det er interessant at sammenligne dette Stykke. Paa andre Steder omtaler Kongen det som et eget Hav under Navn af Evxinus.

d) *Kvenersöen* mener *Forster* at betyde *det hvide Hav* eller *Gandvigen*, men da det kaldes *garsecg* Verdenshav, og er en Oversættelse af Orosii *septentrionalis Oceanus*, og da *Kvenerne* ikke have boet ved det hvide Hav men i det svenske Nordland saa forstaar Porthan det om hele det nordlige Ishav. Porthan ytrer i det fölgende at Kvenerne har været en gotisk (ikke finnisk) Stamme og boet sönden for Lapperne i Nordland, men saa have de jo ligesaalidt boet ved *Ishavet*, som ved *Gandvig*; naar hele svensk Lapland og Finnmarken var imellem! og hvorledes kunde da Ishavet faa Navn af dem? Vi skulle i det fölgende se at Kvenerne uden al Tvivl har været en finnisk (eller jötnisk) Stamme. Der boede altsaa i Nordland Vesterbotn, Österbotn, Finland, Estland og efter Ulfstens Beretning i det fölgende, i Lifland, Kurland og lige ned til Veikselen, med andre Ord rundt omkring den östlige Ende af Östersöen, enten Kvener eller lutter Folk af samme Hovedstamme, hvoraf denne Del af

Östersöen lettelig kunde faa Navn. Dette bestyrkes endvidere ved Beskrivelsen over Östersöen i Rejseberetningerne; den havde sit Navn af en Folkestamme Osterne, og den strakte sig fra Konghelle og Skagen op i Landet igjennem Danmark til Venden (ɔ: Meklenborg) og Burgundeland (ɔ: Bornholm), og det siges udtrykkelig at Bornholmerne have Östersöen vesten for sig. Havet östen for dem nævnes ikke der, men det siges at der var *Sermende* ɔ: Sarmater. At Alfred ved *Sermende* mener de finniske (eller kveniske) Folk vil straks vise sig af det paafölgende, dette er vel Aarsagen hvorfor han ikke nævner Havet her, da det havde Navn af Folkene ved hin Side af det, nemlig af Sermender eller Kvener, som var det samme; paa et andet Sted i det fölgende kalder han det dog sermondisc ɔ: sarmatisk. Det synes da klart at der ved Kvenersöen menes den Del af Östersöen fra Bornholm og Rygen til Finland og Rusland, der ogsaa af mange gamle Græker og Latiner ansees for det nordlige Verdenshav og Skandinavien kun for en eller flere Öer i dette Hav ligesom Brittannien i det atlantiske, hvilket og stemmer overens med vore egne ældste Forfædres Begreber om disse Lande og Have.

Ishavet kan her vel umulig tænkes paa, da Ingen kjendte dets Beskaffenhed, saa at Otta maatte foretage en Opdagelsesrejse dertil. Alt ældre om det sarmatiske Verdenshav maa nödvendigvis henföres til Östersöen, som vi nu kalder den.

e) Germanien faar her omtrent samme Udstrækning, som Snorres *Svíþiód hin mikla*, eller *hin kalda*, Grækernes og Rommernes *Scythia* eller *Sarmatia Evropæa*, der især indbefatter 3 store beslægtede Folkestammer den *lettiske*, den *slaviske*, og den *germaniske*; det gamle Navn Svíþiód eller Skytien har den vel faaet af de ældste finniske Beboere, som ogsaa kaldes *Tchuder* ɔ: Skyther, der efterhaanden fortrængtes af de ovennævnte kavkasiske Stammer, det sidste efter den fornemste af disse den germaniske. Den nordlige Grænse var efter foregaaende Anmærkning Östersöen, og der er intet Spor til at Alfred har regnet Engelland, Danmark, Norge, Sverrig eller Finland med til sit Germanien, ligesaa lidt som Snorre regne, disse Lande til Svíþiód, skjönt han kalder Sverrig med samme Navn *Svíþiód*, formodentlig af samme Grund nemlig at det för var beboet af tschudiske eller finniske Stam-

mer, og anmærker udtrykkelig i 9 Kap. af sin Ynglingasaga, at Aserne vilde forandre Navnet og kalde det *Mannheimar*, i Modsætning mod *Godheimar* som de vilde kalde Skythien; ikke desmindre beholdt Landet sit gamle Navn, og det ny gotiske Folk blev endog kaldt efter de gamle *Sviar*, *Svear*, hvoraf det nyere Navn paa Landet Svíaríki, Svearike, Sverige, vort Sverrig har sin Oprindelse. De ny siden igjen forglemte Navne *Mannheimar* og *Godheimar*, har uden Tvivl oprindeligvis ikke egentlig betydet Menneskeland og Gudeland, men snarere efter to Folkestammer Mannernes og Goternes Land. Disse Manner ere vel ikke bekjendte i Historien, dog omtales en germanisk Gud *Mannus*, som uden Tvivl har været deres Stamfader og Hovedguddom ligesom *Teut* Tyskernes. Tacitus omtaler ham i 3die Bog af sin Germania saaledes: Celebrant carminibus antiqvis Thuistonem deum, terra editum & filium *Mannum* originem gentis conditoresqve. Odins Dyrkelse har vel udslettet hans Navn af Skandernes Erindring, men Folket som synes at have været den ældste gotiske Nybygd i Norden, i det mindste den ældste i Sverrig, har dog efterladt sig temmelig tydelige Spor i Lan-

denes Navne omkring Mælaren hvor Kolonien har nedsat sig; ti her finder man endnu den Dag i Dag Vestmanland og Södermanland, ligesom i Götarike Vester-Götland og Öster-Götland. Til disse Manner har sikkerlig den Kong *Gylfa* hört, som siges at have regjeret i Sverrig ved Mælaren, da Odin kom did. I det mindste skjælnes hans Land udtrykkelig fra Jötunheimar, og det fortælles af Snorre Kap. 5. at Gefion rejste *fra* Gylfe *til* Jötenhejm, og at Odin siden rejste til Gylfe og nedsatte sig med sine Folk i Sigtun, Upsal o. s. v. at han aldeles ikke har hört til den jötniske eller finniske Stamme, sees endvidere deraf at hans Navn er bleven brugt som et hæderligt Fællesnavn paa *Konge* i den gamle nordiske Poesi, hvorimod alle Jötners (eller Jætters) Navne bruges som Skjældsord. Til denne forodinske Historie, som det vilde være upassende her at fortsætte videre, indeholder Begyndelsen af Hervarar-saga vigtige Bidrag, der gives tillige Efterretning om en anden forodinsk Koloni, nemlig Alferne, som boede omtrent i det nuværende Baahuslen.

f) Disse og de fölgende tyske Folkeslags Navne og Beliggenhed har ingen Vanskelighed.

[illegible] meget [illegible], man kan ikke [illegible], [illegible]. ikke om [illegible] heller ud- [illegible]. Derimod er- [illegible] hvis [illegible] hvor [illegible] Brug, har [illegible] tillade sig at [illegible] en deel [illegible] andre Provin- [illegible] Sagen- [illegible] de Kilmen [illegible] Originalt siger Nord- [illegible] durch [illegible] die Thüringer." Men dette [illegible] henføres til [illegible] Gau, men [illegible] Beliggenheden af [illegible] i Nordost. El- [illegible] at man ikke altid man tage det saa overmaade strengt, da Alfred ingen [illegible] havde, og man kan [illegible] meget ved at

gjöre sig tydelige Begreber om alle Landenes og Stammernes Beliggenhed. Det er og mærkeligt at han saavel som andre gamle bestandig synes at have tænkt sig Norden i vort Nordost, hvorom flere i det fölgende.

g) At *Bægkvare* betyde Bajrerne have baade Forster og Sprengel og Porthan antaget med Rette; jeg vil blot föje til, at Endelsen *vare* i Enk. *varu* betyder *Folk*, og er den samme som findes i mange andre Sammensætninger, saasom: *Cantvare* Kantboer, *Lundenvare* Londoner, *Romvare* Rommere. Denne Endelse har man paa forskjellige Maader omformet paa Latin til *varii*, *uarii* eller *oarii* saasom selve Landet Bajern *Bavaría*, Kantboerne *Cantuarii*, *Viderne* i Vitland i Pröjsen *Vidioarii*, den svarer ganske til den islandske Endelse *veriar* f. Eks. víkveríar Beboerne af Vigen i Norge. *Rómveriar* Rommere, *skipveriar* Skibsmandskab o. m. fl. Det er altsaa neppe rigtigt hvad Thunmann i sine Untersuchungen über die nordischen Völker S. 40 formener, nemlig at denne Endelse tilkjendegiver de tilbageblevne Levninger af et fortrængt Folk, men hvorledes kunde det da siges om Rommerne, om Vigboerne, om Byfolk, Skibsfolk o. s. v.? Det

er ellers naturligt nok at den stundum udelades og stundum tilföjes ligesom Annalisten har haft Forstand eller ikke paa dens Betydning i sit Modersmaal og den best tilsvarende Form i Latinen.

h) At Regensborg kan siges om Byen med hele tilhörende Distrikt ligesom Salsborg o. desl. er allerede anmærket af Forster og Porthan. Sprengel oversætter det *die Gegend, die man Regensburg heisst.*

i) De gamle Sakser eller Oldsakserne, siger Porthan, kunde ikke andet end tildrage sig Kongens særdeles Opmærksomhed, som hans Folkes Stamfædre, hvorfor han og i fölgende Stykke bestemmer de övrige Folkes Beliggenhed efter Sakserne; men deres Land bör ikke söges i *Holsten* som Forster og flere har gjort, og det er kun etymologisk Spidsfindighed at udlede *Holsatia*, *Holsten* af *Old-Saksen* eller *Alt-Sachsen*, eftersom man ikke kan forudsætte at Landet har faaet sit Navn fra Engelland. Han beviser og af de andre Landes Beliggenhed i Forhold til Saksen i det fölgende at det maa tænkes mest paa den sydlige Side af Elben. Hertil kan föjes at Alfred selv siger i det fölgende at Sönderdanskerne have sönden

for sig Elvens Udlöb og en Del af Oldsakserne. Det er ogsaa bekjendt nok at Sakserne i gamle Dage vare et mægtigt Folk, som havde det hele nordvestlige Hjörne af Tyskland inde, og förte hyppige Krige med de Danske, ved hvilke de vel kunne have udbredt sig ind i Holsten, men ikke antages at have havt der deres Hovedsæde. Endelig svarer det gamle islandske Navn *Holsetaland*, siden *Holsetuland* kun slet til den anförte Etymologi.

k) Nemlig fra Oldsaxen, bemærker Porthan rigtigen, hvorved der slet ingen Forandring i Teksten behöves, som Barrington har foreslaaet og Sprengel dristigen optaget i sin Oversættelse. Til Oldsaksen henföres enhver Stedsbestemmelse i dette Stykke, jf. Anm. *f*.

l) Porthan anmærker at dette Sted, saavel som et senere, tydelig sætter det gamle Angeln i Nabolavet af Holsten og Slesvig, nordvest for Oldsaksen, og sönden for Jylland, omtrent hvor Geografer og Historiker pleje at anvise det Plads. Hertil kan föjes at der endnu er et lille Distrikt, som kaldes Angelen, ikke langt sönden for Ribe, hvor Bönderne siges at have en egen Dialekt; ligesom og paa nogle af Öerne i Vesterhavet tales en Dialekt, der kal-

des Frisisk, hvilken jeg selv har hört tale, uden dog at kunne faa nogen Oplysning om dens, som det siges, for fremmede meget vanskelige Beskaffenhed og Indretning. Det var at önske, at ên eller anden sprogkyndig Mand fik Leilighed til at undersöge disse mærkværdige gamle Sprogarter.

m) Dette *Sillende*, som endóg Sprengel oversætter *Seeland*, har Porthan oplyst saa fortræffelig at jeg maa ganske afskrive hans Anmærkning! For nogen tilsyneladende Lighed i Navnet, siger han, har alle Fortolkerne enstemmig forblandet dette *Sillende* med den danske Ö Sjælland (sv. Seland, isl. *Sjáland* eller hos de ældste *Selundr*, der formodentlig skal læses: *Sælundr* og betyde *Sö lund*, fordi Öen i gamle Dage har været skovbevoksen), men, som mig synes, lige imod Tekstens udtrykkelige Vidnesbyrd. Hvorledes kan *Angelen*, *Sjælland* og *en Del af Danmark* stilles i en Linie, der strækker sig i Nordvest fra det gamle Saksen? Hvorfor skulde Sjælland og en Del af Danmark nævnes særskilt? Desuden siges ingensteds at Sillende var en Ö. Alle Omstændigheder synes tvertimod at bevise at det var en Del af den kimbriske Halvö, imel-

lem Angelen og Jylland; altsaa formodentlig en Del (maaskje den nordre) af det nuværende Hertugdömme Slesvig. Hvorvidt Ptolomæi Yttring: (a. st.) "Ipsam vero peninsulam (nemlig cimbricam) supra Saxones, tenent *Singulones*" kan anvendes herpaa, tör jeg ikke afgjöre. Hermed kan ellers og jævnföres hvad der berettes i Anonymi vita Ludovici pii (hos Pithocus. Annal. & Historiæ Francorum Scriptores 12 coætanei Francof. 1594. 8vo p. 363) nemlig om de Kejseren undergivne saksiske og obotritiske Krigshære: cum Egidoram fluvium transissent, devenerunt in terram Nortmannorum (d. e. de Danskes), in locum, cujus vocabulum est *Sinlendi*. Saavidt Porthan. Jeg vil blot tilföje, at der er Grund til at formode at Jyderne (Jótar) ere indvandrede i denne Halvö, gjennem det nuværende svenske Götland over Kattegat til Skagen og den övrige östlige Kyst, at altsaa Ptolomæus's Beretning gjælder en ældre Stamme Singulones, som de först have fortrængt til Slesvig eller Sönderjylland, hvilket overhoved synes mig at være det Land Alfred mener med Sillende. Det synes at de egentlige Danske fra Öerne af ere gangne over til Slesvig hvor de jo mer og mer have indskræn-

ket disse Singuloner, men neppe för ved Samlingen af de danske Lande til ên Stat, indtaget Landet helt, hvorved det gamle Navn er forsvundet. Til Bestyrkelse for denne Sætning tjener at den danske Dialekt i Hertugdömmet er noget forskjellig baade i Klangen overhoved og i Ord og Böjninger fra den jydske, men meget lig den danske paa Öerne. Det er og-saa mærkeligt at Alfred siger dertil grænsede en Del af *de Danske*, og ikke anförer den spesielle Del Jylland eller Jyderne, da han dog i alle de övrige Tilfælde nævner de spesielle Dele og siden ogsaa nævner Jylland. Sagen er han *mener* ikke Jyderne men de i Slesvig nedsatte egentlige Danske fra Öerne. Sönderjylland nævnes saavidt jeg vêd aldrig i de gamle islandske Mindesmærker med noget særskilt Navn; ti de gaa ikke saa langt tilbage i Tiden om disse Egne. I Knytlinga nævnes blot Hovedstaden *Heidabýr* eller *Heidabœr*, og det fortælles at dertil hörer en stór Provins (þar liggr mikit ríki til).

n) Disse *Æfelder*, eller som Navnet siden skrives *Hæfelder* ere uden Tvivl efter Forsters Mening de Vender, som boede ved *Havel*-floden. Helmold i sin Chron. Slavorum Lib. 1.

cap. 2. omtaler og virkelig et Folk Haveldi, som boede ved denne Flod, og Vitichind Annal. Lib. 1, p. 639 (hos Mejbom Rer. germanicarum Tom. I) beretter om Kong Henrik den Förstes Krigstog imod dem, hvorved deres Stad *Brennaburg* blev indtagen, men da han havde fattet en urigtig Mening om Oldsaksens Beliggenhed foreslaar han ufornödne Forandringer i Teksten. At Somner og Lye istedenfor Havelder forklarer dette Udtryk om Helvetier er aldeles urimeligt. Iövrigt ser man at Kong Alfred med sin Beskrivelse over Saksernes Naboer gaar fra Vesten til Norden, Östen og Sönden, hvorimod han i at opregne Östfrankernes gik den modsatte Vej fra Sönden til Östen og Norden. *Porthan.* Om Vylterne eller Vilterne, hvoraf disse Hæfelder var en Del se den krit. Note under *Vylte.*

o) Dette vendiske Land *Syssyle* eller som det nedenfor skrives Syssele, forklarer Sprengel og Porthan meget rigtig om *Sjuslerne*, et sorbisk Folk, som skal have boet i den landsbergske Kreds af *Neumark.* I Kejser Ludvig den Frommes Tid Aar 869 gjorde Sorberne i Forbindelse med Sjusler, Bömer og andre slaviske Folk et Indfald i Thyringen. Aar 874 bleve

og hans Sön Kong Henrik den Förstes Krig imod dem; i hvilken Kongen indtog deres Stad Grona. Han kalder dette Folk *Dalmanci* og deres Land *Dalmantia*, hvorimod Ditmar i sin Chron. L. II. siger at Stedet af Tyskerne kaldtes *Daleminc*, men hed paa slavisk *Glomaci*. Da dette ikke stemmer overens med Alfreds Bestemmelse *nordost* for Mærene, saa sætter Sprengel *nordvest* isteden, men Porthan anmærker at Kongen synes at sætte sine Dalamenser i Storpolen, (jeg föjer til: eller i Slesien) hvorhen de meget gjerne kan have strakt deres Magt; ja hvor det forekommer mig rimeligt at de til en Tid have haft deres Hovedsæde; ellers tilstaar jeg gjerne med Porthan at Kong Alfreds Begreber om de slaviske Stammers Beliggenhed maaskje ikke har været ganske tydelige.

z) Sorberne sættes norden for Dalamenserne, altsaa paa Grænserne af Pröjsen og Brandenborg, hvilket vel og omtrent svarer til andre Efterretninger om det, at det ellers ikke bör tages saa meget strængt have vi allerede set, især med de fjærnere slaviske Folks Beliggenhed. Men paa Venderne i Lavsits, som

Forster mener, kan der neppe tænkes her, hvilket og Porthan allerede har bemærket.

a) Sjuslerne eller Syslerne boede i den sydöstlige Del af Neumark siger Porthan, se Anm. *o*) ovenfor.

b) Om *Horither* siger Porthan at det har været et ubekjendt, formodentlig slavisk, Folkeslag, som han mener bör söges i det sydlige Littauen, ikke som Forster vil, ved Görlitz eller Glogav i Slesien. Om *Mægðaland* og *Sermende* siger han at det röber noksom sit Slægtskab med Fablerne, og at Kong Alfred her er kommen til den gamle Verdens ubekjendte Lande. Han beviser, at Mægðaland kan betyde terra fæminarum eller virginum, og at det er urimeligt naar Lye (hvars förklaringar öfver de af Kung Alfred upräknade Nordiska Orters namn, sällan äro lyckliga) forklarer det Mattiacorum terra, hodie Marburg, Hessiæ urbs & regio; samt ikke stort bedre, naar Forster gjætter at der burde læses Vartaland istæden for Mægðaland, da det sættes norden for Horiternes og sönden for Sarmaternes Land, altsaa i nörre Littauen. Saavidt Porthan.

Maaskje det dog vilde lönne Umagen, at betragte disse Navne lidt nöjere, hvorved det

fabelagtige vil forsvinde. Horitherne synes ikke at burde söges i Littauen; ti naar Dalamenserne sættes i Slesien og det vestlige Polen eller Pröjsen og Horiterne östen for dem, saa er det altfor langt et Spring til Littauen, og det er klart at Kongen sætter dem i Pröjsen, i det mindste i Östpröjsen. Men et fabelagtigt Folk i Pröjsen, og det i Kong Alfreds Tid og hos en saa lærd og sandhedskjærlig Forfatter, som denne store Konge var, som ellers aldrig nævnes af nogen, det hörer der meget til at antage. Navnet forekommer to Gange og skrives först *Horithi* siden *Horiti*, men *t* foran *e*, og *i* synes at have lydet som tysk *z* eller *ts* ligesom ofte endnu i dansk (*Nation* o. desl.). Saaledes have vi nylig haft Vylte for *Wilzen* og *Datia* for *Datsia*, denne Lyd *ts* kunde nemlig ikke paa Angels. udtrykkes med *c* der i dette Sprog altid læses som *k*, men Udtalen var vel i Alfreds Tid for længe siden gaaet over fra *Dakia* til *Datsia*; *th* betyder i Angelsaksisk ikke andet end *t* ligesom i Tysk og Dansk; ti det aspirerte *t* har i dette Sprog sit eget Tegn, som altid bruges hvor Lyden fordrer det. Jeg mener altsaa man er berettiget til at læse Horitsi, og har næsten ingen Tvivl om at H, der i Angel-

saksisk ligner det danske eller gotiske ℌ er kommet isteden for P hvorfra det blot skiller sig ved den förste Stregs Længde, at det altsaa bör læses Porizzi eller Poryzzi det gamle Navn paa Pröjserne, som jeg ikke heller har kunnet finde noget andet angelsaksisk Navn paa. Saaledes passer alt sammen paa det nöjagtigste og det fabelagtige forsvinder.

Mægðaland kan unægtelig betyde terra virginum, men i saa Fald maatte det jo være det samme som Kvenland, der ellers er det, der uskyldigvis har givet Anledning til Fablen om de nordiske Amazoner, hos vankundige Annalister; men Kvenland sætter Kong Alfred Norden for Sverrig, og det hörte til hans Sarmater, men her skilles udtrykkelig Sermende fra Mægðaland, som laa imellem Sermende og Poryzzi. Mægð betyder ikke heller blot en Pige, men ogsaa provincia, natio, gens, tribus, i hvilken Betydning, det forekommer endnu langt oftere f. Eks. straks i Begyndelsen af Alfreds Boethius, hvor der siges at Goterne kom "*of Sciððiu mægþe*" ɔ: *ex terra* v. *regione Scytharum*, dette Ord *mægð* bruges og ofte om smaa Distrikter. Bör man nu af tvende lige muelige Forklaringer tillægge en saa höjst

sandhedselskende Skribent den fornuftigste, og tænker man tillige paa Pladsen, hvor det sættes, nemlig imellem Pröjserne og Finnerne, saa kan man neppe undgaa at stöde paa *Gardariki* ↄ: regnum urbium, hvoraf Mægðaland synes at være en ligefrem Oversættelse, som Kongen formodentlig selv har gjort; dette forklarer os tillige hvorfor Navnet ikke findes hos nogen anden gammel Jordbeskriver, hvilket Sprengel undrer sig over. Dette Rige er ogsaa saa gammelt at det siges i 2det Kap. af Hervararsaga at Odins Sön *Sigurlami* var Konge i Gardarige og gift med en Datter af Kong *Gylfe* ved Navn *Heida*. Dette være endog nok saa fabelagtigt saa synes det dog at vise at dette Riges Oprindelse taber sig i den fjærneste Old, og et saa navnkundigt Land kunde neppe være Kong Alfred ubekjendt, eller forbigaaes af ham med Tavshed.

Forfölge vi denne Traad videre saa kan vi ikke tage Fejl af Sermende, som laa norden for Mægðaland, dervad kan umuelig forstaaes andet end Finland og Bjarmeland, eller hvad de övrige finniske Stater i denne Egn have hedt, hvilket og stemmer overens med hvad Alfred andensteds siger nemlig at de svenske og Born-

holmerne havde Sarmaterne mod Östen, og (pag. 14 hos Barrington) at de riffæiske Bjerge vare ikke langt fra det Verdenshav som kaldes det sermondiske ɔ: Östersöen, som man ansaa for Verdenshavet. De riffæiske Bjerge blive da enten Ural, eller om man vil indskrænke de gamles Kundskab saameget, den Forlængelse af Kjölen, som strækker sig igjennem Finland ind i Rusland.

c) Nu da Kong Alfred er færdig med Beskrivelsen over det faste Land norden for Donav og alt hvad dertil hörer, gaar han over til Öerne og Landene i det nordlige Verdenshav efter de gamles Forestilling; han kommer herved först til Danmark, som han kun för bilöbig berörte for Sagernes Skyld, og han leverer her en kostelig, skjönt kort Beskrivelse over vort Fædreneland saavel som det övrige Skandinavien. Porthan bemærker meget rigtig at Kongen synes her at dreje Norden noget til Östen, det er ikke heller usædvanligt hos de gamle at orientere sig ved Hjælp af Fjælde eller deslige naturlige store Gjenstænder, hvorved den sande Nordpunkt undertiden forrykkes betydelig. Forövrigt har dette Stykke om Danmark ingen særdeles Vanskelighed. Porthan

formoder og vi kunne antage med Vished at Bæltet gjör Grænsen imellem Alfreds Nord og Syd-danske, ti han siger udtrykkelig at Nord-danskerne bo dels paa det faste Land og dels paa Öer ɔ: i Halland, Skaane, Sjælland, Möen, Falster og Laaland. Syd danskerne faa altsaa til sin Del Fyn, Langeland, Ærrö, Als, Jylland, Slesvig og en Del af Holsten. Den Vej igjennem Bæltet, som i gamle Dage har været den sædvanligste fra Norge til Slesvig, som ogsaa Ottar tog, hvilket vi i det fölgende skulle faa at se, har vel givet Anledning til at skjælne imellem den Del af Natsionen man havde paa höjre Side og den Del man havde paa venstre.

d) Denne Ostsö er ovenfor (i Not. *d*) beskreven at strække sig fra Skagen og Konghelle til Venden, Rygen og Bornholm, den indbefattede altsaa en lille Del blot den vestligste Ende af vor nuværende Östersö og Kattegat (ikke Skagerak). Nord-danskerne kunde altsaa siges at have den mod Norden forsaavidt de boede i Sjælland og Skaane.

e) Oster, hvoraf Alfred klarlig betegner at denne har Sö har Navn, sættes altsaa i Forpommeren og maaskje i den sydöstligste Del af Meklenborg, saa at de have Obotriterne (i

Meklenborg og Vagrien mod Vesten og Vender og Burgunder (ɔ: Ryger og Bornholmere) mod Norden og Hæfælder ɔ: Vilzer mod Sönden. At de siges at bo östen for de nordlige Danskere kan ikke forundre os naar vi erindre at Alfred drejer Norden lidt mod Östen, altsaa Östen lidt mod Syden. At tænke paa Esterne, som Sprengel gjör, forstyrrer hele Beskrivelsen. Esterne nævnes ikke her, de indbefattes under Navn af Semender, og ere vel först blevne Kongen bekjendte ved Ulfstens Efterretninger, men dette er taget af ældre Kilder.

f) At Burgunderne ere Bornholmerne er uden for al Tvivl. Paa Islandsk heder Landet *Borgundarhólmr.* Man ser ellers deraf at her siges Svenskerne boede norden for, som og af Ulfstens udtrykkelige Beretninger i det fölgende, at Blekingen ikke har hört til Danmark, men til Sverrig i de Dage.

g) Beskrivelsen over Sverrig er ogsaa meget klar, Sermenderne mod Östen er Finner og Ester. Kvenerne mod Norden imellem Örkenen og Finnerne (ɔ: Lapperne) sættes tydelig nok omtrent i det nuværende svenske Nordland, og Porthan gjör sig megen Umage for at vise de have været

én gotisk Stamme, men det vil af det fölgende blive klart at de vare af finnisk Herkomst, svarende til vore Sagars Jötner. Aarsagen hvorför her ikke tales om Danmarks og Sverrigs Grænse, som Porthan undrer over, kan vel være at den var ubekjendt og ubestemt for det meste til den Tid, og at dels Bjærge med uigjennemtrængelige Skove, dels Söer og Sumper, som vare Lævninger af Havet der tilforn ikke usandsynlig har delt den nordiske Halvö i flere Smaalande, have gjort denne Grænse ufremkommelig. Det er ogsaa mærkeligt, at der i de ældre Tider saavidt jeg mindes, slet ikke tales om nogen Landkrig, men vel om hyppige Sötoge mellem Danmark og Sverrig. Overalt var vel til den Tid det indre af Skandien meget lidt eller slet ikke beboet, uden maaskje af omvankende Kvener eller Lapper. Ottar beretter selv at det brugelige af Norge laa tæt ved Söen; og enhver af de ældre Nybygder nedsatte sig ved Söen. Desuden vare af de svenske Grænselande Vestergötland næsten uafhængigt, og Smaalandene eller Möre sikkerlig meget lidet befolket. Endnu langt senere var det et Spörsmaal om Vestergötland hörte til Sverrig eller Norge, og i den mærke-

lige Beskrivelse af Sverrig hos Snorre Sturlesen i Olaf den Helliges Saga Kap. 76 nævnes slet ikke engang Smaaland.

h) Det er heraf tydeligt nok at Kvenland laa imellem det egentlige Sverrig og Lapland, dog saa at det skildtes fra Sverrig ved en stor Örken, men formodentlig grænsede lige til Lapland, hvorfra det blot skildtes ved en Elv, altsaa i det nuværende Nordland og maaskje Dalarne. Men til hvilken Folkeslægt Kvenerne have hört sees her ikke. Porthan vil bevise at det har været en gotisk Stamme, og navnlig de samme som Helsingerne, der siden antreffes omtrent i samme Egn; men at dette dog neppe kan antages skulle vi i det følgende faa Lejlighed til at se.

i) At der ved Skridefinner forstaaes Lapper er klart af Beliggenheden. Det er ogsaa rigtigt hvad Porthan bemærker at Islænderne ved *Finnar* sædvanlig betegne de nu saa kaldte Lapper og ved *Finmörk* hele Lappernes Land (Finmarken, Lapland og russisk Lapland). Finnerne kaldte de i ældste Tider Jötnar, Risar, Þussar eller deslige, dog menes uden Tvivl ogsaa i senere Tider egentlige Finner (suomalaiset), hvor der nævnes Finnland,

Kvenland, Kyriálaland ell. desl. Dette Ord *Finner* synes og at have været Lappernes ældste Navn för de indvandrede i Norden, i det mindste synes det at de gamles Fenni, snarere have været Lapper end Finner efter begge Stammers nuværende Levemaade. Hvoraf dette *Scride-* kommer, som Navnet er sammensat med, har der været forskjellige Gisninger om; men det synes ellers ikke meget vanskeligt at bestemme: af *scridan* retter *scrýdan* pryde, klæde kan det vel ikke komme, efterdi andre Folk sikkerlig have været ligesaavel klædte som Lapperne; men den omflakkende Levemaade paa Snefjældene synes at være dem egen, og *skrída* paa islandsk er just det Ord, som bruges om Skifarten f. Eks. i Orkneyinga-saga S. 150 hvor *Kali* opregner sine Færdigheder, siger han:

skrída kann eg á skídum o. s. v.
ɔ: löbe kan jeg paa Skier.

Og det er vel rimeligst at Navnet, som ikke er tagét af deres eget Sprog, udledes af det gamle nordiske, som var den nærmest tilgrænsende Natsions. Ellers synes Ordet heller ikke at være fremmed for det Angelsaksiske, da Lye

anförer *Scridvæn* sella curulis og *scridvis* aurigandi peritus.

---

k) *Ohtere* eller, som det i den oxf. Udgave af Spelm. vita Ælfredi skrives förste Gang *Ohthære*, synes at være et ganske fremmed Navn, men betænker man at *h* efter *t* intet betyder, at Endelsen *ere* ell. *ære* svarer til den isl. *ari* og *ar*, samt endelig at *ht* (ɔ: *cht*) i angels. svarer til *tt* i isl. f. Eks. *óht* timor, metus isl. *ótti*; saa faa vi et ganske bekjendt gammelt nordisk Navn ud, nl. *Ottar*, der ud. Tv. kommer af det nys anförte *ótti*, qvasi *den Frygtelige*. *Snorre* omtaler i 31. Kap. af Ynglingasaga en svensk Konge *Ottar*, med Tilnavn *Vendilkráka*; og det samme Navn forekommer hyppig nok i vore gamle Sagar, allene *Landnáma* omtaler 6 Personer af det Navn, S. 339 (5ti p. 5ti kap.) nævnes en vis Landnamsmand *Bolli*, som siges at have været en Sön af *Ottar Böllr*, men om det just har været vor *Ottar* skal jeg ikke paastaa. Saameget er vist at Harald Haarfagers Tog indtraf paa selvsamme Tid. I 3die Kap. af *Eigla*, hvor der fortælles om de to Brödre *Herlaugr* og *Hröllaugr*, Konger i Numedalen, hvoraf den ene dræbte sig, den anden under-

kastede sig Harald, sluttes denne Fortælling med de Ord: "Svá eignadist Haraldr konúngr *Naumdælafylki* og *Hálogaland*, setti hann þar menn yfir ríki sitt." Saaledes kom Kong Harald i Besiddelse af Nummedalen og Nordlandene og indsatte der Embedsmænd over sit Rige. Fortællingen er kort saavel her, som i 8de Kap. af Snorres Harald Haarfagers Saga. Der nævnes ingen ereste Mand paa Nordlandene, hvorhen Kongen ikke kom, og hvor der ingen Modstand skjede. Kun ser man af *Eigla* at Kongen har indsat ny Embedsmænd af sine egne Folk. Men af vor angelsaksiske Fortælling er det klart at O'ttar har været *Sysselmand* eller *Lensmand* nordligst i Landet, og rimeligvis selv haft det Embede at indkræve Skat af Lapperne. Det synes og at ligge i Sagens Natur, at han ikke vilde have forladt sit Embede, og givet sig i Tjeneste hos Kong Alfred i Engelland, saalænge han kunde leve rolig, anset og frit i sit Fædreneland. Der kan vel altsaa neppe tvivles om Aarsagen til hans Udvandring. Vel fortælles der i Eigla at den gamle Björgulf og hans Sön Brynjulf havde længe haft *finnferd* og *finnskatt*, men at dette dog ikke skal forstaaes uden om Embedets midlertidige

Besætning efter O'ttars Udvandring, synes klart af et senere Sted (i 8de Kap.) hvor der fortælles at Kongen fèck honum (Bryniólfi) veizlur miklar adrar en ádr hafdi hann haft. *Hann fèck honum ok finnferd, konúngs syslu á fialli ok finnkaup* ɔ: han overdrog ham tillige Opsynet over Lapperne nemlig Kongens Syssel paa Fjældet (i Lapland) og Handelen med Lapperne. Dette er formodentlig skjet efter at Kongen var kommen tilbage fra det gotlandske Tog til Trondhjem, se Snorres Harald Haarf. Saga 18de Kap., i det mindste efter at han havde indtaget *Fjordefylke;* ti Egla siger udtrykkelig det var samme Efteraar, som Torulf Kveldulfs Sön og Ejvind Lambe Berdlukaares Sön kom til Kongen. Denne Tildragelse sættes af Egilssagas Udgivere Aar 871; men Tidsregningstabellen forved Snorre sætter Fjórdefylkes Indtagelse 883 og Slaget i Hafursfjord 885, hvilket er langt rimeligere. I denne Mellemtid og rimeligvis 884 er da denne Forlening foregaaet i Trondhjem. Sættes nu Nummedalens og Nordlandenes Indtagelse 869 efter anförte Tabel og altsaa O'ttars Udvandring omtrent 870, saa kunde Tiden fra 870—884 med rette kaldes en temmelig lang Tid, at have et Embede inde,

uden formelig at være forlenet dermed. Saaledes synes alt paa det beste at stemme overens: O'ttar er udvandret 870 Aaret efter at Landet kom under Kong Harald og han mistede sit Embede, derpaa har han opholdt sig i Danmark et Aars Tid eller to, ligesom Torulf siden sværmede om et Aars Tid för han agtede at udvandre. Imidlertid havde Alfred den Store 871 besteget Tronen i Engelland, og Rygtet om hans Fuldkommenheder har lokket O'ttar til at begive sig i hans Tjeneste. Straks efter hans Udvandring 870, eller rettere efter hans Afsættelse 869 er hans Embede til videre tilfaldet Björgulf og Bryniúlf, og 884 erholdt endelig Bryniúlf (efter hans Faders Björgulfs Död) Stadfæstelse derpaa ved en kongelig Forlening, som foregik i Trondhjem. At O'ttar virkelig har taget Tjeneste sluttes af de Ord: *O'ttar sagde sin Herre Kong Alfred*, hvilket Udtryk ikke bruges om *Ulfsten* i det fölgende. Iövrigt har sikkerlig denne O'ttar været den förste der foretog en Bjarmelandsfærd, eller omsejlede Nordkap og hele Lappernes Land; ti ellers maatte han have vidst i Forvejen, hvorledes det var beskaffen nord paa og havde ikke behövet at foretage sig en Opdagelsesrejse. I de

følgende Tider derimod gjentoges ofte denne Færd uden at udgives for noget nyt. F. Ex. Erik Blodøxe fik paa saadant et Tog Gunnhilde Kongemoder; hans Færd beskrives i Snorres Harald Haarfagers Saga 34te Kap. og i Egils 37te Kap. I Olaf den Helliges Tid foretoges en anden Bjarmelandsrejse, se Snorres Olaf den Hellige 143 Kap. Se ellers og Afhandlingen "*Om Bjarmaland*" i den svenske *Iduna* fjerde Hæfte. Stokh. 1813.

b) Texten har *Finnar*, men det er klart saavel af dette Sted, som meget andet, at her tales om Lapper, ligesom for det meste i de isl. Sagaer, hvor *Finnar* nævnes. De følgende Ord, at disse Finner eller Lapper opholdt sig der "*on huntaðe on wintra and on sumera on fiscoðe be* þære sæ" har Porthan aldeles misforstaaet. Han oversætter saaledes: "Landet norden for Halogaland *är alldeles obebodt, förutan att på några få ställen Finnar* (ɔ: *Lappar*) *hålla sig uppehålla; hvilka jaga om wintern och fiska om sommaren i deras Haf.*" Han har taget *huntaðe* og *fiscoðe* for Gjerningsord i Flertallet svarende til *Finnas* og foreslaar derfor at læse *and* huntaðe for *on* huntaðe, og at bortkaste det følgende *on* foran *fiscoðe*, men

Flertallet af Nutiden i de angls. Gjerningsord endes aldrig paa *-ðe*, men *huntian* og *fiscian* skulde der hede: *huntiað* og *fisciað*. Hans Forklaring vilde saaledes fordre en hel Omstöbelse af Stedet, hvorimod der ikke behöves allermindste Forandring, naar man tager *huntaðe* og *fiscaðe* ligefrem for Dativ af Navneordene *huntað* og *fiscoð*, der styres af *on*. Disse Ord findes ogsaa begge i Lyes Ordbog, kun at det sidste maa söges under *fiscnaðe*, som er Dativ af en anden Form af Ordet, *fiscnað*. Lye savnede nemlig, som i Forerindringen er anmærket, al grammatikalsk Kundskab i det angelsaksiske, hvilket har gjort hans store og pragtfulde Værk næsten reent ubrugbart for en, der ikke i Forvejen forstaar Sproget grundigen, da Ordene anföres i allehaande Former i Flæng; saasom her i Dat. og ofte i Flertallet, og Gjerningsordene snart i Konjunktiv, snart i Partisipperne o. desl. Forthan har ogsaa misforstaaet de sidste Ord *be þære sæ* naar han oversætter *i deres Haf*; thi *deres* heder paa Angels. *hyra* (eller til Nöd *þára*), men *þære* er Artiklen i Enkeltallets Dativ af Hunkjönnet, paa Tyskordret: *bey* (an) *der See*. Det hele Sted maa da oversættes omtrent saa: *Man*

det er aldeles öde; undtagen at der paa faa Steder af og til opholder sig Lapper paa Jagt om Vinteren og om Sommeren paa Fiskeri ved Söen.

m) I Anledning af den lappiske Skat handlet Porthan, ligesom i adskillige andre Anmærkninger (S. 58 Anm. *l*, S. 72 Anm. *u*, S. 78 Anm. *f*, og S. 79 Anm. *g*), om Norges gamle Grændse i Norden og Östen; om det gamle Finmarkens Udstrækning og Forhold til Norge; og om Kvenerne hörte til de gotiske eller til de finniske Folk: da hertil kan hentes mange Oplysninger af islandske Kilder, Materien vel og har mere Interesse end blot Sprogkritik; vil jeg tillade mig her paa et Sted udförligen at omhandle denne tredobbelte men saa nöje sammenhörende Materie.

Porthan söger at gjendrive *Schöning*, som i sin *Nordens gamle Geografi* "mera ledad af sin patriotisme än ledd af Historiens fackla og vederbörlig granskning" paastaaer, at Norge i ældre Tider har strakt sig lige til Gandvig (det hvide Hav) indtil Dvinafloden, ja over det svenske Lapland og Nordland indtil Uleelven; hvorimod han selv mener at Kvenerne skulle være de samme som Helsingerne, en Stamme

af den götiske (ikke finniske eller sarmatiske) Folkeslægt, og have boet i nuværende svensk Nordland fra Arilds Tid lige ind til den norske Grænse; men at Navnet siden af Lapperne er udstrakt til Finner og Kareler; samt at Kjölen efter Ottars Beretning maa antages fra Arilds Tid at have udgjort Norges Grænse mod Östen — hvorimod nogle usikre islandske Sagar ikke have meget at betyde: "Huru litet de isländska sagors geographi är at lita på, är nogsamt bekant." (Ja! ti de svenske have været saa uheldige at faa lutter slette Sagar udgivne hos dem, og andre end de i Sverrig udgivne, menes her vel ikke). Og "den forvirrede, imod Landets og Fjældenes Beliggenhed stridende" Beretning om Thorolfs Tog til Kvenland, som Schöning efter Torfæus beraaber sig paa, röber noksom af sig selv sin Fabelagtighed.

Allene Torfæi, denne ypperlige Kritikers Navn synes at fortjene noget mere Agtelse, og give Sagnet Ret til större Opmærksomhed; og i Gjerningen fortjener Beretningen om Thorolfs Tog slig Opmærksomhed i yderste Grad. Den er taget af *Eigilssaga*, som vel er udgivet i Rapsö (Hrappsey) 1782 paa blot Islandsk uden Titelblad, men som först 1808 udkom i Kjö-

benhavn med lat. Oversættelse, som *Porthan* altsaa ikke kjendte, men som *Torfæson*, der var en indfødt Islænder benyttede i Haandskrift. Denne Saga er en af de allerfortræffeligste i den hele islandske Litteratur. Dens Beretninger ere og saa langt fra at modsige Ottars; at de tvertimod, ret forstaaede, paa det nöjeste stemmer overens med ethvert Vink hos denne og med Sagens Natur, hvorvel ikke just med Porthans Meninger. Den taler saaledes om disse Landes Beliggenhed og Thorolfs Tog i samme.

14. Kap.	14de Kap.
Þórólfr fór þennan vetr enn á *mörkina* ok hafdi med sèr hundrad manna fór hann enn sem hinn fyrra vetr: átti kaupstefnu vid Finna ok fór vída um mörkina. En er hann sótti lángt austr, og þar spurdist til ferdar hans; þá komu *Kvenir* til hans, ok sögdu at	Torulf drog denne Vinter endnu til Finmarken, og havde med sig hundrede Mand, og bar sig ad endnu som den forrige Vinter: holdt Marked med Lapperne og drog vidt om i Landet. Men der han kom langt öster paa og der spurgdes til hans Færd, da kom der

þeir voru sendir til hans, ok þat hafdi giört *Faravid* (Varavit) konúngr af Kvenlandi, (því) at *Kiridlar* heriudu á land hans; en hann sendi til þess ord at Þórólfr skyldi fara þagat ok veita honom lid . . . ok var þat afrádit at þeir fóro aptr med sendimönnum. *Finnmörk* er stórliga víd, gengr haf fyrir vestan ok þar af firdir stórir, svá ok fyrir nordan ok allt austr um. En fyri sunnan er *Noregr*, ok tekr mörkin náliga allt it efra sudr svá sem *Hálogaland* it ytra; en austr frá *Naumudal* er *Jamtaland*, ok þá *Helsingialand*, ok þá *Kvenland*, þá *Finn-*

Kvener til ham og sagde at de vare sendte til ham, og det havde Kong Faravid (ell. Varavit) af Kvenland gjort, fordi Karelerne hærgede paa hans Land; men han sendte (nu) Bud for at bede Torulf at drage did og hjælpe ham i Krigen . . . og det blev besluttet at de droge med Gesandterne tilbage. Finmarken er et meget udstrakt Land: vesten for er Havet og deraf store Fjorde, saa og norden for og helt öster om. Men sönden for er (först) Norge, og Finmarken naar næsten lige saa langt sönder paa oppe til Fjeldene, som Helgeland ude ved Söen; men östen for

land, pá *Kiriálaland*; en Finnmörk liggr fyrir ofan þessi öll lönd, ok eru víða fiallbygdir uppá mörk-iná, sumt í dali en sumt með vötnum. Á Finnmörk eru vötn furdúliga stór, ok þar með vötnum mark-lönd stór, en há fiöll liggia eptir endilángri mörkinni ok eru þat kalladir *Kilir*	Nummedalen er Jæm-teland, og saa Helsin-geland og saa Kven-land; men Finmarken ligger oven (ↄ: nörden) for alle disse Lande, og der er paa mange Stè-der Fjældbygder i Fin-marken dels i *Dalene* dels ved Söerne. I Fin-marken ere forfærde-lig store Söer og der ved Söerne store Skov-strækninger, men höje
þórolfr kom af fialli inu ofan í *Fefsni*.	Fjælde ligge langs igjennem Finmarken de have Navn af *Kjö-len*. Torulf kom (tilbage) ned af Fjæl-det i Fefsner.

Her skilles altsaa *Helsingeland* udtrykke-lig fra *Kvenland*, hvilket sidste beskrives at ligge imellem Helsingeland og Finland, hvor-ved uden Tvivl det nu saakaldte *egentlige Fin-land* skal förstaaes, altsaa omtrent i det nuvæ-

rende *Ångermanland* og *Vester Botten*. Kvenerne beskrives, som et eget Folk langt öster paa under en egen Konge, og i Forbindelse med de finniske Folkeslag, men ikke istand til at holde Karelerne Stangen; hvorimod Helsingerne, som siden skal vises vare af norsk Oprindelse, boede vesten for Kvenerne, havde aldrig nogen egen Konge, og förte aldrig nogen Krig med de finniske Folk, som vare dem saa underlegne i Krigskunst, at de straks vege uden Modstand. Da Karelerne, der boede da ligesom endnu östen for det egentlige Finland, kunde hærge paa Kvenerne, saa maa man tillige forudsætte at det meste af Österbotten har tilhört dem og at Tumlepladsen har været Vesterbotten. Men at Kvenerne ikke bestandig vare indskrænkede til Ångermanland og Vesterbotten, skjönnes af Snorres Harald Haarfagers Saga, Kap. 20, hvor det heder, at efterat Harald erobrede hele Norge, bebyggedes Jæmteland og Helsingeland, hvilke dog begge tilforn vare begyndte at beboes af Nordmænd." Denne Begyndelse beskrives i 14de Kap. af Snorres Hagen Adelstens Saga og i 147de Kap. af Hans Olaf den Helliges Saga, hvoraf man seer, at i Ejsten Ildraades Tid flygtede aller-

först enkelte norske Familier til Jæmteland, derfra gik siden efter en enkelt Familie til Helsingeland, efter disse to förste norske Beboere fik Landene siden Navn, da flere strömmede til, især ved Harald Haarfagers Erobring af Norge. Hermed stemmer Ottars Beretning hos Kong Alfred meget vel overens, naar man blot betænker at *Eigla* taler om Tiden efter Harald Haarfager, men Ottar om Tilstanden för hans Erobring. För den Tid boede Kvenerne lige indtil den norske Grænse, og stundum hærgede de paa Nordmændene over Fjeldene, stundum Nordmændene paa dem; og det er naturligt at den ene Familie som *Ketel Jamte* förte til Jæmteland, ikke har kunnet besætte hele Strækningen imellem Dalarne og Lapmarkerne eller hindret Kvenerne fra at gjöre Besög af og til i Norge over Kjölen för i Harald Haarfagers Tid, da store Flokke af udvandrede Nordmænd forstærkede Jæmten og Helsinger og opdyrkede Landet; og derpaa finde vi (i Eigla) Kvenland blot östen for Helsingeland.

Saaledes mener jeg det er soleklart, at Kvener ikke ere de samme som Helsinger, men en ældre og ganske forskiellig Stamme af uaf-

hængige Indbyggere, som fra Arilds Tid boede i Dalarne, Jæmteland, Helsingeland, Ångermanland, kort i det nuværende svenske Nordland sönden for Lapland og norden for det egentlige Sverrig, hvorfra det skildtes ved en stor Örken, fra hvilken Landstrækning de efterhaanden fortrængtes af de fra Norge indvandrede Jæmter og Helsinger. Denne ældre Stamme antager Porthan for at være af svensk eller dog gotisk Herkomst; men dette grunder sig mest paa Forblandelsen med Helsingerne, der tildels vare af norsk tildels ogsaa virkelig af svensk Oprindelse. Se vi derimod til vore nordiske Mindesmærker, saa omtale de fra de allerældste Tider af en Stamme af den finniske Folkefærd norden for det egentlige Sverrig först under det mythiske Navn *Jötnar* (ogsaa *Risar* og *Þussar*) siden, som her i Ejgla, under det historiske Navn *Kvenir*, hvilke ofte skilles udtrykkelig fra de norden for dem boende mytiske *Dvergar* eller *Svartálfar* og historiske *Finnar* (Lapper) skjönt de og stundum forblandes med dem. Dem tillægges ogsaa egne Konger eller Fyrster under Navn af *Þursa-drottnar*, hvoraf Gudelæren nævner mange, saasom *Geirrudr*, *Þrymr* o. fl. Til

videre Bestyrkelse for at de historiske Kvéner virkelig ere finniske af Oprindelse og de samme som Jötner vil jeg blot endnu anföre et Par Træk af den gamle Fabellæres Beretning om Jötnerne. Saaledes fortæller Edda og Snorre i Ynglinga Saga at *Gefión*, en af Asynierne, rejste fra Kong Gylfe ved Mælaren nord paa til *Jötenhejm*, hvor hun fik med en Jöten 4 Sönner, som hun omskabte til Öksne og satte for Ploven for at opplöie det Stykke Land, som Gylfe havde indrömmet hende o. s. v. De fire Öksne have sikkerlig været 4 Rensdyr, som de finniske Folkefærd saa meget bruge, men som Aserne ikke för havde set, og som saadanne ny Vidundere let kunde give Anledning til en Fabels Opkomst; at de kaldes Sönner af en Jöten og hende, skal vel blot sige at de være unge Rensdyr, som hun fik hos en Jöten; thi en *Unge* heder den Dag i Dag paa Finsk ligesom *en Sön* nemlig *poiça*, hvoraf det sv. *Pojke* en Dreng, isl. *púki* og *dreingspóki*, dansk *Pog*. Dette Udtryk at et Dyr, som man lignede ved en Okse, blev kaldt *Sön*, maatte og naturligvis være Aserne paafaldende, og kunde meget let lede til den videre Slutning, at vare de Sönner saa maatte de være Jötnens og hendes Sönner,

som hun havde omskabt for at bruge dem som Okser. At hun trak det opplöjede Stykke Land ved Hjælp af Okserne ud i Havet og der blev Sjælland af, skal vel ikke sige andet end at Gylfe indsaa han havde gjort Fejl, og overlod hende Sjælland isteden for det formodentlig store Stykke Land, som hun havde omplöjet tæt ved hans Residents, skjönt den Forsigtighed nyttede kuns lidet, da Odin straks efter selv indfandt sig; saa at det gik Gylfe her omtrent som Montezuma i Meksiko. Denne har altsaa uden Tvivl ikke selv været nogen Jöten, men Hövding for de ældre gotiske Stammer; der för Odins Tid vare indvandrede i Norden og levede indtil hans Ankomst i Fred med Jötnerne eller Kvenerne; saa at de saavel i Krigsövelse som Kunst og Kultur stode tilbage for Aserne. Dette synes og at tilkjendegives ved Beretningen i förste Kapitel af Hervararsaga, hvor der blant andet fortælles at Norden för Asernes Ankomst var beboet af Riser (ɔ: Jötner) og Halvriser, og at der da var en stor Forblandelse (altsaa Fred) imellem Natsionerne, da Riserne tog sig Koner fra Mannhejm (ɔ: Sverrig som sees af 9de Kap. i

Snorres Ynglingasaga) og nogle giftede deres Dötre did. (Se foran Anm. *e*).

En anden mærkelig Fortælling i Edda er den hvor *Loke* som var en *Jöten* skaffede Aserne (navnlig Frey) fra nogle Dverge Ivaldes Sönner et kunstigt Skib, der havde Bör i hvilken Vej, man vilde seile, og kunde svöbes sammen som et Klæde og stikkes i Lommen. Dets Navn var *Skidbladnir*, som er sammensat af *skidi* ell. *skid* en tynd Splint (beslægtet med t. *scheiden*, lat. *scindo*, *scidi*) og *blad* et tyndt Blad, hvilket alt tilkjendegiver hvor tyndt og let det har været. Man begriber snart at det har været ét af *Kvénernes* lette Skibe, som Ottar omtaler; at det havde allevegne Bör vil sige, man brugte ingen Vind men roede sig frem derpaa; at det kunde stikkes i Lommen, er blot at det kunde bæres bekvemt en lang Vej over Land. Saadant et Skib havde Aserne heller aldrig set förend de kom til Mælaren, og forstode ikke at eftergjöre, hvilket, efterat det var forsvunden, let kunde give Anledning til den mytiske Overdrivelse af det Vidunderlige.

Men det vilde före os for langt bort fra vor egentlige Gjenstand her videre at samle

de interessante Bidrag til Oplysning af vor gamle Gudelære, som de finniske Folkes Historie frembyder og omvendt; det anförte vil og som jeg haaber være tilstrækkeligt til at vise *at Jötner og Kvener ere de sämme, og en finnisk Folkefærd, ganske forskjellig fra Helsingerne.* Ved at antage dette forsvinde alle Vanskeligheder; saaledes begribe vi: *at Ottar ikke omtaler Helsingerne;* ti de opkom först som en egen Stamme i et eget Land efter Harald Haarfagers Tog. Saaledes og "*hvart Kvenerne i* 13 *och* 14 *seclet tagit vägen*, då landet på begge sidorna om Norra Bottnen, var nästan öde" ti fra Harald Haarfagers Tid betrængtes de bestandig mere og mere af Nordmændene fra Vesten og af de ankommende Svenske paa Kysterne fra Östen; saa at de ingen anden Udvej havde end at binde an med deres gamle Fjender Karelerne, som de lettere kunde holde Stangen og som de virkelig trængte tilbage til det sydostliga Finland og toge selv Sæde i Kemiläpmark og Österbotten. Ellers var vel Landet ogsaa imens de boede der næsten öde; ti de brugte ingen Jorddyrkning uden Kvægavl, og levede mest af deres Rensdyr, med hvilke de vankede om paa de vilde Fjelde. Saaledes

videre *hvorledes Kvenland först* baade af Ottar og de islandske Mindesmærker *sættes norden for Sverrig siden* af alle Nordmænd til den Dag i Dag *i Finland*; efterdi Kvenerne fortrængtes fra Nordland til Finland. Saaledes *hvordan Lapperne kunde komme til at kalde baade Nordmænd, Svenskere og Finlændere Kvæner*; ti de bekymrede sig ikke om deres Naboers Anliggender, men gave de ny Indbyggere fra Norge og Sverrig det samme Navn som de gamle havde haft og endnu beholdt efterat de vare flyttede til Finland. Dog anvende Lapperne vel ikke dette Navn uden paa de i Nordland bosatte Norske og Svenske; ti ellers berettes at de kalde Norge *Vuodna* og Sverrig *Ruotti*, og de Svenske *Ruotteladzh* eller med andre fremmede Navne. Saaledes endelig *hvorfor der i svenske Dokumenter* (handlingar) *ikke tales om Kvener men kun om Helsinger*; ti i den ældre Tid havde Svenskerne ingen Forbindelse med de nordlige Egne, som den store Örken skildte dem fra og som de ikke tilegnede sig; hele Opmærksomheden var henvendt paa de sydlige og höjst paa de östlige Lande; men siden antraf de Helsinger, da Kvenerne enten for störste Delen eller maaskje ganske

vare fordrevne. Alle disse Fænomener kunne sikkerlig paa ingen anden Maade tilfredsstillende og naturligen forklares.

Næst efter Kvener og Kvenland komme vi til *Finnar* og *Finnmörk*. Ottar beretter at Finnas boede norden for Kvenerne, sætte vi nu hans Tids Kvener i Jæmteland, Helsingeland og Medelpad saa bliver disse Finners ɔ: Lappers Bopæle ganske de samme som nu, paa det nær at de i Vesterbotten ere blevne betydelig indskrænkede rimelig ister ved Krigene imellem Kvener og Kareler, og siden ved de Svenskes Ankomst paa Kysterne, hvilket vel og har givet Anledning til den nuværende norske Finmarkens Beboelse; da de i Ottars Tid kun sjælden og i ringe Antal indfandt sig det paa enkelte Steder. Hermed stemmer paa det nöjeste Eiglas Beretning at *Finnmörk* er omgivet af Havet paa tre Sider og sönden for er först Norge saa Jæmteland, Helsingeland, Kvenland, Finland og Karelien, altsaa har den strakt sig lige til det hvide Hav, just ligesom Ottar befandt det paa sin Rejse. Islænderne kjendte ingen Inddeling af Lapperne i Skridfinner og Terfinner ligesaalidt som i norsk, svensk og russisk Lapmarken, men de nöie-

fatte det hele Land som Finner (ɔ: Lapper) bebo under Navn af *Finnmörk*, ligesom det hele Land de Danske bebo, under Navn af *Danmörk*. Hvad det nu var for en Deel af dette store Land *Finnmörk*, som de norske især tilegnede sig og tog Skat af, sees let naar man upartisk overvejer Sagarnes Ord, det heder bestandig i de ældste Efterretninger at man rejste *öster paa*, eller *op paa Fjældet*; og hvor kunde man da vel komme hen uden til det nuværende svenske Lapland, naar man gik ud fra Helgeland? Dersom man vilde rejse nord paa til nuværende norsk Finmarken, da laa jo Vejen ingenlunde op paa Kjölen, men gik langs med Landet til Sös, men at dette ikke var Tilfældet sees jo soleklart af Ottars Rejse, da han slet ikke vidste om Landet nordpaa var beboet eller hvorledes det var beskaffent, men foretog sig en Sörejse for at opdage det, og dog beskrives Lappernes Skat saa nöje, at baade Beskrivelsen og Skatten selv beviser en nöje Forbindelse imellem Lapper og Nordmænd. I övrigt er det naturligt, at denne Skat kun blev betalt af dem der boede vestlig og dreve Handel med de norske der ved samme Lejlighed kunde inddrive den. De östlige

Lapper kunde det vel ikke falde ind at rejse hele Landet igjennem for at betale Skat til et fremmed Folk, al den Stund de intet havde at frygte eller haabe af dem, og der heller ingen Oppebörselsbetjenter vare ansatte blandt dem. Men det er paa den anden Side ligesaa naturligt, at Nordmændene, naar de troede sig berettigede til at tage Skat af nogle, maatte tilegne sig samme Ret over dem alle for saavidt de kunde komme til dem, og at altsaa Torulf, som drog dybere ind i Landet mod Östen end nogen för eller efter ham, maatte erholde mere Skat end nogen anden. Ligesom og den Omstændighed at Nordmændene var den Natsion som opdagede og omsejlede hele Lappernes Land lige til Dvina, efter alle ældre og nyere Folkeslags Vedtægt hjemlede dem Herredömmet over det hele. Men naar Porthan kalder disse Handels- og Skatterejser *Rövertog*, saa ser man han ikke har kjendt de islandske Kilder; ti Eigla og flere Sagar berette udtrykkelig, at det var et *Æmbede* (*sysla*) som Kongen gav til hvem han vilde, og opregne os flere af disse *Æmbedsmænd* (*syslumenn*), som formodentlig have været *Ottars* Eftermænd (se ovenfor Anm. i) nemlig *Bryniulf* og hans Sön *Baard*

siden *Torulf Kveldulfssön*, hvem Kongen fratog Æmbedet og gav det til Hilderides Sönner *Rörik* og *Harik*. Da Torulf derefter endnu en Gang drog som det heder: *upp á fiall* var det hverken for at handle eller inddrive Skat, som han ikke længer havde med at gjöre, ej heller for at röve fra de fattige og omflakkende Lapper; men det heder udtrykkelig i 17 Kap. af Eigla, hvor dette Tog beskrives, at han drog gstraks öster paa til Kong Faravid for i Fællesskab med ham at fejde paa Karelerne. Naar Porthan paastaar, at dette Navn *Faravid* ikke er finnisk; torde dette maaskje være lidt overilet. Finnerne have, saavidt jeg paa mit Ophold i Stokholm 1812 kunde spore, faa eller ingen ægte finske Menneskenavne tilbage, men have antaget hebr. græske, lat. tyske, svenske o. desl.; men en Gang maa de dog have haft dem; og den kveniske Sprogart kan tillige have været lidt forskjellig fra den egentlige Finsk; men ikke en Gang fra nuværende egentlig Finsk synes mig den anden Læsemaade af Navnet nemlig *Vara-vit* saa fremmed; dermed kan for. Eks. meget bekvemt sammenlignes finsk *Vara* Forraad, Rigdom og *Viedä* at bortföre, der findes ogsaa andre Ord i Juslenius's finske

Ordbog, som man kunde tænke paa. Men, at komme tilbage til Lapperne, saa tales der saavidt jeg mindes intet Steds om noget Tog imod dem eller nogen Plyndring, men vel om enkelte Voldsgjerninger; man ansaa dem som et fredeligt, fattigt, skatskyldigt Folk, i hvis indre Anliggender, man ikke synderlig blandede sig; man ansatte ingen Embedsmænd iblent dem, ventelig fordi ingen Nordmand skjöttede om at leve iblant dem, paa deres indskrænkede, omflakkende Maade, men ált hvad der kunde være at afgjöre blev henlagt under en bestemt Sysselmand, som boede paa Hálogaland. Ellers viser jo endog Ottars Beretning hvor nöje Skatten var bestemt, hvilket röber en langt ældre Oprindelse, og Porthan kunde umuelig have modsagt Schöning saa ivrig om han havde kjendt den förste Kilde til hans Paastand, eller blot fordomsfrit undersögt Ottar selv.

Hvad nu videre Udstrækningen af Norges gamle Grænse mod Östen angaar, saa maa man vel adskille de forskjellige Tider; det er da klart baade af Ottar, Eigla og Snorres Heimskringla: 1) at Nordmændene ligesaa-
...t som Svenskerne tilegnede sig noget Herre-

dömme over Kvenerne eller Jötnerne i Nordland, men förte Krige med dem indtil norske Kolonier Jæmter og Helsinger tilsidst fortrængte dem; men at de norske derimod fra Arilds Tid tog Skat af Lapperne overalt saavidt som det var dem belejligt, men især i de nuværende svenske Lapmarker norden for Helsingeland og Jæmteland, som grænse nærmest til Kjölen, hvilket varede langt ned i Tiden. Saaledes fortælles for Eks. i Snorres Olaf den Helliges Saga Kap. 147, at de Svenske i hans Tid tilegnede sig alt Landet östen for Kjölen lige indtil Finnmörk (ɔ: Lappernes Land), som der ikke var noget Spörsmaal om, og siges udtrykkelig at de toge Skat af Jæmteland Helsingeland, men tales slet ikke om Lapland, hvorom nemlig endnu ingen Tvist var opstaaet.

2) Angaaende Jæmteland og Helsingeland, da er det ligeledes klart, at de som Nybygder have först været ganske uafhængige, da begge Stammer udvandrede for at unddrage sig de norske Kongers Enevælde, og besatte et Land, som de Svenske endnu ikke tilegnede sig; dog holdt de sig, især Helsingerne, mere til Sverrig, tildels for Beliggenheden, og de ved Ky-

sten ankommende Svenske, tildels for at sikre sig imod Harald Haarfager og Erik Blodökse; men at de begge i Hagen Adelstens Tid, da der blev oprettet Fred og Handel med Norge, formelig underkastede sig dette Rige paa Grund af at de vare norske Nybygder, og saaledes stode Sagerne indtil Olaf den Helliges Tid. „Under ham tilegnede Kong *Olaf Svenske* sig disse tvende Landskaber uden dog at den norske Konge erkjendte det; men efter Indbyggernes egen bestemte Villie, uden Tvivl fordi de Svenskes Antal i Helsingeland bestandig forögedes. I de fölgende Tider fornyedes vel Jæmtelands gamle Forbindelse med Norge igjen under Kong Eisten og Sigurd Jorsalafar (se Snorres Saga om dem Kap. 16.), hvilket, som Snorre siger, varede længe efter; men mærkeligt er det at her tales intet om Helsingeland, som altsaa vel ikke den Gang er vendt tilbage til det norske Rige. Det er og mærkeligt at naar Snorre i Hagen Adelstens Saga Kap. 14. fortæller at Jæmterne underkastede sig Norge, föjer han til: "det samme gjorde alle de Helsinger som havde deres Oprindelse fra den nordlige (ɔ: den vestlige) Side af Kjölen", hvoraf jeg slutter at det var blot det

egentlige Helsingeland, og hverken Medelpad, Ångermanland eller Vesterbotten, som underkastede sig Norge. Disse tvende Lande men især Jæmteland kan altsaa virkelig med Grund siges oprindeligvis, og i lang Tid at have hört til Norge efterat Kvenerne vare fordrevne fra dem og navnlig fra Hagen Adelstens Tid af.

Iövrigt bliver Striden om Lapland hörte til Norge eller ej, mest en Ordstrid. Nordmændene tilegnede sig vel et Slags Herredömme, Beskyttelses- og Handelsret derover, men Norge kaldte man kun Landet som Nordmænd beboede; derfor heder det udtrykkelig i Eigla at *Finnmörk* (Lapland) laa norden og östen for Norge paa samme Tid som Lappernes Undergivenhed beskrives. Ellers er det klart at det var ubestemt hvorvidt denne Underkastelse egentligt strakte sig mod Östen i det Indre af Landet, og Schöning har da for saavidt Uret, som han vil fastsætte denne Grænse bestemt, og udstrække den til Helsingelands yderste Grænse Uleåelv i Finland; ti det sees af Snorres Hagen Adelstens Saga Kap. 14. og andre Kilder, at först Kvener og siden egentlig svenske Nybyggere, der aldrig have erkjændt Norges Höjhed, have besat den hele nordostlige

Strækning af dette Land langs med den botniske Bugt. Men Porthan fejler uden Tvivl endnu langt mere; naar han nægter Norges Herredömme östen for Kjölen i gamle Dage, og forblander Kvener med Helsinger. Imidlertid er det langt fra jeg vil tilskrive nogen overdreven Födelandskjærlighed eller Nabonag dette, han gaar alt for ærlig og videnskabelig til Værks, til at en Videnskabsmanden saa uværdig Fölelse bör antages at have forledt ham. Men det var en nödvendig Fölge deraf, at han savnede Adgang til de uskatterlige Kilder, som först efter hans Död ere udgivne. Jeg tror da saaledes nogenlunde at have udredet denne vanskelige Materie af den nordiske Middelalders dunkle Historie, og tillader mig kun endnu et Par smaa Anmærkninger ved nogle enkelte Steder af vore Rejseberetninger.

n) *Þe mon hæt æt Hæðum.* Porthan har anset *mon* for en Trykfejl og optaget *man* i sin Tekst, men det er en meget hyppig Form af Ordet, der forekommer snart ligesaa ofte som *man*, ja den samme Forveksling af *a* og *o* finder Sted i utallige andre Ord foran *n*, som *ongan* og *ongon* begyndte, *band* og *bond* bandt, *strang*, *strong* stærk o. desl., netop ligesom

i Dansk og Svensk *lang lång*, *Gang gång*. Naar iövrigt Porthan oversætter dette Sted: "*som kallas Hæthum*" har han maaskje ikke lagt Mærke til denne Talemaades egentlige Betydning, hvilken best skjönnes af det Islandske (se min isl. Grammat. S. 210). Der er det nemlig ganske sædvanligt, at man, isteden for at nævne en By eller et Sted ligefrem, sætter den med et Forholdsord (*á*, *at*, *í* eller desl.) i Dativ; f. Eks. i Knytlinga: *þar er heitir í Rípum*; *er heitir í A'rósi* ɔ: i den Stad som heder Ribe (ikke *Ribum*); som heder Aarhus (ikke *Aarhuse*), denne Dativ maa nemlig efter vort nuværende Sprogs Natur nödvendig forandres til Nominativ, naar Forholdsordet bortkastes. Den angelsaksiske Nominat. i Flertallel er *Hæða* og dette har vel været Byens ældste Navn, ligesom i Islandsk mange Stedsnavne blot findes i Fl. (se min isl. Grammat. S. 62). Enkeltallet *Hæð* er det gamle isl. *heidr* nu *heidi* en Hede, hvoraf Byen ogsaa har sit islandske og gamle danske Navn *Heidabýr* eller *Heidabær* ɔ: Hedeby. Langebek har rigtig oplöst denne Ordföjning, naar han oversætter: *quem vocant Hæthe*.

o) *Burgendaland* er Islændernes *Borgund-arhólmr*, hvoraf det nuværende danske og svenske Navn *Bornholm* er en Sammentrækning. Da Alfred foruden dette Sted ogsaa ovenfor i sin egen Beskrivelse over de europæiske Lande to Gange bruger dette Navn, og intet andet kjænder; og da intet andet Navn paa Landet nogensinde forekommer i Heimskringla, Knytlinga eller noget andet islandsk Mindeskrift; saa er det vist nok ikke, som Schlözer mente, opfundet af pedantiske Oldgranskere for at befæste en antaget Gisning om Burgunderne.

p) *Meore* er öjensynlig det samme som *Möre-Herreder* i Kalmar Len; kun maa jeg tilföje at det uden Tvivl har været den gamle Benævnelse paa det hele beboede Smaaland, förend dette Navn opkom; ti ellers havde Ulfsten upaatvivlelig her som overalt ellers nævnt hele Landet isteden for en lille Strækning deraf. Meningen er altsaa efter vor Talebrug, at Blekingen, Smaaland, Öland og Gulland hörte til Sverrig.

q) Porthan bemærker herved fölgende: At en Del af Pröjsen (en Strækning af Samland, hvor Slottet *Vitlandsort* var belliggende,

jfr. *Hartknochs Altes u. Neues Preusen* 2 Th. 2 C. 289 S.) fordum kaldtes saaledes, er bekjændt; men dette Sted viser, at *Vitland* i ældre Tider strakte sig langt videre, saa at det endog stödte til Veikselen. Hertil fortjener at föies hvad Thunman anförer S. 53 og 54 anf. St. til at oplyse det gamle *Vitlands* Beliggenhed. Munken *Alberik*, siger han, som levede halvfjerde Hundredaar efter Alfred, er den förste efter ham, som omtaler Vitland. Dette skjede ved Aaret 1228, da en pavelig Legat Vilhelm fra Savojen blev sendt til de paa denne Side *Dyna* beliggende lettiske Lande, og dette Sted er saa meget des mærkeligere som Vitland her udtrykkelig skilles fra Samland og det egentlige Pröjsen, hvorved dets sande Beliggenhed bestemmes. *Alber. Monac. Tr. font. Chron.* in Acc. H. Leibn. p. 527. & ex Ms. in *Origg. Liv. Gruber.* p. 171. "In *Prutia* (v. Prucia), quæ est ultra Pomeraniam, Episcopus Mutinensis, missus a Papa legatus, ingenio & sapientia sua, non fortitudine, multos paganos ad fidem attraxit. — — Erant autem hoc anno in illis partibus quinque tantummodo provinciæ paganorum acquirendæ: ista videlicet, de qua agitur *Prutia* (v. Prucia),

Curlandia, Lethonia, Vithlandia & Sambria." Gruber formodede at der ved dette *Vthhland* skulde forstaaes det estlandske *Virland;* men han betænkte ikke at *Virland* efter samme Alberiks Beretning (S. 486) allerede 13 Aar tilforn havde faaet en Biskop, ligesom Estland, Lifland, Letgallen og Semgallen længe för vare omvendte, og fire Aar för visiterede af samme Bisp Vilhelm, der befandt alle Indbyggerne at være gode Kristne (Origg. Liv. Gruberi p. 172 sequ.). Der var altsaa til den Tid ingen andre hedenske Lande i denne Egn end de Alberik her opregner, og der kan umuelig forstaaes andet end Ulfstens *Vitland* ved hans *Vithland.* Endelig 36 Aar efter omtales ogsaa dette Land i et Document af den samlandske Biskop *Henrik (dat. a.* 1264 *m. Julio* i v. Dregers Cod. dipl. Pom. Tom. I. pag. 476); og i et andet af Stormester *Anno* af Sangerhausen (dat. a. 1264, m. Julio i *Comment. Acad. Petrop.* T. 5. p. 359, 360) kaldes Egnen hvor nu Landsbyen *Lochstedt* ligger *Witlandis-* eller *Witteslandes-Ort.* Den tyske Orden byggede en Skandse der til Söfarendes Sikkerhed, som i Peter af Duisburg's Preussische Chronik [illegible]v. ved en Afskriverfejl har faaet Navn af

Wiclandfort (for *Vitlandsort*). Heraf bliver det temmelig klart at Vitland strakte sig langs med Östersöen og det friske Hav fra Veikselmundingen omtrent til Lochstedt og Pregel. Saavidt Thunmann. Navnet *Vitland* gjenfindes ogsaa i flere Forbindelser, Letterne paa hin Side Dyna kalde deres Land *Vid-semme* (ↄ: Vidland) og *Viter*, *Vider* eller *Vidivarier* er Folkets Navn, der hörer til den lettiske Folkeklasse, og er maaskje det ældste Navn hvorunder Letterne fremtræde i Historien. (At *Vidivarier*, ikke som Thunman formoder, betyder de i Landet overblevne Lævninger af Vider efter den störste Deels Udvandring, er ovenfor godtgjort i Anm. g). *Vidvut* Letternes ældste Konge og Statsstifter henföres ogsaa med Rette til Viderues Navn hvad den förste Del af Ordet angaar; den sidste mener Thunman at man med Prætorius kunde udlede af *vuitis* en Anförer, og oversætte det hele *Vidernes Anförer.* Mig forekommer det, som det meget bekvemt kunde oversættes *Vidernes Voda* eller *Odin;* det er nemlig bekjendt at ikke blot Nordboerne dyrkede denne Gud, men og Sakserne, der kaldte ham *Voden*, saa og nogle slaviske Stammer, der kaldte ham

[illegible] i sig selv
[illegible] Folkeslaend have er-
[illegible] Lovgiver og Reli-
[illegible] denne
[illegible] med de oldnor-
[illegible] de berette
[illegible] ved Don
[illegible] Gardarige, som han
[illegible]
[illegible] fulgte
[illegible] Fid-
[illegible] Mallets Slut-
[illegible] Del S. 50,
[illegible] af 6te
[illegible] en gandske
[illegible] Afhandling om det
[illegible] at
have [illegible] om den
[illegible] Mer-
[illegible] paa ingen Maade
[illegible] lang-
[illegible] kunde
[illegible]
at Fidens [illegible] Letterne,
for han havde trukket sig tilbage; men Odin
[illegible] fra Gardarige at have indvandret i Nor-

den. Dersom imidlertid vor *Odin*, Saksernes *Voden* og Slavernes *Vodha* antages at være den indiske *Buddha*, saa kunde det efter den indiske og gamle nordiske (i Edda omtalte) Gjenfödelses- eller Sjælevandringslære være en gjenfödt *Buddha* der indvandrede i Norden, hvilket tillige vilde forklare Afvigelserne i *Odins* og *Vidvuts* Lære og Statsindretning. De to *Lamer* som fulgte efter Odin i Garderige kunde da være to *Lamaer*, hvis Titel siden som fremmed for Sproget er forsvunden, uagtet de senere *Kriver*, som de kaldtes, havde et Embede, der var fuldt saa præsteligt som politisk. Imidlertid er dette blot en lös Gisning og Sammenligning, hvorpaa jeg intet videre bygger, men som dog forekom mig interessant nok til at fortjene at anföres.

r) Den störste Brede af friske Hav antages ellers for 3 Mile, altsaa har Alfreds Mile været ¼ af en geografisk; i at bestemme Norges Brede, som angives til 60 paa det bredeste og 3 paa det smalleste, ser man derimod let at Kongen har holdt sig lige til Nordmanden Ottars Udtryk, og ikke husket paa at forandre dem efter angelsaksisk Maal.

s) *Ðonne cymeð Ilfing eastan in Estmere of þám mere, þe Trúso standeþ in staðe.* Dette simple Sted have alle Fortolkerne aldeles misforstaaet af Mangel paa grammatikalsk Kundskab i Sproget. De oxfordske Udgivere af *vita Ælfredi* og Langebek efter dem oversætter: *Deinde venit Ilfinga ab oriente in Estmeriam, (lacum Estorum), ad cujus lacus ripam ponitur Truso.* Og Porthan oversætter: *Jämväl Ilfing faller ifrån öster i Estsjön. På stranden af denne sjö ligger Truso.* Men dette strider ganske imod Ordene: *þám* oversættes ved *denne* eller *cujus*, da det dog blot er det tyske *dem* d. *den; þe* som er et henförende Stedord udelades derimod rent; og endelig *standeþ* ɔ: *stat, posita, sita est* oversættes *ponitur*, hvilket ikke kan andet end forstyrre Meningen, der ligefrem ordret lyder saa: *Derpaa löber (kommer) Elbing fra Östen ind i Estsöen* (friske Hav) *fra* (igjennem, udaf) *den Sö, som Truso staar paa Brædden af* (Söen *Drausen*). Saaledes bortfalder Langebeks Udflugt, at disse Floder maa have forandret deres Löb; og Porthans Tvivl om Staden *Truso* havde Navn af *Drausen-Söen*, eftersom han mener den laa ved den, men ved Estsöen, da det dog

tværtimod af Alfreds Ord er klart at den laa ved Drausen ikke ved Estsöen.

t) *Fisceð* er oversat ved *piscium copia* og af Porthan ved *fisk*, men det betyder ligefrem Fiskeri, som ovenfor er anmærket.

u) *Þá þeóvan;* den latinske Oversættelse *servi* har vel bragt Porthan til at udtrykke dette Ord ved *trälarne*; men det er egentlig et Tillægsord med Artikel, maa altsaa oversættes *de ufri; þeóv* en Træl har i Fl. *þeóvas.* Hans Læsemaade *theoran* er blot en Trykfejl ligesom straks i det fölgende: *betreonan* for *betveonan* imellem.

x) Foran *fram* synes at fattes Ordet *lengst* eller *fyrrest*, men i saa Fald maa det vel være en Skrivefejl i de gamle Haandskrifter, da det ogsaa fattes i Tillægget til *Vita Ælfredi;* muelig kan det dog forklares efter den angelsaksiske Sprogbrug, ligesom i det fölgende *þæt, swifte hore* sættes for *þæt swiftoste.*

y) *læger* er vel det tyske *Lager* Leje. Porthan har oversat *förvarande.* Ordet fattes hos Lye, det staar her i Dativ. og styres af *mid*, som lettelig indsees.

z) *ælces gedeódes man* oversættes af Porthan: "*alle döde*" og af de Oxf. samt Langebek

unusquisque regiones incola, isteden for *cujus vis regionis v. linguæ homo* (scil. *ibi mortuus*).

a) Ogsaa dette Sted er ikke forstaaet ret af nogen. Porthan oversætter efter sine Forgjængere *hi hit sceolan micluin gebétan* saaledes: "om någon finner et obrändt ben, så *utkräfves derföre en sträng hämnd.*" Hvilket straks maa forekomme enhver underligt; ti hvor kunde det fortjene en stræng Hævn, at finde (træffe paa) et ubrændt Menneskeben? det ligger ikke heller i Ordene, da *gebétan* blot er det isl. *bæta* sv. *böta* ɔ: böde, udsone, *miclum* er Dat. af Intetkjönnet *(multo)* med meget ɔ: med store Offere, men at dette ikke gik ud over den uskyldige Finder, men over hele Egnen, sees af Ordet *hi* ɔ: *de* og dertil svarende *sceolan* i Fl. *skulle*. Hele Meningen bliver da: saa skulle de udsone det med et stort Offer.

b) *oþer* er her ogsaa misforstaaet af alle Fortolkerne, som oversætte det *utrumque*, *bägge*, hvilket *oþer* aldrig betyder. Det er derimod ganske det isl. *annad* lat. *alterum* det ene af dem. Saaledes giver det först Mening at der fremsættes just to Kar, ti ellers havde ét været nok til at vise Kunsten, og det maatte synes en Indskrænkning i Kunsten at nævne

to, som om de ikke havde været i Stand til at gjöre det samme ved tre eller flere. Men Ulfsten vil netop give deres Kunstfærdighed heri den höjeste Ros, og siger derfor man maatte fremsætte to Kar, saa var de i Stand til at lade hvilket af dem det skulde være fryse til, det andet ikke.

Jeg har i disse Anmærkninger kun gjort liden Brug af Barringtons engelske Oversættelse og övrige Apparat, da han, saavidt jeg kan skjönne, ikke har oplyst noget af de vanskelige Steder; men ofte misforstaaet de simple og det hele Orosius igjennem. Adelungs Oversættelse foran hans tydske Bearbejdelse af Johnsons engelske Ordbog tjener blot som et Bilag til hans Oversigt over Sprogets Historie. Andre mindre betydelige Arbejder har jeg ikke heller gjort nogen Anvendelse af, eller bekymret mig om at opregne. Derimod beklager jeg meget, at jeg ikke för min Bearbejdelse var leveret i Trykkeriet vidste, at dette Stykke var oversat og bearbejdet paa Dansk af Hr. Landsdommer Dr. *G. L. Baden* i Haandskrift. Dette vilde uden Tvivl have gjort mit Arbejde overflödigt; imidlertid nærer jeg det Haab, at Hr. Landsdommeren endnu vil meddele Publi-

cum det af hans Opdagelser, som ikke er faldet mig ind, og det som han har forstaaet bedre, hvorved dette interessante Stykke vil bringes et stort Skridt nærmere sin endelige Forklaring.

Tilsidst maa jeg anmærke en Fejl, jeg har begaaet S. 56 Lin. 6, ved at optage *Visle-muðan.* Ordet bör hede *Vislemuða*, som og læses hos Barr. og forklares efter en angels. Idiotisme, som fordrer det Navneord i Nominativ der styres af verba at kalde, benævne o. desl. Herved bortfalder de tre sidste Linier af Anm. 44.

Om de lærde Winslöver *),

især om

Jacob Benignus Winslöv,

og hans Apostasie.

Hensigten med disse Blade er fornemmelig ved Hjelp af de, paa mange Steder adspredte

*) Angaaende den rigtige Skrivemaade af Navnet paa den Familie, som her skal handles om, hersker den allerstörste Ubestemthed. Byen i Skaane, hvorfra Navnet er hidledet, heder Winslöf. Det skarpe *F* i Enden af Ordet er paa sin Fynsk bleven afslebet til det blödere *v* — Winslöv. Naar dette Ord skulde sættes i Frankerig og man i Officinerne manglede den Figur *ö*, brugde man istedenderfor *o*, saa der kom til at staae *Winslov*, ligeledes oversatte man paa Latin Winslöv ved *Winslowius*.

og tildeels ikke ved Trykken bekjendtgjorte Notitser og Documenter at levere en concentreret Udsigt over den mærkelige Erobring, som de Romerskcatholske med rette kan gjöre sig til af, da saa talentfuld en Mand, saa redelig en Christen, og saa berömt en Lærd som vor *Jacob Winslöv* forlod Luthers Fane og gik over til deres Kirke. At han som en Discipel af *Steno*, *Jacobæus*, og *Casp. Bartholin* gjorde store Opdagelser i Anatomien, at han bragde denne Videnskab videre, og at han deri udarbejdede et System der gjorde saadan Opsigt, at det oversattes næsten i alle europæiske cultiverte Sprog, er vel det brillanteste Partie af hans Levnetslöb; men, var jeg end istand til des-

Nu troedes da, selv af Navnets Ejere, at det rigtigst skreves saaledes. Hvilken Skrivemaade ogsaa vor sidstafdöde Etatsraad af dette Navn havde optaget. — I daglig kjöbenhavnsk Udtale höres forresten i den sidste Stavelse en Lyd, som er imellem *ö* og *e* — Wins*löv* — næsten som Wins*lev*. — Efter den nyeste Topographie over Danmark af Brun Jul og Gron gives det ogsaa et *Winslöv* i Sjelland i Horns Herred; men det er ventelig en Trykfeil, da Byens Navn i Atlas er Venslöv.

angaaende at afgive min Stemme, hvilket jeg ikke er, vilde det dog befindes mindre nödvendigt. Alle didhenhörende Momenta ere med Flid samlede og detailleret fremsatte i den over ham i det franske Videnskabersselskab holdte Eloge, som er indfört i dette Academies Memoirer for Aar 1760, og hvoraf er leveret en tydsk Oversættelse i Lork's *Dänisches Journal* 1ster B. 2tes St. 307—334.

Anledningen til at omtale dette Æmne skylder jeg Hr. Regimentschirurg Stebus's Venskab. Han overgav nemlig for et halv Aars Tid siden i mine Hænder nogle skrevne Papirer om denne winslövske Apostasie, dem han havde arvet efter sin Lærer og Ven vor sidstafdöde store Læge Friderich Christian Winslöv; og da Historien af hin mærkværdige Overgang til Catholicismen deri fremsættes indtil med de mindste Omstændigheder, troede jeg, et Udtog deraf mueligen ikke vilde ansees for uinteressant.

Forinden jeg skrider til denne Extrahering beder jeg om Tilladelse til at forudskikke nogle korte Efterretninger om Familien Winslöv.

Det höjeste man i Tiden kan gaae med den winslövske Families Herkomst er til det

16de Aarhundrede. I dette Aarhundrede föddes i Colding en *Hans Hansen*, som er den ældste Mand i Slægten man veed af at sige. Han döde 1616 som Præst til Winslöf og Næflinge Sogne i Vester Gynge Herred i Christianstad Lehn i Skaane *). Hans Sön *Jacob Hansen*, efter at have studeret ved Kjöbenhavns Universitet og nogen Tid været Collega ved Skolen i Malmö, blev omsider Præst i Fade-

*) Om denne *Hans Hansen Colding* er den samme Hans Colding, som omtales i *Acta Consist.* 1595 ved 30te April, skal jeg ikke kunne sige. Chronologien tillader det, men ved saa almindelig et Navn som *Hans*, er Navnelighed ikke et tilstrækkeligt Identitetsmærke. Ordene i *Acta* lyde forresten saaledes: "1595 d. 30 Aprilis (In Consistorio) intercedit M. Jonas (Venusinus) pro Johanne quodam Coldingensi, qui ante triennium relegatus fuerat, att hand motte bekomme sit Testimonium, præcipue cum attulerit secum ex Academiis Rostockiana et Helmstadiana satis honorifica Testimonia. Responderunt. Debet Præceptoribus probare suam modestiam usque ad dies caniculares. De mensa autem regia, utrum ad eam interea recipiendus sit, deliberabunt Theologi.

Hans Hans

Hans Winsl

rens Kald, og döde der 1651. Han bar, ligesom Faderen, Tilnavnet *Colding*, saavidt Tilnavne dengang vare i Brug. (Conf. *Sv. Bringii Dissert. de Gothungia* pag. 76—77.).

Man finder i P. Winslövs Dedication foran hans *Spicilegium arctoum*, at denne *Jacob Hansen Colding* havde en Broder der ogsaa var Præst i Skaane. Det er vel neppe nogen Tvivl, at denne Broder jo har været den *Hans Hansen Winslöf* der ifölge nysnævnte Dissertats af Lagerbring S. 40, var Præst til Osby og Loshult, og Fader til *Hans Winslöv* födt 1638 i Osby, der studerede ved Kjöbenhavns Academie i Aarene 1656—65, og siden 1689 blev Professor i Kirkehistorien ved Lunds Universitet samt Præst til Stivie og Lackalenge † 1709. Hans Biographie er at læse i *J. J. von Döbeln Hist. Acad. Lund.* pag. 304—6.

At disse to Brödre, *Hans* og *Jacob*, hver havde sit Binavn, lader sig let forklare. *Jacob* som forblev Præst paa Stedet, vedligeholdt Faderens Tilnavn, *Colding*. Broderen derimod, som kom til et fremmed Sted, optog Navn efter deres Födeby *Winslöf*.

Med *Jacob Hansen* begroves ganske Navnet *Colding*, og hans to Sönner, begge Stam-

fædre for en talrig Afkom, havde begge Navnet *Winslöv* til Binavn.

Af disse to Brödre *Winslöver*, Sönner af *Jacob Hansen*, hed den ene *Peder* den anden *Claus*. *Claus*, som var nævnet op efter sin Morfader, *Claus Pedersen*, Præst i Qvinge i Öster Gynge Herred, var den yngste af Brödrene. Han laae i sine Studenterdage paa Walkendorfs Collegium, og i den danske Disputatssamling paa det kongelige Bibliothek haves af ham:

Disputatio logica de Syllogismo Sophistico in genere. Hafniæ 1672. 4 Blade 4to.

Han döde som Præst til Næsby i Tyberg Herred i Sjelland.

Hans Sönnesön, *Claus Jacob Winslöv*, var i Aarene 1749—57 Præst til Nidlöse i Merlöse Herred i Sjelland.

Denne *Winslöv* havde to Sönner, som bleve Degne, den ene i Alsted den anden i Finderup her i Sielland. Hin var Fader til Hr. Kjökkenskriver L. Winslöv og Oldfrue Winslöv paa Friderichsborg, og af ham i Finderup er saavel Hörkræmmer C. B. Winslöv som Isenkræmmer J. Winslöv Sönner. Hvilken Familie-Sammenhæng best kan oversees af

den her medfölgende winslövske Stamtavle Tab. I.

Vi hörte at den Claus Jacobsen Winslöv, hvis Descendentere her kortelig ere antydede, havde en ældre Broder ved Navn Peder.

Det er den ved udbredt Sprogkundskab, store Talegaver og retsindig Vandel udmærkede Magister Peder Winslöv, om hvis Personalia man i den fyenske Gejstligheds Historie af Bloch i det 2det Hæfte har fölgende Efterretninger.

Han er födt den 20de Martii 1636 i Winslöv, hvor Faderen, nysnævnte Jacob Hansen Colding, var Præst, samt Provst over Öster- og Vester-Gynge Herreder. 1651 mistede han sin Fader. Aaret derpaa satte Moderen ham i Roeskilde Skole, hvorfra han 1655 deponerede. Under Belejringen tog han med andre Studentere Del i Byens Forsvar. Som Baccalaureus holdt han med det philosophiske Facultets Samtykke 1661 et Collegium philosophicum privatum. Reiste derpaa til Kiel, Hamborg, og andre Steder i Tydskland, hvorfra han efter et kort Ophold kom tilbage, og forblev hos sine Venner i Skaane indtil 1663.

I dette Aar 1663 blev han Conrector ved Skolen i Odense. Som den Tids Vedtægt med-

förte, at Ingen kunde være enten Rector eller Conrector uden at have Prædicat af Magister, tog han Graden 1664. Han tog Graden ved Sorö Academie, hvilket for ham, som boede i Odense, var kun halv saa langt at reise som om han skulde have hentet den i Kjöbenhavn.

1665 blev han sin tilkommende Svigerfader, Sognepræst til Frue Kirke i Odense, Magister Niels Pedersen Brun *), adjungeret med Haab om at vorde hans Eftermand.

Dette Embede forrettede de i Fælledskab indtil Brun (hvis Datter, Marthe ved Navn, Winslöv 1667 var bleven gift med) Aar 1670 ved Döden afgik, og Winslöv saaledes blev virkelig Sognepræst til bemeldte Frue Kirke.

Winslöv skal af denne sin Menighed have været særdeles elsket, og da han i Anledning af sin Forflyttelse til Præstö 1692 heldt sin Afskedsprædiken, var der saadan Graad i Kirken, at man for Hulken næsten ikke kunde höre Taleren.

*) Denne Niels Pedersen forekommer i Thuras Idea hist. litt. Dan. p. 61, som den der omtrent 1643 havde været Rector ved Skolen i Nykjöbing paa Falster. Han kaldes der Nicolaus Petræus Brunevius.

Med denne Forflyttelse til Præstö gik det saaledes til, at han byttede Kald med den der værende Sognepræst Friderich Christian von Haven, som istedet for ham nu kom til Frue Kirke i Odense.

Hvad der bevægede Winslöv til at attraae dette Bytte, veed man ikke ganske nöie. I hans Gravskrift i Præstö Kirke heder det, at det var "efter Medicorum Raad, for at finde Lindring, Lise og Helbreds Forbedring." Vist er det at han havde et svageligt Helbred, og var meget plaget af Miltsyge. Om imidlertid Forskjellen af Luftens Temperatur i Odense og i Præstö er saa stor, at deraf kunde ventes nogen Indflydelse paa hans Sundhedstilstand — kunde man nok bære Tvivl om, og derfor være tilböielig til at fæste Tillid til det Rygte, at der var en anden Omstændighed som voldte at han önskede Forflyttelsen. Naar Winslövs Fætter Jacob Birkerod i sine Collectanea paa det kongl. Bibliothek om ulykkelige Lærde beretter, at Winslöv flyttede til Præstö "for Aarsagers Skyld" maa man vistnok prise Autors Varsomhed og Forsigtighed i sit Foredrag; men hvorvidt det röber Smag og Eftertanke at pirre Læserens Nysgjerrighed, uden at ville tilfreds-

stille den, dette lader jeg staae derhen. Bloch i sin ovenciterte fyenske Gejstligheds Historie har S. 494 ikke fordulgt Aarsagen til Winslövs Misfornöielse med sin Stilling i Odense. Den bestod deri at ved Valg til Provst i Odense Herred var han bleven forbigaaet, og derimod en yngre Mand, nemlig Magister Ludvig Stoud, dertil beskikket, og det uagtet Winslöv i nogle Aar havde været Viceprovst.

I Præstö var det nogenledes godt med hans Helbred, og dog synes han ikke at have været saa meget glad ved Byttet. I Dedicationen foran sit 1695 udgivne *Spicilegium arcto̦um* yttrer han Længsel efter sit kjære Odense, som han kalder sit andet Fædreneland, klager over dels at hans Præstegaard er faldefærdig, dels at han ikke har Raad til at holde Capellan, og ender med at önske sig et roligt Landsbykald.

Winslöv naaede aldrig dette sit Önske at blive Landsbypræst. Han döde som Præst til Præstö og Skibbinge den 13 Jan. 1705, i sin Alders 69de Aar.

I sit Ægteskab med den ovennævnte Marthe Bruun var han Fader til 13 Börn, 9 Sönner

og 4 Döttre; af hvilke den ene af Sönnerne og een af Döttrene döde för Faderen.

De 8 Sönner bleve alle holdte til Bogen, og deponerede alle ved Kjöbenhavns Universitet. Af dem opnaaede de to ældste at blive Doctores Medicinæ, to bleve Præster, en blev Hospitalsforstander i Slagelse, og 3 döde som Studentere uden at opnaae noget offentligt Embede.

Af de trende Faderen overlevende Döttre döde *Maria* ugift 1716; *Catharina*, gift med Præsten Joh. Ant. Poggense til Ströby og Varpelöv i Sielland, döde 1759; og *Anna Magdalena*, som nogentid opholdt sig hos sin Moster i Odense, blev omsider gift med Apotheker Holm i Friderits hvor hun döde 1752.

Ved saa stor en Börneflok vil man ikke undres over at erfare, at den gode Peder Winslövs Kaar vare knappe.

Vi saae ham ovenfor beklage at han ikke havde Evne til at lönne en Medhjelper i sin Svaghed; og der var endnu en Omstændighed som gjorde ham hans Mangel paa Formue meget följelig. Han var Bogskriver; men saa mange Börn satte han i Verden — hvis Opdragelse og Udstyr han som en öm og samvittig-

hedsfuld Fader trolig sörgede for — at det ingen Under er, at han manglede Penge til at lade sine med megen Flid og Nattevaagen og Helbreds Forlis udarbeidede Skrifter komme for Dagen.

Han efterlod sig i Manuskript, foruden et Par Ligprædikener (over Beata Ulfeld og Ida Skinkel):

a) Dictionarium chorographicum et historicum, Scaniæ regionum et territoriorum, urbium et oppidorum, monasteriorum veterum, lacuum, amnium, et montium præcipuorum antiqva et recentiora nomina complectens; additis nominibus virorum ac mulierum propriis, nec non appellativis, a dialectis vicinorum regnorum differentibus.

b) Historica miscellanea Scaniam spectantia, et in specie Gothungiam.

c) Gothia Scanorum, sive Gothungia armis Christiani V. asserta; scripta 1676.

d) Dictionarium continens voces teutonicas, gallicas, belgicas, danicas arctois prognatas.

e) Lexicon Islandicum Gudmundi Andreæ auctius et correctius redditum, cum interpretatione danica.

f) De origine monachorum in Dania. Huic opusculo præmittuntur prolegomena qvædam de monasteriis in genere.

g) Lexici Danici novi particula continens vocabula incipientia a L. M. N. O. P. cum prolegomenis nonnullis, in antecessum de Lexico Danico scitu necessariis.

I Tryk har man af ham tvende, i Henseende til Indhold og Æmne med hinanden nær beslægtede, Tractater, nemlig:

1) *Spicilegium arctoum*, sive Observationes miscellaneæ historiam, antiqvitates et inprimis lingvam Daniæ regionumque vicinarum attingentes; *Petri Winslovii*. Havniæ, sumtibus auctoris, litteris Conradi Hartwigi Neuhofii. 1695. 5 Ark i Octav.

2) *Farrago arctoa*, sive Cogitationes de Taciti *Tanfana* et Sturlæi *Tanfe*, aliisqve danicam historiam ac lingvam spectantibus, *Petri Winslow*. Hafniæ ex Reg. Maj. et Univers. Typographeo. 1704. 7 Ark 8vo.

Dansk Sproggranskning er Hovedæmnet i dem begge, og han viser sig saa kyndig i Alt hvad der hörer til nordisk Philologie, at jeg veed ingen af hans Samtidige som deri kan sættes over ham, medmindre det skulde være den brave Peder Syv.

Den förste af disse lingvistisk-antiqvariske Afhandlinger er dediceret til Conferentsraad Willum Worm og Professorerne Povel Winding og Casp. Bartholin, til hvis Yndest han anbefaler sine 8 Sönner, hvoraf de 5 ældste vare Studenter, og den alleræeldste, navnlig Jacob, laae paa Borchs Collegium, to gik i Sorö Skole, og en blev undervist hjemme. (Den 8de har da vel endnu været spæd, siden han ikke videre nævnes).

I en kort Forerindring undskylder han, at han som Theolog skriver i en utheologisk Materie. Han siger at Fædrelandskjærlighed driver ham til disse Studia.

Derpaa fölge de i hine Dage saa almeenbrugelige Lykönskningsvers, og da först af hans ovenomtalte Broder Claus Winslöv, Præst til Næsby i Sjelland, derpaa af hans 5 ved Academiet studerende Sönner, Jacob, Niels Brun, Hans, Ludvig, og Laurids.

Jacobs Vers begynder saaledes:

Scania natales, Musas *Sialandia*, sedem
Terra Fyonensis contulit ante tibi.
Dogmata nunc reddis *media*, cui dogmata debes,
Ad dominum ut redeat, quod fuit ante, suum.
Heic latio qvondam nutritus fonte, rigasti
Inde scholæ *Othenis* pulpita, et inde chori.
Heic iterum reqviem graviori munere lasso
Presbytero voluit *Presbyter o r a* dare. (o: Præstör).

I de 7 Capitler, som Winalövs Skrift er inddelt i, handler det 1ste om det bekjendte opdigtede Vers om Longobardernes Udvandring: Ebbe og Aage de Hellede fro, hvilket han om ikke ligefrem tager i Forsvar, saa dog söger at undskylde Stephanius og Andre som har været lettroende nok til ikke at tvivle om dets Ægthed.

Cap, 2. Om Byen Wæ, at den ligger i Skaane, og ikke, som Pontanus siger, i Jylland. — Om Navnet paa Torden som i Skaane udtales *Thordön*. Item i Clausens Snorro: *Thordönnen* slog ned i et Skib. I Resens Bibel, Nahum III. 3. *donnende* Heste. I Vedels danske Viser: Han tog sin Hest med Spore, han lod ad Vejen *donne*. (it. Det donner under Ros).

Cap. 3. Hvilket der er rigtigst — at sige: Fader vor, eller: Vor Fader? — At man ikke bör skrive *Aand* men *And*, den hellig *And*; eftersom Islænderne ikke kjende det dobbelte *aa* i een Stavelse.

Cap. 4. At man ikke, som nogle Nyere ville, skal forlade den gode gamle Skik at skrive: du est, du veedst, du vilst, du aadst. Mange Psalmer opregnes, som ikke kan undvære dette *est*, som for Ex.:

Lovet være Du Jesu Christ!
At Du Menneske vorden est.

O vær velkommen ædle Gjæst!
For Syndens Skyld Du kommen est.

Forf. lægger til: "curni optandum foret, ut illa terminationis personarum verbi apud nos esset varietas, ubi fieri posset, quæ apud Germanos, Gallos, imo Islandos nostros et vicinos Svecos? qvi, teste Syvio nostro, Cimbr. lingv. p. 55, ita inflectunt: Wi hafvom, I hafven, the hafve."

Cap. 5. Her fægter Autor for Vedligeholdelsen af Bogstavet *F* som i hans Tid begyndte at vige for *V*, saasom i Navn, Gavn, Havn, Ravn, Brev, drev, selv, Liv, tolv,

Gulv. Dette gik saa vidt, at Nogle endog skrev *as* for *af*. Man beraaber sig — siger han — paa Scaligers Udsagn: Qvemadmodum loqvimur, ita scribere debemus; men det bör hede: quando *recte* loqvimur, ita scribere debemus. — Naar jeg taler med en fynsk Bonde — siger Autor — siger jeg *Lue* pro *Hue*, og med en sjællandsk *Höv* pro *Höj*, skal jeg derfor skrive saaledes? Tilsidst anmærker han om *F*: tanta est vis ejus, ut neoterici scriptores, velint nolint, retineant flantem illam litteram in seqqv. Skrift, skriftklog, Skriftemaal, Skriftestol, Udskrift, Paaskrift, Gift, Afgift, Udgift, Löfte, forlöfte, Driftefæ.

Cap. 6. Som det gik med *F* som Autor beklager maatte i saa mange Ord vige Pladsen for *V*; saaledes paastaaer han her, at man skal fölge gammel Skriftbrug og skrive oe, Act, Mact, Pact, Pract, istedetfor at de Nyere skrev: og, Agt, Pragt, Digt, Pligt, Slægt. — I Anledning af Ordet *og* omtales Bogstaveringen paa Runestenene. Autor gjör derved den Erindring, at man ikke altid kunde være saa aldeles sikker hvad deres Autoritet angaaer, da Worm som oftest maatte see med Andres Öjne. Winslöv havde selv undersögt 3 af de wormske

Runestene, nemlig den Allfeldske i Sjelland, den Valkjerske i Skaane, og Flemlösestenen i Fyen. Paa den förstnævnte sted aabenbar auk; paa de to andre var denne particula copulativa aldeles af Ælde fortæret og bortslidt.

Om Aasum-Stenen anmærker han, at saaledes som Worm beretter, saaledes har han og hans ældste Sön (Jakob) med egne Öjne seet, at der staaer ok; ikke destomindre gaaer Stephanii Amanuensis hen og i Noterne til Saxo pag. 212 paastaaer at man der læser og.

Paa Tirstedstenen læser Worm aug, Bartholin derimod auk ɔ: ok.

Dict, Pact, Fruct kommer, siger Autor, af det Latinske dictare, pactum, fructus; kan fölgelig ligesaa lidt miste deres C, som Punct, Contract, Respect. S. 62 finder han det formasteligt, om Nogen vovede istedenfor Phoebus at skrive Febus, istedenfor Christus Kristus. Hvorfor, siger han, skulde vi ikke betjene os af C, som nu i nogle Aarhundreder har havt dansk Borgerret? Og han ender Capitlet med disse Ord: Viri constantes tenaces esse solent morum paternorum.

Cap. 7. indeholder et Supplement til det da for ikke længe siden udkomne Skrift af O. Sperling de danicæ lingvæ inter septentrionales prærogativa. Dette Tillæg bestaaer især i det Sted i Oluf Tryggvesons Saga, den Skalholtske Udgave, hvor der fortælles om Samtalen imellem Normanden Gautur, der paa sin Færd fra Jerusalem til Ægypten kom i Kast med en gammel Mand, som Udfaldet viste var Oluf Trygvesen selv. vid. Part II. pag. 311. Her staaer, at den Gamle spurgte Gauter : "a danska Tungu" og begge vare de Normænd, og talede visselig Norsk. Ligesaa ib. pag. 303, siges om Oluf at han var "frægstur a danska Tungu" ɔ: celeberrimus in danica lingva ɔ: in toto septentrione.

Samme Tid omtrent som *Spicilagium arctoum* var færdigt fra Pressen, havde Winslöv ogsaa *Farrago Arctoa* liggende parat til at leveres i Trykken. Det var i Aaret 1696 da den gjennemgik Censurens Skjærsild og fik sit Pas ell. Imprimatur paaskreven saavel i det theologiske som philosophiske Facultet. Og dog varede det 7 Aar för den omsider kom ud. Aarsagen dertil var, som Autor siger i den den 1ste October 1703 daterte Dedication foran

til sine 8 Sönner, at han manglede Evne til at bestride Trykkeomkostningerne. Den udkom nu paa Assessor Laurentsens Forlag.

Bogen har Forf., som sagt, dediceret til sine 8 Sönner. Han nævner dem saaledes: Jacob Winslöv, Med. Doct.; Nicolaus Brun W., Medicinæ C; Johannes (ɔ: Hans) W., Lingv. et Polit. C; Ludovicus W., St. Th. C. et Antiqv. Dan. Stud.; Laurentius W., Juris U. Stud.; Henricus W., Philos. Stud.; Christianus W., St. Theol. Stud.; Janus Jacobus W., Philos. Stud.

Af de foran denne Tractat anförte Æreværs fortjener den berömte Oldgranskers O. Sperlings at hidsættes som et talende Vidne om den store Agtelse, vor Winslöv nöd blandt sine Jævninge.

O mihi si centum lingvæ nunc Musa dedisset,
Winslöv! atque parem laudibus esse tuis!
Qvam vellem longe tua carmine scripta referre;
Sed nosti, senibus nulla Thalia favet.
Nec decrunt tamen aut centum vel mille Poetæ,
Qui Tibi, tot merito, carmina mille canent.

Dette Skrift bestaaer, ligesom det han först udgav, af 7 Capitler.

Cap. 1. Om *Tanfana*, som Autor forklarer ved en Gud for Tænder.

Cap. 2. Om *Tandfæ* eller den Gave som Börn fik naar Tænderne bröd frem; item om Lausafe, Dannefæ, Liggendefæ o. s. v.; Pusefæ ɔ: de Penge som Nygifte give Præsten.

Cap. 3. Om *Retskrivning*. Her citeres Horats's Grammatici certant et adhuc sub judice lis est. Men det som Grammatici i vort Fædreneland især stride om — siger han — er Orthographie. Den Sag kunde især hjelpes ved Etymologi n. "Jeg vilde af Hjertet önske, at ligesom Colding har givet os et Etymologicum over det latinske Sprog, og Kilian over det Tydske, vi saaledes ogsaa havde et Etymologicum Danicum" (Hundrede Aar ere forlöbne, og endnu mangle vi et Etymologicum Danicum! De Svenske fik dog en Ihre, vi derimod ingen).

Pag. 33—34 forsvarer han den i förste Tractat anförte Skrivemaade med eet *A* i Aand og Haand. Han kan erindre sig den Tid end nu da Kjöbstedfolk næsten almindelig i Danmark behjalp sig med eet *A* And og Hand, det de udtalte langt, som de Tydske deres Haar, Maat, Saat.

Cap. 4. Om Ordet *Præst* og om *Præstens* Navn, Privilegier, og adskillige Ord

hvori *E*, f. Ex. Natverdur og Dagverdur hvoraf Davre. Verdur ɔ: epulæ, convivium.

Cap 5. Om Brugen af *Jod*, og derpaa en Mængde enkelte Ords rette Skrivemaade critisk dröftet; ligesom i de foregaaende Capitler.

Pag. 58. Om *Tom* ɔ: Stunder, ledig Tid. Forekommer i Psalmen: Om Himmeriges Rige saa ville vi tale, og er det især brugeligt i Skaane.

Pag. 60. At man ikke paa sin Jydsk maa skrive mulig, umulig, men muelig, thi det kommer af det gamle *mue*, isl. *muge*, Formue, Almue, isl. Almuge.

Man bruger nu *Hu* for *Hug* isl. *Huge*, *Hugr*, animus, cogitatio. I forrige Seculo skrev man — siger W. — hugsvaler.

Cap. 6. Qvæstionen discuteres om det danske Sprog skylder det tydske sin Herkomst. Man maa — siger han — skjelne imellem det ny danske og det gamle. Om hint gjelder hvad alt Worm har sagt: at det er en Blanding af Tydsk og det gamle Danske, og at det hver Dag optager mere og mere Tydskhed.

"De antiqva autem affirmat (Wormius scil.) nuspiam in Septentrione puriorem servari qvam in Islandia, cujus incolæ incorrup-

tam ut aliud sit servant et ad posteros transmiserunt.

Pag. 70. Om *Kind* ɔ: et Barn, vises at det og findes i gammel Dansk, f. Ex. i Voluspa, conf. Gudm. Andreæ Lexicon, og Ordet *alskens*. En By i Sjælland heder Kindertoft.

Fra Pag 72 af opregnes en stor Del tydske Ord som der findes Magen eller Etymologie til i det Islandske. Hvilket Æmne fortsættes i det

7de Cap. indtil Pag 85, hvor han begynder at opregne en Del *franske* Ord, der ogsaa findes i Islandsken, f. Ex. *Sira*, Herre. *Kurteis*, urbanus, bene moratus, og *Kurteisi*, gall. Courtoisie. *Kurt* er efter Gudmundi Lexicon civilitas morum. *Prisun* (gall. prison) Lexicon run. Wormii. *Sveit* Comitatus, *Suite*, adde Scanicum *kulbyte* ɔ: at staae paa Hovedet. Gallicum culbute redditur in Lexicis, prolapsio in caput, sublatis pedibus, og verbum culbuter ɔ: prono capite, sublatis pedibus, prolabi.

Pag. 88 anföres nogle faa engelske: Gudspial ɔ: evangelium. Gudmund Andreæ deriverer det af *Spjol* ɔ: eloquium, altsaa Gudspjal Guds Tale. *blesse*, at velsigne, *blessadur* ɔ:

Benedictus, og Ordet *Hall* som Engellænderne har i deres *Witthal*.

Forfatteren ender med Sperlings Ord i hans Noter til Biskop Absalons Testament Pag. 108: "Qvod Franci, reliqviqve Germani e danica lingva sublegerint ac retinuerint plerаqve sua, hoc est, qvod nunqvam attenderunt Franci vel Francici, vel Germanorum qvisqvam, nec tantum debere cupiunt locupletissimæ matri, ut illam solam respiciant, ex cujus utero prodierunt, et loqvi coeperunt, sed malunt autokthones et autoglottoi videri, qvamvis non sunt." — Og af Pag. 120: "Qvi Danica nostra contemnunt nec respicere dignantur, ad Græca statim Hebraica et Latina in nominibus derivandis confugiunt, nescientes, aut non memores, qvousqve Dani et peregrinationibus et armis lingvam suam aliis gentibus insinuarunt."

Vi kjende nu Peder Winslöv som en retskaffen Mand, en agtværdig Skribent, og en varm Elsker af Fædernelandets Sprog og Hæder.

Af hans forannævnte 8 studerende Sönner have de 4, altsaa Halvparten af den hele Flok, gjort sig ved Skrifter bekjendte, og af

disse 4 arvede den ene Faderens Lyst til Philologia Danica.

De fire Sönner som bortdöde ἀγράφοι, vare Laurids, Henrik, og Jens Jacob, der döde som Studentere, og Christen, der döde som Præst til Baarse og Beldringe 1720.

Den af Sönnerne som vandrede i Faderens antiqvariske Spor, og, ifölge en mig af Hr. Etatsraad og Ordenshistoriograph Kall meddeelt skriftlig Underretning, havde store, maaskee tildeels Faderens, Samlinger til Fædernelandets Historie, var Ludvig, som i Aaret 1703 laae paa Borchs Collegium, blev Magister og omsider 1707 Sognepræst til Vaaler i Aggershuusstift. Han döde i sin bedste Alder Aar 1710.

Hans udkomne Skrifter ere fölgende i chronologisk Orden:

1) Anima locata; sive de sede animæ rationalis in corpore, Dissertatio, autore Ludovico Winslovio Petri F. Havniæ 1704, sumtibus auctoris, literis Joachimi Schmitgen. 8 Ark i Octav.

Bogen er dediceret til Gehejmeraad Ditlev Wibe. Istedenfor de ellers brugelige Æreversstaaer en Complimentskrivelse fra Mag. Bruns-

man, som önsker ham: ut qvam primum ad ecclesiasticum illud, si Deo placuerit, provehuris officium, qvo per Dei gratiam es dignus, et in qvo divinitus tibi datas easqve egregias animi illustrius exercere possis dotes, opto precorqve.

2) Cimbrers og Gothers æeldgamle Herkomst og Handel — for 150 siden omtrent paa latinske Sprog beskreven og fremsat af Magister *Niels Pedersen*, fordum 1) Præst i Skaane; 2) Provst paa Möen; 3) Superintendent i Sönderjylland. Nu paa danske Sprog omskrevet og oversat til Landsmænds Velbefald. Kjöbh. forlagt af Christian Gertzen 1706. 176 S. i Octav.

Istedenfor Fortale, haves bagi en Epilog, hvori Forfatteren gjör rede for sit Arbejde. Det var efter Forlæggerens Forlangende han havde givet sig af med at oversætte en Autor, hvis Troværdighed man ellers ikke havde de bedste Tanker om. Han lover at saasnart det bliver ham mueligt skal til dette Skrift fölge et Anhang og kort Continuation paa danske Mænds Bedrifter, med hvilke de (fornemmelig udenrigs og i fremmede Lande udi izige Krigs-

toge) har gjort sig berömmelige. Hvilket Seigr. Christian Geertsen af mig indstændig haver begjert; og kan den gode ærlige Mands Agt og Intention herudi ikke andet end berömmes, at han af en medfödt Nidkjærhed for at faae slige Sager, danske Mænd til Ære, publiceret, gjerne derpaa spenderer." — — "Skal og med det samme fölge adskillige Annotationer eller Anmærkelser, efter de Tal og Tegn, som Skriftet ganske igjennem findes indsatte, hvoraf ogsaa en temmelig Slump allerede er tilarbejdet og sammenskrevet." — Dette her belovede Anhang kom siden aldrig ud, og de i dette Skrift indsatte Taltegn henstaae da i Bogen til evig Tid uden nogen Betydning. — Et andet Arbejde omtaler han ogsaa som færdigt, hvis Savn vi ogsaa maa beklage. Det var en dansk Bearbejdelse af Christopher Arnolds Tractat om Ugedagenes Navne, forøget med Tillæg af danske og norske Antiqviteter. — Om sin Stilling yttrer han sig saaledes: "Der kan ikke være nogen synderlig Lyst og Liv hos mig til slige Sager og Documenter at belæse (sic) og forhandle, saa længe jeg er in statu qvo, udi hvilken al Flid og Fyrighed til det som vore Historier og

Antiqviteter er angaaende, ligger plat under for mig. Enddog jeg kan ikke nok betakke og berömme den ugemene store Fromhed og Veldædighed, som den velærværdige og höjlærde Hr. Mag. Jver Brinck mig beviser, hvorfor jeg er og bliver ham i höje Maader forobligeret, i det han nu udi trende Aar mig i sit Hus saasom sin Domesticum og Husegen haver holdet, og til mine Studia at fortsætte, skjönne Commoditeter forundet, og ellers i adskillige Maader assisteret."

Efter denne Epilog fölge tvende Viser som ikke siges hvorfra ere tagne. Den förste har til Overskrift: En historisk Vise om de gamle Cimbrers og Gothers Herkomst fra fremmede Lande og Ankomst til disse Lande; kan synges som Josephs Vise, eller som den gamle Kjempevise: Jeg blev födt saa spæd i Bure.

1ste Vers. Japhet var en mægtig Helt;
De Jætter var hans Æt,
Og de som boe inden Belt,
I hvad de nu har hedt.
Tiden fortærer alle Fædreminder.

Her er i alt 31 Stropher, men de mangle aldeles baade poetisk og historisk Værd.

Den anden Vise heder: Triumphsang over det store Slag ved Hökstad den 2den Julii 1704, udsat af den tydske Siegeslied (trykt til Hamborg 1704) Ord efter Ord.

I et Vers heder det:

Ranzou og Bjelke de böde der Spidsen,
Dewitz og Smittau straz fulgte derpaa;
Rebstorf og Zeplein med Skyden og Blizen
Modig og dapper mod Fienden lod gaae. osv.

3) Salvator a Deo desertus, sive de desertione Servatoris Domini nostri Jesu Christi Dissertatio, qva servatorem in passione revera fuisse desertum ostenditur, genuinusqve verborum Christi in cruce *Eli, Eli, lama sabachtani* sensus exponitur a *Ludovico Winslow Petri f.* Havn. 1706 ex Typographeo Reg. Maj. et Universitatis. 179 S. 8vo.

Foran denne med overordentlig megen Lærdom udrustede Tractat er Ærevers af Professor Trellund og Præsten Brunsman.

I Approbationen til Trykken som er dat. 15de Octbr. 1705, siger Masius: "pergat modo doctissimus autor in ecclesiæ evangelicæ commodum ulterius impendere horas, sibiqve

persvasum habeat, fore, ut studiorum laborumqve metam favente Deo feliciter tandem conseqvatur."

4) Hjertets Selvbedragelse eller Selvbedragelses Hemmelighed, af det engelske Skrift kaldet *Dan. Dykes* Nosce te ipsum, udsat, og efter Troens Regel förmeret, forandret og forbedret af *Ludvig Winslow.* Kjöbh. 1706, bekostet af Joachim Schmetgen. 812 S. 8vo.

Doctor Wandal, som har approberet Skriftet til Trykken, förer om Oversætteren samme Mundheld, som de andre Censores; han giver ham det Skudsmaal, at "han til Ordets Tjeneste i Guds Menighed fremfor mange Andre burde være recommenderet."

Iver Brink i sit Ærevers foran istemmer samme Tone:

Gid Hver saavel Dig kjendte,
Som jeg, og Pundet, som hos Dig Gud nedlagt har,
Du længe siden vist til Kald befordret var.

I Fortalen beretter Winslöv meget omstændelig alle de Forsög som vare gjorte med dette engelske Skrifts Forplantelse paa dansk Grund. Her læser man blandt andet: "Min egen hjerteallerkjæreste sal. Fader Mag. Peder

Winslöw ofte rosede dette Skrift; fortalte ogsaa at naar han talte med sin gode gamle Ven og Svoger sal. Mag. Michael Hendrichsen til Nicolai Kirke, om slige Sager, da roste han intet Skrift mere i denne Handel end som Dan. Dykes Nosce te ipsum.

Blandt andet fortæller ogsaa Winslöv at samme Vanskeligheder som det havde inden dette Skrift kunde blive at læse paa Dansk, lignende Fataliteter havde ogsaa Johan Arndts Sande Christendom at gjennemgaae inden den kunde komme hel ud paa Dansk. 1618 udkom blot den 4de Bog deraf, oversat af Professor Peder Gelstrup. Omsider lykkedes det for Præsten i Udby Samuel Jensön Ild (en Ven af det winslövske Hus i Præstö) at faae det ganske Verk paa god og gjæv Dansk udtolket. Han havde ellers det Uheld paa en Kjöbenhavnsrejse, at ved Nörreport hans Rejsehynde, hvori var en Del af hans skrevne Sager og over 100 Rdlr, blev ham frastjaalet.

5) Dissertatio de philosophiæ rationisqve in Theologia usu et abusu, autore *Ludovico Winslow.* Havniæ ex Typographeo Reg. Maj. et Univers. 1707. 32 S. i Octav.

Den er approberet til Trykken af Hans Birkerod under 13de Juni 1706 og af Dr. Hans Wandal den 14de Maj 1707.

Her er hverken Fortale eller Ærevers og Navnet paa Titelbladet staaer skrevet enkelt *V* istedenfor *W*. Deraf maa man slutte, at denne Tractat er trykt i Autors Fraværelse, efterat han allerede var kommen op til sit Kald Waaler i Aggershus Stift. — I Worms Lexicon 3die D. pag. 866 berettes, at der 1708 blev trykt et nyt Titelblad til den foranförte Anima locata, hvorved nærværende Dissertats de rationis usu blev samme tilföjet, saa det blev en eneste Bog.

Den Broder som i Alderen kom næst foran Ludvig var *Hans*. Om ham beretter Birkerod i Suhms Samlinger 1ste B. 2det H. S. 12, at han blev Hospitalsforstander i Slagelse, var vel erfaret i Medicinen, og gift med den lærde Mag. Brunsmans Datter. I Blochs fynske Gejstligheds Historie 2det H. S. 449 bliver tilföjet, at han vandt en Capital i et hollandsk Lotterie, men at han mistede en Del af sine Midler i Ildebranden 1728. Et Par Gange var han udenlands. Han döde 1740.

I sine Studenterdage udgav han tvende Skrifter, hvoraf det ene var originalt, det andet en Oversættelse.

Det originales Titel er:

Den stormægtigste Monark Kong Fridrich den Fjerde — haver et udödeligt Navn og en glorværdig Ihukommelse, i Almindelighed for alle sine höjkongelige Bedrifter, i Særdeleshed for disse sine fem höjpriselige Befalinger i at forfremme

1) Guds Kirkes Opbyggelse.
2) Söacademiets Oprettelse.
3) Vornedrettens Afskaffelse.
4) Landmilitiens Indrettelse.
5) Söfolkets Indsættelse.

Hvilke og mange andre vor allernaadigste Arvekonges og Herres Kong Frederich den Fjerdes höjpriselige Bedrifter allerunderdanigst fremstilles af *Hans Winslow.* Kjöbenhavn 1705. 3 Ark i stor Qvart.

Skriftet som er rimet har aldeles ingen æsthetisk Værd; ej heller i historisk Henseende er det mærkeligt, da de mange heri anförte Begivenheder findes optegnede paa flere Steder. Paa Arket B 2 fortælles fölgende: "Aar

1584, saavidt Aarstallet erindres, lod Hans Majestæt opbygge Beltringe Gaard i Vordinborg Amt beliggende, og der Hans Majestæt havde beseet Bygningen og talt med Forstanderen, lod han dette i en Steen udhugge: "Jacob Bek var ingen Gjæk, da han raadte for Kongens Pengesæk." Denne Anecdote maa rettes efter danske Atlas, hvor man seer, at Finantsministerens Navn var Lars og ikke Jacob, og at det var ham der havde ladet opbygge Beltringe.

Oversættelsen er efterfölgende Verk:

Doct. *Henrich Müllers*, fordum Superintendent i Rostock og Theologiæ Professor ved samme Universitet, Evangeliske *Hjertespejl* som indeholder en Forklaring over alle Söndagenes og Festernes Evangelier og ni af den sal. Mands Prædikener over Passionen eller Christi Lidelse. Kjöbh. 1705. 4to *).

*) Denne Oversættelse bliver i *Grosses Universallexicon* ved en Fejltagelse tillagt Prof. Hans Winslov i Lund, som var Södskendebarn til den fyenske Hans Winslovs Fader. I *Nova*

Af dette danske *Hjertespejl* haves en Udgave, trykt i Kjöbenhavn, paa Godiches Arvingers Forlag, 1781, 6½ Alphabet. 4to. — I Fortalen til samme berettes, at dette Oplag er det 18*de*, (siger og skriver *attende)*, som Oversættelsen af Müllers Evangeliske Hjertespejl oplever — enLykke — lægges her til — faa Skrifter blandt os kan rose sig af, og uden Tvivl et af de mindst tvetydige Beviser paa, at Bogen *fortjener* (?) den varige Yndest, det Almindelige har skjenket den. Et paa Fordomme og menneskelig Myndighed grundet Bifald forsvinder, naar Taagen der forvildede Forstanden, adspredes; et Bifald derimod, der overlever den Tidsalder, i hvilken den erhvervedes, maa grunde sig paa virkelige og sande Fuldkommenheder, som til alle Tider, hvor forskjellig endog Smagen er, behage, o. s. v. (Autor til denne Fortale er vistnok Prahl).

I det wormske Lexicon 3die D. S. 866 anföres at den danske Oversættelse af den saakaldte Erici Pomerani Krönike er i den Se-

Litt. mar. balth. 1705 pag. 85 nævnes Oversætteren udtrykkelig Johannes *Petri fil:* hvorimod den skaanske Winslovs Fader hed *Hans*.

velske Catalog II. p. 298 bleven denne Winslov urigtigen tillagt, da Oversætteren virkelig var Jochum Pedersen Wielandt. Uagtet den Sevelske Forfatter siden har faaet Medhold i den Hjelmstjernske Catalog II. p. 828 No. 64 er dog nok den wormske Paastand aldeles rigtig. Jeg har Udgaven af 1729 for mig, som er den der gjemmes i den Hjelmstjernske Samling, og der staaer ikke paa Titelbladet, som Cataloget tilholder, fordansket ved *H.* P. W. hvilket da kunde have sagt *Hans* Pedersen Winslov; men der staaer ved *J.* P. W. ɔ: Jochum Pedersen Wielandt.

Ved at opregne de bogskrivende Brödre Winslover gaae vi tilbage fra de yngere til de ældre, og komme da nu til Niels Brun Winslov, eller, som han kaldte sig paa Latin, Nicolaus Bruno Winslow. Man seer at han er nævnet op efter sin Morfader Magister Niels Pedersen i Odense, som havde Tilnavn af Brun, eller Brunov, og paa Latin Brunovius.

N. B. Winslov er födt i Odense 1670. Dep. fra Gymnasium 1690. Studerede först Theologie, men hans svagelige Helbred bevægede ham til at lægge sig efter Medicin. Rejste 1701 udenlands og studerede i Holland og

Paris, paa hvilket sidstnævnte Sted han opholdt sig i 2 Aar. Efter sin Tilbagekomst blev han 1709 Doctor Medicinæ. Döde i Pesten 1711.

Qvæstio medica inauguralis: an Medicus debeat esse Anatomico — chymicus? qvam moderante Georgio Friderico de Franckenau pro gradu doctoratus publice ventilandam proponit *Nicolaus Bruno Winslow.* Hafniæ 1709. 3 Ark 4to.

Af nogle i denne velskrevne Disputats forekommende Data kan man samle Bidrag til hans Biographie, f. Ex. Pag. 14, at han 1699 practiserede Medicinen i Bragnæs. Pag. 8, at han 1703 var i Paris og hörte Anatomien demonstrere ved Jardin du Roi af Duvernay. Pag. 5, at han 1704 var i Holland tilligemed Doctor Jens Foss. Pag. 10, at han 1707 practiserede i Kjöbenhavn. Paa sidstanförte Pagina fortælles en mærkelig Sygehistorie. Et ungt Menneske, paa en 25 Aar, havde epileptiske Tilfælde, forbundne med Anfald af Raseri, saa at 4 stærke Mennesker med Nöd kunde holde ham fra at gjöre en Ulykke paa sig selv eller Andre. Man raadförte sig med Kjærlin-

ger og Qvaksalvere som ordinerte Adskilligt, men Intet hjalp. Nu hed det da, og selv forstandige Mænd troede det, at han var besat af Djævelen. Winslov blev omsider kaldet. Da han hörte alle Omstændigheder, begreb han strax hvad det var; han ordinerede et anthelminticum (Ormepulver?) og dermed uddrev han — ikke Djævelen, men en stor Mængde Orm — ingens vermiculorum acervus.

Af den bag i Disputatsen aftrykte Gratulation fra Dr. Med. Hieronymus Uldaricus de Steinau, som havde studeret med ham i Holland og i Paris, og nu boede i Amsterdam, seer man, at den medicinske Doctorgrad har været vor Winslöv to Gange tilbudt udenlands, nemlig baade i Utrecht og i Rheims.

Da W., som vi har hört, döde i sin bedste Alder, saa har han ikke faaet Lejlighed at lade trykke mere end netop denne Inauguraldissertats. Man seer ellers af den, at det var hans Agt at udgive en Samling af sine praktiske medicinske Observationer — "prodibunt alia vice lingva vernaculà in gratiam popularium meorum. Qvippe cum Gallus, Gallis, Germanus, Germanis etc., suis suâ scribat lingvâ, iniqvum esse duco, Danum invidere

Danis commodum legendi libros, etiam illos qvi de re medica agunt. Hoc modo adjuvare volui ægrotantes, qvos vel res angusta domi, vel loci distantia vetat implorare Medici Pharmacopoliiqve auxilia."

Efter da nu at have ladet alle de övrige Brödre passere Mynstring, möder os endelig *Jacob*, den ældste af dem alle. Som han var baade den förstfödte og tillige den længslevende af alle Brödrene, saa har han tillige et Navn i den lærde Verden som fordunklede alle de andres.

Jacob Winslöv er födt den 17de April 1669 i Odense; deponerede fra Gymnasium 1687. Som Student lagde han sig i Förstningen efter Theologie, prædikede ogsaa med Bifald, og var tegnet til at gaae op til Attestats under Doct. Wandal og D. Masius. Men saasom han havde bestemt Tilböjelighed til det medicinske Studium, og dette ved Professorerne Winding og Römer blev forebragt for Gehejmeraad Moth, som yndede Medicinen, gav det Anledning til, at han forandrede Studium, og istedenfor Theologie lagde sig for Alvor eftet Lægevidenskaberne.

At han hörer med til den förste Stamme af Alumni paa Borchs Collegium afgiver et Bevis for at han i sin Tid er bleven anseet for en duelig Academicus. Da han i Begyndelsen endnu ikke var Baccalaureus *), declamerede han 1691: Qvid opportune potuerit dicere filius prodigus in gratiam a patre receptus; og 1692: Salomon de arboribus et stirpibus disserens a cedro Libani usqve ad hyssopum, qvi egreditur e pariete. Disse Declamationer forbleve utrykte. Derimod holdt han i Aarene 1694—96 tre ved Trykken bekjendtgjorte Disputatser. Först nemlig:

Spicilegium anatomico - botanicum generale de machinæ plantanimalis oeconomia analogica, qvod in Collegio Mediceo d. 20. Jun. 1694 proponit Jacobus Winslow. 3 Ark 4to.

Denne Disp. er dediceret til hans Velyndere blandt Professorerne: Casp. Bartholin, Holger Jacobæus og Hans Müle, samt hans Fader.

*) Baccalaureigraden kostede Penge, og Winslovs oeconomiske Forfatning var ikke brillant.

Bagi er tilföjet to latinske Gratulations-vers, det ene af hans Fader og det andet af hans Broder Hans. Den förste skriver:

Filio suo primogenito et perdilecto
Jacobo Winslow de suo die natali
et pro missa disputatione gratulabatur
absens P.

Sic redit illa dies, qva primus es editus olim
In lucem e natis, Numine dante, meis.
Lugubris pridem, nostro moriente parente
d. 17 April 1658.
Septima post decimam mensis Aprilis erat.
Lugubris facta est eadem, mea qvando sepulta
Mater, et in terræ qvando repôsta sinu
d. 17 April 1673.
Verum felicem faustamque recordor eandem,
Qva primum vidi vultum oculosqve tuos
d. 17 Apris 1669.

— — — — — —

— — — — — —

Vive Deo, patriæ, tum vive parentibus! atqve
Sic septem stimulum fratribus adde tuis.

Broderens Vers begynder saaledes:

Organa sic eadem plantarum fabrica fingit
Brutorumqve; tua hoc Oeconomia docet.
Haurit, ut os, plantæ radix alimenta, coqvitqve
Ut venter; succus sangvinis instar erit.

Aaret derpaa udgav han:

Exercitii anatomico-pathologici, circa historiam de solenni alvi solutione ex ira et moerore, particula I. anatomica. Hafniæ 1695. 1 Ark 4to.

og Paticula II. pathologica. 1½ Ark. 1696.

Af §. 3 i 1ste Partikel sees at Winslov har været Prosector for Casp. Bartholin. "Delphinum jussu illustris Doctoris Casp. Bartholini, rudi manu, dissecui." I Anledning af at han i 2den Partikel i §. 12 kommer til at citere Ole Borch, tager han en formelig Afsked med Collegiet hvor han nu havde ligget sin Tid ud. "Duas — siger han — afferre licet ex observationibus gloriosi εν ἁγιοις Borrichii, maximi qvondam studiorum meorum promotoris; saltem inde mihi detur occasio devota recordatione gratiosissimos publice venerandi manes, qvorum munificentia primam Collegii medicei periodum integram absolvi; jam contubernio ultimum vale, sed toti collegio perpetuum, ac præ omnibus perillustri Ephoro Dno Vindingio, evergetæ nunqvam satis honorando, longævum bene dicturus."

Nu var Winslov saa vel forberedet og havde lagt saa god en Grundvold i sin Videnskab at han med Held kunde besöge fremmede Universiteter. Pengene til Udenlandsrejsen gjorde hans Patron Moth Udveje til.

Nogen Tid för Rejsen skulde gaae for sig, var indlöben Brev fra hans Fader, om et Præstekald paa Landet i Fyen, hvor han havde prædiket, og hvor Præsten, som laae meget syg, önskede Winslöv til sin Eftermand, Sognefolkene vare vel tilfreds dermed, og Patronen gav sit Samtykke dertil. Ved saa smilende en Udsigt lod han sig dog ikke forlede fra den engang valgte Bane, og et Votum i den Sag som han lagde Vægt paa, var, at hans fordums Lærer Professor Thomas Broderus Birkerod ved Gymnasium, raadte ham at blive Æsculap tro.

Saaledes gik da Udenlandsrejsen for sig. — Det var den 7de Februar 1697 han forlod sit kjære inderlig elskede Fæderneland, for aldrig nogensinde at see det mere.

Ved Afskeden han tog i sine Forældres Hus synes Gemytterne at have været höjtidelig stemte. Den gamle Fader gav ham i hans Södskendes Overværelse det Vidnesbyrd, at

han aldrig havde været ulydig uden een eneste Gang i hans Barndom. (Winslöv kunde godt mindes det, og var han samme Gang bleven haardt straffet). Faderen gav ham ogsaa adskillige Regler og Erindringer Udenlandsrejser angaaende, læggende til, at hvad fremmede Religioner angik, saa tvivlede han ikke paa, at han nok vilde vide at begaae sig.

Saa rejste han da, i Selskab med den unge Buchwald som siden blev Professor og kongl. Livlæge. Touren gik först til Holland. Her forlod Buchwald ham, hvorimod han indgik Venskab og Fortrolighed med en anden Landsmand, Doctor Jens Foss, som han her forefandt *).

*) En Skrivelse fra Winslov til hans Rejsefælle Buchwald, dat. Amsterdam i Julius 1697, er aftrykt i *Riegels's Chirurgiens Historie.* Bilag No. IV. Samme gerander Winslovs Kundskaber, Flid og Talenter til megen *Ære.* Heri er ellers dette Mærkelige, at Winslov glæder sig over et Snært til Tydskerne i et kjöbenhavnsk Programma, det Riegels formoder har været stilet mod Franckenauerne. Da Winslows Velbehag over denne Skose yttres i et Brev til Buchwald, som var en Holstener,

1698 i Junii Maaned rejste han, efter Moths Ordre, til Paris, i Selskab med bemeldte Foss.

Neppe havde de været et Aar sammen i Paris, för Foss maatte rejse hjem. Det Savn i den daglige Omgang som hans Bortrejse foraarsagede, blev igjen erstattet ved en Ole Worm, Sön af Præsidenten i Ribe Mathias Worm, som kom fra Engelland til Paris. Hans Studium var Theologie og han boede i Nærheden af Winslöv. Da han mærkede at Winslöv ikke, som andre af Landmandskabet, fordrev Tiden med Spil, Comoediegang, eller i Selskaber, foreslog han for Winslöv om de ikke engang om Ugen skulde komme sammen for at holde Conferentse om Religionssager, hvorved de kunde befæste sig end mere i deres fædrene Religion, og styrke sig imod Vederparten. — Winslöv erklærede sig villig til slige Conferentser men havde dog tillige i den Tid

saa maa Holstenerne i de Tider have anseet sig for Danske; i modsat Fald havde Winslov jo begaaet en Uartighed mod Buchwald, som man seer han stod paa den venskabeligste Fod med.

saa travelt med sit Studium, at en 3 Ugers Tid gik bort för der blev noget af.

Imidlertid traf det sig at han engang kommer til en Boghandler i sit Nabolaug, navnlig Desprez, for at kjöbe en nylig udkommen Physik. Med denne Bog fik han tillige Catalog over de Böger som i samme Boglade vare tilfals. Ved at kaste Öjnene paa denne Catalog, seer han den Titel paa en Duodets: Exposition de la doctrine de l'eglise catholiqve et matieres controverses par Mr. *J. B. Bossuet*, Eveqve de Meaux. Den Bog syntes han, han godt kunde bruge til sine Conferentser med Worm; kjöbte den og begyndte at gjöre sig bekjendt med dens Indhold. — Det forundrede ham meget, at han i samme ikke fandt saa mange grove Vildfarelser, som Calvinisterne sædvanlig pleje at beskylde Catholikerne for, og han tænkte, at Autor, som en snild Mediateur i Religionstvistigheder, snarere var Syncretist end rigtig orthodox Catholik.

Et Par Uger efter faldt ham ihænde en anden Bog af samme Autor, under Titel: Histoire des variations des eglises protestantes.

Saaledes udrustet begyndte han Conferentsen med Worm.

Man gik ordentlig og methodisk tilverks som om det havde været et offentligt Religions-colloqvium. Man vedtog, ikke at discutere andre Punkter end de som af begge Religions-partier offentlig ansaaes for egentlige og nödvendige Troesartikler, og ikke indlade sig paa hvad der ikke var meget controverteret, f. Ex. ἀδιάφορα, Ceremonier, og deslige. Til Dommer dem imellem antoges den hellige Skrift og sammes rette Fortolkning.

Efter disse Præliminairpunkters Bestemmelse, begyndte selve Conferentsen, hvori Winslöv, efter Aftalen, skulde tage de Catholskes Partie.

Den bekjendte Sætning: extra ecclesiam nulla salus, antoges af dem begge uden Ventilation. Derpaa fulgte da Undersögelsen, hvor er denne Kirke? Man antog den augsburgske Definition: Ecclesia est coetus fidelium, in qvo verbum Dei pure docetur et Sacramenta rite administrantur. Her var tvende Kjendemærker paa en sand Kirke, dem de nu skulde finde hvilke af de 3 Religionspartier i Christenheden de bedst kunde passe paa. Det förste af dem, nemlig pura verbi divini prædicatio, mærkede de snart var alt for vidtlöftig en

Opgave at blive færdig med, da de i saa Fald maatte gjennemgaae alle 3 Religionspartiers Bibeloversættelser efter begge Grundsprogene, det græske og det hebraiske, hvori de dog begge nogenledes vare kyndige.

De gik da over til det 2det Kjendemærke: "recta sacramentorum administratio", hvorved de gjorde sig denne Betænkning: at i hvilket Religionspartie Sacramenterne bleve rigtig administrerte, der maatte det tillige hede, at Guds Ord der blev rettelig lært og prædiket — idetmindste hvad Sacramenterne angik.

Talen blev forresten ikke blot om de to Sacramenter, Daabens og Alterens, men ogsaa om de 5 andre som administreres i den catholske Kirke, nemlig Bekræftelsen, Pœnitentsen, Ægteskabet, Præstevielsen, og den sidste Salvelse.

Ordet Sacramente bleve de enige om betydede: en hellig kirkelig Forretning, som med synlige Tegn udvirker en usynlig Naade.

Daaben fik de snart afdiscoureret om, da Catholiker og Protestanter om det Dogma ere i det Væsentlige enige.

Dernæst toge de fat paa Bekræftelsen, et Sacrament som i den catholske Kirke, naar

Barnet er kommen til Skjelsalder, administreres af en Biskop og ikke af en slet og ret Præst. Winslöv, der, som vi har hört, var Defendent for det catholske Parti, beraabte sig paa Apostl. Gjern. VIII. 14—17. (her handles om: at Apostlerne meddeelte den hellig Aand ved Hænders Paalæggelse). Worm replicerede, at man maatte gjöre Forskjel paa Kirken i sin Födsel og Kirken i sin Fuldvæxt. Hvilket bevistes derved, at i Apostlernes Tid fulgte, strax efter slig Hænders Paalæggelse, Gaven at prophetere og tale fremmede Tungemaal, men siden den Tid ere slige overordentlige Gaver ikke blevne bevirkede ved den Confirmation som forrettes af de catholske Bisper.

Det syntes dem begge aldeles at have sin Rigtighed, og dermed havde Samtalen for den Gang en Ende.

Den samme Dags Aften, da Winslöv efter sin Sædvane læste i sit Ny Testamente, kom han mod Enden af Marci Evangelium til et Sted, hvor der tales om adskillige Tegn, f. Ex. uddrive Djævle, tæmme Löver og Slanger, som strax efter Daabens Administrering bleve de Troende til Del. Han tænkte da ved sig selv: det

Svar som Worm gav, var vel dog ikke saa aldeles rigtigt. Man kan jo applicere det selvsamme paa Daaben, og sige, at eftersom de Tegn, Marcus omtaler, ikke fölge med Daaben, maa man antage, enten, at Daaben allene har været indstiftet for den christne Kirke i dens Begyndelse, uden siden at være nödvendig, eller at Confirmationen ogsaa maa beholdes, efter Regelen: par parium est ratio. Kort sagt: han kunde ikke faae andet Resultat ud, end, enten at forkaste Daaben ligesaa vel som Confirmationen, eller at beholde Confirmationen tilligemed Daaben.

Da Winslöv i næste Möde forestillede Worm denne Argumentation, blev denne derved sat i stor Forlegenhed; forestillede Winslöv, at den Sag burde ikke beröres i Catholikers Paahör; og paatog sig, om dette Tvivlsmaal at correspondere med de theologiske Professorer i Kjöbenhavn.

Winslöv havde forresten den samme Betænkelighed angaaende den sidste Salvelse, den han klarlig saae Jacobi V, 14. (De Ældste i Menigheden skulle salve den Svage med Olie i Herrens Navn).

Den næste Conferents angik Alterens Sacramente, især deleshed a) præsentia realis, b) Transsubstantionen, c) Messeofferet, d) og om at communicere uden Kalken. Den förste lod de passere, da Catholiker og Lutheraner deri ere nogenledes enige, og afvige fra Calvinisterne. Hvad den anden Punkt angaaer, saa mente Winslöv, at Lutheranernes Erklæring om Christi Legemes og Blods Værelse i, med, og under Brödet og Vinen, var mere en privat Udtolkning end en enfoldig Tro efter Skriftens udtrykkelige Ord, idetsted de Catholske ligefrem (eller simplement og purement) uden Grublen troe og antage Stiftelsens Ord efter deres egentlige grammaticalske Betydning, stolende paa at Stifterens Almagt nok vil kunne udrette det som han i sit Testamente kort för sin Död har erklæret.

Fra Tid til Tid læste Winslöv nu flere catholske Tractater, især de bossuetske, Religionsvæsenet angaaende, og gjentog ofte det Suk til Gud: "Domine! illumina oculos meos, ne unqvam obdormiam in morte." Psalm. XIII. 4. Ved sin Grublen og Efterforskning troede han tilsidst klarlig at have befunden, at ingen af de acatholske Religionspartier kan

give sine Tilhængere Vished om, at de ere paa den rette Vej til Salighed. Alle beraabe de sig paa Skriften, og dog kan de ikke nægte, at det heder i samme Skrift (II Petri III. 16.) at Skriften kan forvendes fra sin rette Mening; hvortil kommer, at saamange af deres Tilhængere ikke engang kan læse Skriften i deres Modersmaal, og de som kan det, endda slet ingen Vished kan have, om den er rigtig oversat af den hebraiske og græske Grundtext. — Han befandt, at den catholske Kirkes Autoritet og Infallibilitet i Troens Lærdomme og Skriftens Udlæggelse ligefrem var Noget som grundede sig paa Christi Löfte og Tilsagn, at han vilde bygge sin Kirke paa en Klippe, imod hvilken Helvedes Porte intet skulde formaae.

Med et Ord: han udfandt, at Alt det som Skriften siger om Jesu Christi Kirke her paa Jorden, ganske og aldeles svarede til den romerske Kirke, som blandt alle Kirker i Christenheden er den eneste hvorudi man træffer en almindelig Udbredelse over al Verden, en uafladelig Synlighed, en stedsevarende uafbrudt Succession fra Apostlernes Tider, en uforandret Lære i Troens Sager, en urykkelig Myndighed at maatte uden al Modsigelse adly-

des i Troens Lærdomme og det saavel af den allerlærdeste Cardinal som af den ulærdeste gemene Mand. — Saaledes kan det simpleste Menneske i Dödens Angst derved have en rolig Samvittighed sin Religion betreffende, og visselig haabe en salig Död, om han ellers haver levet derefter indtil sit Yderste.

Deslige Betragtninger bevægede ham da til at forlade den, efter hans Tanker, ny, ugrundede og uvisse Religion, hvori han var opdraget, og at gaae over til den gamle, allene visse og allene velgrundede Tro, udi hvilken vore Forfædre i saa mange hundrede Aar, för Luthers Tid, salig ere hensovede, for hvis Udbredelse vor Konge St. Knud og Kong Oluf i Norge led Martyrdom.

Han fölte sig ligesom nödtvungen til at forlade Fader, Brödre og Söstre, Slægt og Venner, efter Christi Raad, for at undgaae Fordömmelsen. Saare tungt faldt det paa hans fölende Hjerte at forlade en god Fader og en god Moder, som havde givet ham en god Opdragelse og havt megen Besværlighed med ham i hans Barndom, da han indtil sit 14de Aar havde været meget svagelig; men det voldte ham en endnu större Hjertesorg, at

tænke sig Forældre, Slægt og Venner i Fædernelandet forblive i den ynkelige Vildfarelse og vandre paa Fordömmelsens Vej.

Denne her anförte Beretning om Winslövs Overgang til Catholicismen, og samme Overgangs Anledning og Motivering, er den som han selv opsatte i et Brev til en sin Brodersön i Aaret 1739, altsaa 40 Aar efter at det var skeet.

Hermed samstemmer den Beretning desangaaende, som gives i den ovenciterte over ham i det pariser Videnskabers - Academie holdte Eloge. Heri stöder man paa fölgende Tillæg til samme: "Da Bossuets Skrifter gjorde saa stærk et Indtryk paa ham, var det naturligt, at det Önske opstod hos ham at gjöre Mandens personlige Bekjendtskab. Ogsaa dertil var hans Boghandler Desprez ham behjelpelig. Han skaffede ham Bekjendtskab med en Cannik fra Meaux. Denne forestillede ham for Biskoppen, som strax tog ham med sig til sit Landsted Germigny, hvor den berömte Saurin ogsaa, 9 Aar iforvejen, var bleven omvendt. Efter adskillige Samtaler lyk-des det Bossuet at hæve alle Winslövs Tvivls-

maale, og denne afsvor da d. 8de Octbr. 1699 sin fædrene Tro.

I *dänisches Journal*, hvor bemeldte Eloge, som sagt, er oversat, gjöres ved dette Sted fölgende Armærkning: "Neppe har Nogen i nyere Tider omvendt saa Mange som Bossuet. Han angreb Protestanterne fra en Side, som rigtig syntes at være dem ugunstig. Han holdt sig nemlig især til de indvortes Tvistigheder og Uenigheder som have funden Sted hos Protestanterne efter Luthers Död. Men ogsaa fik hans Skrifter ikke liden Vægt af udvortes Omstændigheder i Frankerig. Thi hvad formaaede ikke en Konge som Ludvig XIV, og hvad hans uböjelige Ministre, og hans ivrige Gejstlige?"

Naar en Protestant saaledes gik over til de Romerskcatholskes Tro, var det dengang brugeligt, at de bleve forsynede med Attest om deres Apostasie. Jeg har saadant et Instrument for mig, som er et Qvartblad, indeholdende en trykt Formular med aaben Plads til at udfylde med Navnene, saaledes:

Franciscus, miseratione divina et sanctæ sedis Apostolicæ gratia Parisiensis Archiepiscopus, Dux et Par Franciæ, regiorum ordinum

commendator, Sorbonæ Provisor, notum facimus Universis, die dato præsentium Thomam Adelph Danum, viginti tres annos natum, hæresim qvam antea profitebatur deposuisse, ac fidei Catholicæ apostolicæ et Romanæ professionem, juxta formam ab ecclesia præscriptam, emisisse, ipsumqve a vinculo excommunicationis solutum, qvo propter dictam hæresim ligatus erat, in ecclesiæ Catholicæ communionem receptum fuisse. Datum Parisiis in palatio nostro archiepiscopali, anno Domini millesimo sexcentesimo octogesimo septimo die vero decima qvarta Julii.

De mandato illustrissimi
et reverendissimi D. D. Archiepiscopi
Morance *).

Efterat Elogens Forfatter har bragt Beretningen om Winslöv til den Tidspunkt, at han overgiver sin Abjuration — sin Forsagelse af det lutherske Kjætteri — i Bossuets Hænder, bliver han saaledes ved: » Man kan forestille sig, hvilken Storm der rejste sig imod Winslöv,

*) Dette Navn er skrevet saa utydeligt at jeg ikke er vis paa at have læst det rigtig.

saa snart hans Religionsforandring var bleven bekjendt i Danmark. De mest levende Bebrejdelser og heftigste Trudsler bleve ikke sparede. Den Understöttelse han hidtil havde erholdt fra Kjöbenhavn udeblev, og han befandt sig i en höjst ubehagelig Stilling, hvis Bitterhed intet uden hans gode Samvittighed kunde formilde. Det var forgjæves, at Bossuet satte den franske Ambassadeur i Bevægelse, for at formaae Kongen af Danmark til at stille hans opbragte Slægtninge tilfreds. De vare uovertalelige, og for Winslöv var Intet andet tilbage end tage sin Tilflugt til Hengivenhed i Guds Villie."

Saa vidt af Elogen. Hvo der interesserer sig noget for den gamle höjtagtværdige Peder Winslöv i Præstö, vil, ved at höre om den Sensation, som denne Apostasie gjorde i Danmark, da især være begjærlig efter at vide hvad Indtryk den gjorde paa det ömme Faderhjerte. Derom haves ikke videre Underretning end hvad man seer af de Linier af et Bindebrev til hans Kone den 27de Julii 1703, hvori han saaledes apostropherer sin Sön:

O Jacob! Jacob! o min Sön! — —
Et Lys, Exempel, og Nordstjerne Du jo var
For Dine Södskende i Dine yngre Aar.
Gud bedre mig, at Du komst til det Frankerige
Iblandt de Folk, som veed saa mesterlig at svige!
Dog i Dit Levnet de har Dig besviget ej,
Gud være Lov! trods al de Lojoliters Rej.
Men som her bruser om og der en anden Bölge,
Saa plejer paa en Sorg en anden strax at fölge.
Min förstefödte Sön, min Faders Navnequist,
Mit förste Jordehaab, mig gaaer til Hjerte vist.
Ah! lad os see den Dag, at Jacob Jacob bliver,
En Undertrædere, som Esauiten driver,
Og skuffer Skufferen, ja træder paa den Hæl,
Som Jesus knuset har, som en ret Israel.

Til de Skridt, som Faderen gjorde for at rive Sönnen lös fra sine ny Forbindelser, hörer N. Brun Winslövs Bestræbelser desangaaende ved sit Ophold i Paris 1703. Herom skriver Jacob Winslöv i det ovenciterte Brev til sin Brodersön: "Broder Hans Winslöv kan sige Dig, hvad Broder N. Bruun selv har befundet hos mig her i Paris saa længe han var her paa min Faders Vegne. Han förte hjem med sig til Fædernelandet en god Del af de catholske Böger, som havde undervist mig, og derforuden mit eget lange latinske Brev og

Svar til min gode og sandelig meget ærværdige Fader paa hans latinske Recapitulation over alle de Religionspuncter, om hvilke jeg Tid efter anden havde skrevet ham til med allerstörste sönlig Ærbödighed. Jeg tænker og visselig, at bemeldte min Broder Niels Brunn vel har sagt til Broder Hans Winslöv og Andre, at paa den selvsamme Stund som han overleverede mig bemeldte Skrivelse fra min Fader, bad jeg ham at blive immer hos mig ved det samme Bord imedens jeg skrev indtil langt ud paa Natten, for selv at være Vidne til, at dette mit Gjensvar var ganske mit eget og af mig selv forfattet; hvilket han og gjorde, saa at jeg aldeles begyndte, continuerede og fuldendte udi hans Nærværelse, og derpaa strax leverede ham det i Hænderne. Dette var min Faders allersidste Brev til mig, og mit allersidste til ham. — Jeg har siden aldrig kunnet faae at vide af Nogen, om min Fader havde bekommet det, og hvorledes han derom havde dömt; thi det var ikke længe för hans Endeligt."

Hvor aldeles uventet og overraskende Efterretningen om Winslövs Apostasie var for hans Venner kan man slutte af en Yttring i et

Brev som den ovennævnte Doct. Jens Foss skrev ham til strax efter hans Religionsforandring: at dersom Winslöv ikke selv havde meldt ham det, havde han ikke kunnet troe det, om og en Engel havde sagt ham det, saa sikker var han paa hans Vedhængen ved hans fædrene Religion. Paa en Yttring som forekommer enten i denne eller en anden Skrivelse af Foss om Lydagtighed imod Fader og Moder, svarede han med Apostelens Ord Ephes. VI. 1.

Man tænke sig ellers, hvor det ömme Hjerte og redelige Gemyt, især i Begyndelsen, inden Tiden og Vanen noget havde slövet hans Fölelser, maa være bleven ængstet og martret ved Tanken om Forældre og Venner og deres visse Fordömmelse. I Brevet til Brodersönnen berörer han det catholske Dogma: "extra ecclesiam nulla salus" paa denne Maade: "Vi af os selv fordömme slet Ingen især, men vi fordömme og maa fordömme alle de Lærdomme, som ere imod den catholske Kirkes Tro; vi holde og maa holde dem for Hedninge, som ikke höre til Kirken; vi bekjende offentlig, efter vor Frelsers egen udtrykkelige Dom, at Hver som ikke troer skal fordömmes,

og at de som have gjort Ondt, skal fremgaae til Dommens Opstandelse. Det er vist, at Gud vil, at alle Mennesker skal blive salige; at uden Troen er det umueligt at behage Gud, og at den rette Tro er kun een. Det er vist, at vor Frelser er död for alle Mennesker i Almindelighed, men det er og vist, at hans Död gavner alleneste dem, som virkelig leve og döe udi den rene og allene saliggjörende Lærdom. Det er vist nok, at den barmhjertige Guds Kjærlighed er for alle Mennesker af hvad Religion de ere; thi Gud har saaledes elsket Verden, at han gav sin eenbaarne Sön som Skriften udtrykkelig siger; men det er og vist, som strax fölger efter i samme Skrift, at han gav ham, paa det at Alle de *som troe paa hannem*, ikke skal fortabes men have det evige Liv. Saaledes er det ogsaa ufejlbarligen vist; at *Hvo som ikke troer Alt* hvad de hellige Apostler efter vor Frelsers sidste Aftale, Befaling og Forsikkring at være stedse med dem, have i deres Tid offentligen og overalt lært at holde, og som deres immerfort udsendte Efterkommere siden altid efter samme af Jesu Christo anbefalede Lærdom og samme guddommelige Forsikkring om hans stedsevarende Bistand

[illegible] og overalt
[illegible]

[illegible] Raisonnement [illegible] han var i Papisterie, [illegible] Lutherdommet, [illegible] Danmark. Kun for Vi- [illegible] Tvertimod [illegible] udenlands [illegible] for Danmark [illegible] anatomiske Vi- [illegible]

[illegible] Bogens Forfatter [illegible] har [illegible] Winslöv bragt over i den [illegible] fortæller han fremdeles [illegible] Prøve af hans [illegible]. Det kom an paa, hvad Stand han skulde [illegible] sig til at vælge. Fra Kundskabernes Side [illegible] havde han, hos Catholiker som hos Protestanter, Valget imellem Theologie og Medicin. Han lod sin Beqvemhed til begge disse Fag prøve af Superieuren for Præsterne de l'Oratoire, Pater Sainte Palange. Denne raadede ham at slaae sig til Medicinen, og skrev til [illegible], at han troede, at Winslöv vilde stifte mere Nytte i den korte end i den lange Habit.

Under disse Omstændigheder raadte man ham enten at gaae til Holland, hvor han havde Venner og hvor Catholikerne tolereres, eller at begive sig til Florents til Storhertugen. Denne Fyrstes Beskyttelse og Bevaagenhed havde han saa meget mere Grund til at kunne gjöre Regning paa, da han havde vist sig saa særdeles gunstig mod Winslövs Grand-Oncle, den berömte Steno *), hint danske Orakel i Anatomien, der, ligesom nu hans Neveu, havde forladt Alt for at vende tilbage i Kirkens Skjöd, og derpaa var stegen til den Værdighed af Biskop og apostolisk Legat i Norden.

Disse Betragtninger uagtet var Bossuet, der bar en Faders Omhed og Kjærlighed til ham, af den Mening at han burde forblive i Frankerig, og forsikkrede ham, at den Hjelp fra Forsynet, som Ingen med större Föje end

*) Denne Omstændighed at Steno her siges at være Winslövs Grand-Oncle, stemmer med Jacob Birkerods Yttringer i hans Familieoptegnelser, hvor han siger, at Steno var beslægtet med Karen Lethsdatter, som var Stammoder til Winslöv. Men hvori Slægtskabet bestod, havde Birkerod ikke kunnet komme efter.

han kunde gjöre Regning paa, ikke vilde udeblive.

Medicineren Winslöv fremstillede sig nu 1702 for Facultetet, forsynet med Anbefaling fra Bossuet til Tournefort og Dodart. Han var Aaret derpaa, 1703, Defendens ved en Thesis eller Disputats, som han dedicerede sin Velgjörer, og Bossuet, saa sygelig han end var, lod sig bære hen, for at beære Disputereacten med sin Nærværelse. Denne Dissertats, hvis Forfatter var Vernage, gik ud paa at vise, at de Kornarter og Kjökkenurter, som voxte i Omegnen af Paris, afgav lige saa sund en Næring, som nogen anden Spise. Dette var paa en fin Maade at indsmigre sig hos den fromme Prælat, at tilintetgjöre den Forevending, under hvilken man saa gjerne vilde unddrage sig fra den af Kirken paabudne Faste.

1704 traf Winslöv det Uheld, at hans nysnævnte trofaste Velynder, Biskoppen af Meaux, ved Döden blev ham berövet. Ved Efterretningen om at han nok ikke havde langt tilbage, skyndte Winslöv sig til Meaux, hvor han fandt Bossuet næsten i sidste Aandedræt, men dog endnu saa stærk at han kunde meddele ham sin Velsignelse.

Winslöv stod nu mere allene end før, og til at komme frem paa den Bane, han havde begyndt at betræde, dertil fordredes Udgifter, som han manglede Evne til at bestride. Længe var han raadvild. Tilsidst greb han til den Beslutning, i en Tale til det medicinske Facultet at andrage sin Forfatning og sit Önske. Det gjorde sin Virkning. Winslöv blev examineret, og uden nogen Bekostning optaget (som Licentiat) den 4de Oct. 1705.

Den berömte Anatom Du Verney mærkede snart hvad Winslöv kunde vorde for hans Videnskab. Han skyndte sig at vinde ham for sig. Winslöv blev hans Pensionnair og hans Ven. Under hans Anförsel bragde Winslöv det snart saa vidt, at han allerede 1707 blev Medlem af Academiet. Han tövede da ikke længe för han retfærdiggjorte Academiets Valg ved adskillige fortræffelige Afhandlinger, som Academiet publicerte i sine Samlinger.

Winslöv, som nu i en heldig medicinsk Praxis fandt Underholdning for sig og en Familie, giftede sig i Aaret 1711 med et ubemidlet Fruentimmer, Jomfru Maria Catharina Gilles, som blev Moder til en Sön og til en Datter.

Winslöv, som saaledes var gift, ansat, og bosat i Paris, var da som död for sit Fæderneland, det han dog aldrig lod af at elske. Man læse engang den Skildring af ham, som haves hos Holberg der i Aarene 1714—15 opholdt sig i Paris. "Winslöv — siger han i sin Autobiographie — havde vel afsvoret sin Fædrenetro men ikke sin Kjærlighed til Fædernelandet; thi Intet var ham kjærere, end paa enhver Maade at tjene sine Landsmænd. Han tog venlig imod mig og viste mig om i hele Byen, saa at jeg ved hans Vejledning og Selskab fik min Nysgjerrighed overflödig stillet. Han var beskeden, artig, oprigtig, aabenhjertet og tjenstagtig; men dog noget besværlig med sin Klö efter at disputere; han bragde selv theologiske Disputer paa Bane, og bragte En ogsaa til Andre, der vare lige saa stridbare, saa den meste Tid gik hen med at disputere. Jeg havde endnu ikke lært hvad Vaaben man skulde bruge imod det Slags Disputerhelte; jeg kjendte den Gang ikke endnu Velbaarne Niels Griis's Logica Da en fornem Abbé udæskede ham til Mundkamp, saa, for ikke at spilde Tiden med at disputere, sagde han, der gjordes in-

Disputering behov, thi imellem Folk af

een Tro kunde ikke nogen Tvivst finde Sted. Da Abbeden spurgde, hvad da de Danskes Troesbekjendelse var, svarte han: de Danske troe, at Paven ikke sörgede daarlig for sit Skatkammer og sin egen Fordel i at forfægte den romerske Stols Hellighed og Anseende med saa megen Nidkjærhed, hvilket selve Cardinalcollegiet ogsaa troede. Herved blev hin stum, og alle de Tilstedeværende gave sig til at lee. Men, for at komme til Winslöv igjen, saa var han i megen Anseelse hos de Franske, saa vel for hans retskafne Karakter og omgjængelige Væsen, som for hans Indsigt i Lægekonsten især i Anatomien. Det er ikke rimeligt, at han for Gevinst eller Fordel er affalden fra sin fædrene Tro; thi han havde staaet sig bedre i sit Fædreneland, hvor Praxis er större, da der kun er faa Læger. Han havde ogsaa taget sig en Kone i Paris, der hverken var rig eller fornem. Jeg fandt denne Mand paa eengang lærd og overmaade troskyldig; thi han var af det Slags Folk, som det Udvortes og Skinnet undertiden virke meget paa, saa han let kunde lade sig fange af Paris's Tryllekunster. Sin Omvendelse plejede han selv at tilskrive de Disputatser, der om Sön-

og Helligdage holdes i et Capel i Kirken St. Sulpice, hvor en Præst, der har kongelig Lön for det, offentlig forsvarer de Catholskes Lærdomme mod hvem som vil opponere."

Foruden Winslöv skildrer Helberg endnu en anden Fynbo, navnlig Borman, der var gaaet over til Catholiqverne; men det var en ganske anden Karakter. Winslöv — siger Holberg — var saa samvittighedsfuld og streng i at efterkomme de romerske Religionsskikke, at han för skulde blive syg end overtræde Forbudet at spise Kjöd i Fasten. Borman derimod, der for Fordeles Skyld var bleven Catholsk, holdt helligen over de pavelige Anordninger, der angaae Gejstlighedens Velværen i dette Liv uden at bryde sig om det Övrige. Hin var sig stedse selv lig, og holdt indtil Stivsind fast ved den Overbevisning, han engang var i; den anden var Mage til Sangeren Tigellius, og faldt fra den ene Yderlighed til den anden, saa at han snart var tarveligere end Diogenes, snart vellystigere end Apicius, snart klædt som en Dukke, og snart sjusket. Den ene Dag kjendte han ingen Frelse udenfor den romerske Kirkes Skjöd, den anden tog han ikke i Betænkning at erkjende den protestan-

tiske Religions Sandhed. Jeg lagde ogsaa Mærke til, at den förste var for sparsom, den anden for ödsel; den ene sanddru, den anden fuld af Lögn; den ene en Ynder den anden en Ringeagter af Videnskaberne. Han var vel sat over et Bibliothek, der i Bögernes Antal ikke var under det i Wien eller Florents, men han syntes hverken at ville indlade sig i Veddestrid med Lambech eller Magliabecchi. Jeg erindrer, da jeg forlangte Josephi Antiqvitates, svarte han, den Autor kjendte han ikke, og jeg forbyttede formodentlig Josephus med Philo. — Vor Bibliothekar havde gaaet i Odense Skole og var bleven Student ved Kjöbenhavns Universitet. Da han havde været der i nogle Aar, veed jeg ikke hvad der stak ham, at han drog til Frankerig, hvor han forandrede Religion og saaledes satte sig i Yndest hos Abbé Bignon, at han ikke tog i Betænkning at betroe ham Opsynet over sit Bibliothek, hvilken Post jeg dog har hört, han siden for sit slette Forhold kom fra, og skal siden have fört et usselt og elendigt Liv."

Foruden disse tvende catholske Landsmænd i Paris omtaler Holberg ogsaa en Skræder som var Dansk. Men om ham siger han

aldeles intet andet, end at hine To vare af saa forskjellig Karakter, at Skrædderen ikke — med Tugt at melde — med al sin Konst var istand til at lappe dem sammen.

Denne Skræder forekommer ogsaa i en anden Efterretning man har Winslöv angaaende, omtrent fra samme Tidspunkt. Bemeldte Relation som her skal anföres er kun til i Manuscript, og gjemmes paa det kongelige store Bibliothek.

Neppe havde Holberg 1715 forladt Paris, för en anden dansk Rejsende kom dertil, som strax efter sin Ankomst sögde Winslöv. Han var ikke alleneste en Othinienser ligesom Winslöv, men ham ogsaa noget beslægtet. Denne Mand var den berömte Rectors i Odense, Thomas Broderus Birkerods Sön, Jacob Birkerod, der döde som Landsdommer i Fyen og Justitsraad Aar 1737. Hans Slægtskab med Winslöv viser den tilföjede Stamtavle No. 2.

I sine Collectanea om ulykkelige Lærde skriver denne flittige Samler: "Da Winslöv var kommen til Paris begyndte en Skræder först at tale med ham om den catholske Religion. Dette fortalte Winslöv mig selv, og viste mig Skræderen som jeg engang spiste med hos ham.

I Henseende til hans Overgang gjorde siden en dansk Munk i Paris og den berömte Bossuet Resten. I den sidstes Hænder, troer jeg vel, at Winslöv har overgivet sin Abjuration, og efter ham kaldte han sig og lod sit Navn trykke Jacobus *Benignus* Winslöv. Han var ivrig Catholsk, dog talde han aldrig til mig om Religionen; thi som jeg var ham beslægtet, saa vilde han have den Ros, naar jeg kom til Danmark igjen, at han aldrig havde talt derom til mig. Hans smaa Börn læste latinske Bönner til og fra Bords, og han selv, som de Catholske, gjorde Kors for sig for og efter Maaltidet. Han elskede meget danske Böger, tog Kingos Psalmebog fra mig, den jeg selv vilde nödig miste i Paris, og önskede sig Arild-Hvitfelds Historie. Han var kun slet gift, dog var hans Hus meget propert, og hans Kone var godt klædt. Böger saae jeg ikke hos ham, men Cadavera nok, og derom skev han. Han var enten karrig eller behövede sit Eget, som var troligt, thi han havde Intet arvet, og ikke giftet sig en Daler til. I hans Kammer var Stenonii Portrait (som han sagde var af vort Slægtskab) og den foromtalte Munks Pere Krachmands. I min Tid maa han have været

[illegible]naissance: [illegible]. [illegible] ellers havde han ikke [illegible] andre maa have kjendt ham [illegible] og sagt, at han [illegible] og han var ikke [illegible] Jeg [illegible], at Mons. Winsløv [illegible] Lykke i Paris, [illegible] havde vakt No[illegible] [illegible]; [illegible] Medicinen her er aldeles [illegible]; [illegible] Winsløv [illegible] [illegible] med Con-ditionen at [illegible]."

Saavel de [illegible] om Winsløv [illegible] Winsløvs Hellighed, Fromhed, Hengivenhed til Danmark, Kjøbenhavn u. s. v. [illegible], stemme ikke [illegible] med de [illegible].

Muligen En eller anden [illegible] at vide, hvorledes Birkerod udlader sig om den anden catholske [illegible], som vi af Holberg har lært at kjende som Winsløvs Antipode, og En som var det danske Navn til [illegible]. Om ham beretter Birkerod som følger: "Abbé Borman eller Præsten Borman, (kaldte sig Bornemand, da han dog var Søn af Mester Hans Borman, Præsten i Marslev i Fyen. Han selv fortalte mig, at en Pige i Kjøben-

havn sögte ham for Ægteskab, saa han maatte slide sig fra hende og hendes Moder som forfulgte ham med en Kniv. Han rejste fra Danmark for at gaae til Engelland, men blev af Modvind dreven til Frankerig. Andre har sagt mig, at han kom fattig til Paris, gik der paa Gaden og vilde tale med Folk, men da han ikke vidste et fransk Ord, var der Ingen der forstod ham. Dette saae en Biskop som just kjörte forbi; han kaldte Borman til sig; denne anbefalede sig hos Biskoppen med sin Færdighed i tale Latin, og endnu mere ved at forandre Religion. Han blev beskikket til at omvende Andre, var Messepræst, og tillige Bibliothekar hos Abbé Bignon, hvis Bibliothek bestod af 70,000 Voll. Cataloget derover, adskillige Tomer i Folio, laae paa Bormans Bord; men da han laante Böger hort til Alle, er det umuligt, at han er kommet vel derfra. Som han holdt meget af mig, kom jeg ofte til ham, og gik med ham paa Vinhus, hvor han tracterede med Champagnevin; men siden forböd min Principal (den danske Minister i Paris) mig at komme til ham. Han var ellers et forunderligt Menneske. Een Dag var han meget en peine for at vide Noget om hans Moder og Söd-

bragde
kan ikke
mark, en
i'tid
i Haset,
at fore
at have nogle
meldst
sagt
kommen

som
Religions-
Wins-
samme
ikanske
:
mark
eller
Arme
at naar
hans Död,
og
Wynslöv,
Uchtenfelts

Nærpaarörende. Jeg kom til Paris 12 Aar efter at Munken var död, og som Winslöv fortalte mig det foregaaende, gik jeg hen til Klosteret, saae, med Priorens Tilladelse, den Dödes endnu tilstedeværende Böger, men fandt intet uden et Register paa 200 fra Danmark, Norge og Holsteen, dem Munken alle havde omvendt, og derved var deres Navne skrevne, hvorfra de vare og hvor gamle."

Med denne her anförte Underretning maa sammenlignes hvad Birkerod har antegnet i en anden af sine Collectaneaböger, og som er trykt i de Suhmske *Saml. til den danske Historie* 1ste Bind 2det Hæfte. Her heder det S. 22: "Raadmand Erik Jörgensen i Odense og Anna Berthelsdatter Wichmand havde en Sön navnlig Berthel Erichsen. Han havde studeret, rejste udenlands, og blev borte. Jeg troer dog at have faaet Efterretning i Paris, at han der döde 1704 i et Jacobinerkloster. Han havde givet sig et fremmed Navn, og kaldte sig Pere Krachmand. Da Doctor Winslöv, som var hans Fætter, kom til Paris, da ikke allene gjorde han sig megen Umage for at faae ham catholsk, men vilde endog döe i hans Arme."

Her vil vist Enhver fristes til at gaae et Skridt videre endnu end Birkerod. Sagen er denne: Hidtil har i vor polemiske Litteratur staaet en aldeles isoleret Figur, saa ganske uden Sammenhæng og Relation til Noget, som om den var falden ned fra Skyerne. Dette synderlige Phænomen er Pater Herman Krattman, Forfatter til tvende Skrifter til at omvende Danske med.

Det kan neppe være Tvivl underkastet, at jo denne Pater Krattman og Birkerods Pere Krachman er een og den samme. Alle Omstændigheder stemme paa det nöjeste overeens paa den Forskjel i Navnet nær, *Krachman* for *Krattman*, som ventelig er kommen deraf, at Birkerod ikke har hört ret til. Skrivefejl er det ikke, da der allevegne, hvor det forekommer skreven med Birkerods egen Haand, staaer Krachman. Naar fölgelig Krachman er Krattman og Krattman er Berthel Erichsen, saa seer man des snarere Grunden til, at Winslöv havde hans Portrait hængende i sin Stue ved Siden af Stenos. Begge vare de ham jo beslægtede, og begge vare de hans Forgjængere paa den Bane, som han ansaae for den eneste rette.

Vi hörte ovenfor blev fortalt, at Pere Krachmand havde faaet et Par hundrede Sjæle, danske og norske, udreven af Djævelens og Luthers Klör; naar man nu antager, at Krachman er Krattman, vinder dette Sagn i Sandsynlighed. Hvilken drabelig Omvender Krattman var, og hvor ufortröden en Arbejder i Pavens Vingaard, det veed man af hans smaa Haandböger. De ere to. Först udkom:

Catholiske Haandbog, indeholdende mange andægtige Bönner, Betragtninger under Messen, de 7 Pænitentsesalmer, Litanier, og Vesper paa alle Söndage og hellige Dage i Aaret. Först beskreven paa Tydsk af den ærværdige *P. H. Krattman*, Ord. Ff. Præd. Natio. Sept. Elemos. et Prædicat. Christianiss. Reg. Franc.; *siden paa Hollandsk og nu fordansket af den samme Pater, for de Danske, som have antaget den catholske Religion her i Frankerige.* Strasburg. trykt af Michel Storck. 1692. 210 S. 12mo.

I Fortalen siger Autor, at Kongen af Frankerige giver ham sit hæderlige Ophold;

samme Catechismus, det bedste som er mueligt, til de Danskes Nytte som vil omvende sig her i Frankerige. Jeg haver længe forhalet at fordanske den, fordi det er snart 30 Aar som jeg haver qvitteret Danmark, og saaledes, kanske, haver forglemt Noget af Sproget; derfore heder jeg den gunstige Læser at undskylde mig, om han finder Noget derudi som ikke er saa godt Danske og saa elegant som det bör at være."

I denne Catechismus foredrages Læren om Skjærsild saaledes:

Hvormed kandstu bevise at der er et Skjærsild?

Udaf Sanct Pauli Ord 1 Cor. III. 15. Somme blive salige, men dog igjennem Ilden.

Hvem haver lært Dig, at Paulus talèr der om Skjærsilden?

De hellige Fædre og besynderlig S. Augustinus in Psalm. XVII.

Er det da just udaf Texten?

Det er jo vist, at han taler der om, at en Ild fölger Herrens Dag. 1 Cor. III. 23.

Men kan dette ikke forstaaes Helvedes Ild?

Nej, thi der igjennem blive Ingen salige, men igjennem den anden som Fædrene kalde Purgatorium.

Der staaer jo skrevet: at hvor Træet falder, der skal det ligge. Eccles. XI. 3., hvorledes skal dette forstaaes?

Det er: saasom et Menneske döer, saa bliver det, enten det döer i Naadens Stand eller i Döds-Synd. Men de som komme i Skjærsild, de döe i Naadens Stand og blive derudi.

Kan man hjelpe de som ere i Skjærsilden at de komme snart derudaf?

Ja, med Fasten, Beden, Almis, og med andre gode Gjerninger.

o. s. v.

Mod den her opstillede Hypothes, at *Krachman* er *Krattman*, og disse tilhobe ingen anden end Fynboen Berthel Erichsen, synes det at stride, at Winslöv ikke vidste hvem han var. Sandt er det, at saaledes heder det i Birkerods Optegnelse, at Winslöv ikke vidste hvem Krachman var, men havde nogen Formodning om at han var af Griffenfelds Familie. Dog hvem veed, om ikke Winslöv, saa simpel

og troskyldig han end beskrives at have været i Omgang, dog heri har havt Hemmeligheder for Birkerod. Visselig synes der at have været Noget ivejen imellem Winslöv og Birkerod; thi hvad var vel ellers Aarsagen, hvorfor Winslöv ikke ligesaavel sögde at omvende ham som alle andre kjætterske Landsmænd? Birkerods Tone, naar han taler om Winslöv, synes ogsaa virkelig at röbe nogen Animositet.

Til det catholske danske Landsmandskab i Paris i den Tid Holberg og Birkerod opholdt sig der, hörer foruden Skræderen, Præsten, og Lægen endnu Medailleuren Michel August Rög. Om ham siger Holberg l. cit: "Han havde gaaet i Bergens Skole med mig, og var af den berömte Lintrup til Academiet dimitteret. Men han slog sig fra Bogen, og lagde sig saaledes efter Graveurkonsten, at han inden kort Tid blev anseet for vor dueligste Graveur. Siden aflagde han Prövet paa sin Duelighed i Paris, og blev optaget imellem de kongelige ordentlige Graveurer."

Birkerods Beretninger lyde derimod saaledes: "M. Rög, som har stukket Kongeloven, var i min Tid i Paris, og gjorde dejlige Me-

dailler; men som han dog ikke kunde leve, saa begjerte han af mig, at jeg skulde formaae min Principal til at söge vor Konge om en liden Bestilling til ham. Min Principal befol mig da at spörge ham ad, om han var Catholsk. Dertil svarede han, at han gik i Kirke som de Catholske og föjede sig efter dem, men var dog Luthersk. Dette troede min Principal ikke, og derfor skrev aldrig. Imidlertid havde Rög gjort en dejlig Medaille som forestillede Hertuginden af Orleans, Regentens Moder; denne blev saa naadig antagen, at ham blev buden en raisonnable Pension, og saa tænkte han ikke paa Danmark mere."

Hos denne norsk-franske Medailleur Rög skal Peter Christian Winslöv som ved det 18de Seculi Midte var kongelig dansk Medailleur have lært. Om han foruden at profitere af sin Konst ogsaa tillige hos Rög indaandede catholske Religionsgrundsætninger, derom findes ingen Efterretninger; ej heller behövede nogen Anden at tage sig af hans Omvendelse, aldenstund han havde i Paris sin Farbroder; thi *det* var den store Anatom Winslöv, som vi herved nu igjen komme tilbage til.

Blandt vor Winslövs mange Brödre hörte vi at En, navnlig Christian, blev Præst til Baarse og Beldringe i Sjælland.

Denne Christian Winslöv havde, foruden flere Börn, tvende Sönner Jacob og Peder Christian eller Peder Christensen. Af disse laae Jacob i Aarene 1738—42 paa Borchs Collegium. I Aaret 1739 den 8de Maj skriver han et Brev til Broderen Peder i Paris, i hvilket han blandt andet udtrykker sig saaledes: "Hjertelskede kjære Broder! Ikke længe förend jeg drog fra Jylland, spurgte jeg, at Du var rejst udenlands, som jeg og sjuntes kunde være godt nok i sig selv; men da jeg kom til Sjælland, og spurgte der, at Du havde mist al Fornuft og Forstand, som og af Dit Brev kunde erfares, blev jeg derover ikke vel tilmode. Thi det kunde gjöre mig ganske ondt at höre det om en Fremmed, langt mere maatte det smerte mig at höre det om Dig, særdeles da Du selv er Aarsag til Din Forstands Tabelse. Men jeg maatte spörge: hvoraf kommer det at Du saaledes har lidt Skibbrud paa Din Forstand og Din Tro? Jeg skal sige Dig det: Du har ikke taget Gud med Dig paa Din Rejse, Du har ikke stillet Dig ham for Öjne, Du har

ikke bedet ham om sin værdige Hellig Aand, at han maatte styre og regjere, före og ledsage Dig paa Dine Veje; thi havde Du det gjort, da skulde hverken Djævelen eller Mennesker have kunnet forföre Dig, eller skilt Dig fra Gud og den sande og saliggjörende Tro. — — — Dersom Du vil flye ind til Gud, som Du haver forladt, dersom Du beder ham om Naade, og fortryder den Synd Du har begaaet imod ham, i det Du saa skammelig har fornægtet ham, saa kan Du stadig troe, at han endnu skal tage Dig tilnaade, ligesom Faderen den forlorne Sön. — — — Intet bedre, end at Du giver Dig paa Rejsen til Dit Fædreneland, og keer Dig ikke efter nogen Snak og Sladder, og lad ikke Farbroder eller nogen Anden længere besnære og forföre Dig; thi bier Du for længe, er jeg bange, at Du bliver saa haardt indviklet, at Du ikke let skal komme ud deraf igjen. — — Og lad være at Du har Intet til Din Rejses Bekostning, saa lad Dig derfor ikke opholde; thi det er jo ærligt at bede om et Stykke Bröd og en Drik Öl, som saa mangen brav Karl har gjort, der har været i fremmede Lande, og dog efter deres Hjemkomst ere blevne til brave Mænd. Ja lad være, at

Du skulde komme pjaltet og nögen hjem, saa skal Du sandelig finde dem der skal gjöre mod Dig ligesom Faderen imod sin forlorne Sön. — — Jeg beder Dig for Christi Skyld, og for den Kjærlighed som Du har eller i det mindste burde have til mig og Dine andre Södskende, at Du dog mager det saa, at jeg endnu een Gang maatte see og finde Dig som en sand Christen for Gud og Menneskene; hvilket skeer, naar Du forlader det papistiske Narreri, og kommer hjem igjen og annammer de rette evangeliske Sandheder. — — Hjerte Broder! er det vel ret tænkt, at Du vilde sætte Tanker til at skifte den sande christelige Religion bort for en falsk? — — Jeg vil da slutte, og önske, at den almægtige Gud vil röre og bevæge Dig, og give Dig Forstands oplyste Öjne, at Du maatte see og kjende den Daarlighed, som Du vandrer udi, og saa forlade Mörket og söge Lyset. Gud give det og hjelpe Dig dertil for Jesu Christi Skyld! Hjerte Broder!

Din hulde og hjertelskende Broder

Jacob Winslöv *).

*) Man kan her sige: der skeer intet Nyt under Solen; i det mindste er der et Brev i lignende

I denne nidkjære og det strænge Lutherdoms höjeste Alvors Tone har denne Jacob skrevet, som det lader, *flere* Breve til sin vildfarende Broder. I det mindste tales der om et ældre (hvis Indhold dog synes at have været ligelydende med dettes) i den udförlige Svarskrivelse fra Farbroderen Jacob Winslöv, hvis fornemste Indhold — hans Omvendelseshistorie nemlig, — allerede foran er bleven anfört.

Dette mærkværdige Document er dateret 3die August 1739. Men istedenfor at tale om Brodersönnens her extraherte Brev af 8*de Maj*, tales om et af 23*de November*. Han begynder nemlig sin lange Skrivelse saaledes: "Hjertelskelige Brodersön! Dit Brev til Din Broder Peder Christian Winslöv (efter en anden Copie Peder Christensen) af Dato 23de Nov. tilligemed eet indlagt fra Din Söster af Dato 27de Sept. er meget seent ankommen med Posten fra Engelland, og det under et blot Convert med Opskrift til mig, udi hvilket indentil var

Anledning og af lignende Indhold, skreven af Calixtus til Grev Christopher Ranzov, som i 17de Aarhundrede apostaserte. vid. *Norske viderskab. Selskabs Bogcatalog* pag. 92.

slet Intet skrevet, hverken Navn, Sted eller Datum, saa at vi har ej kunnet tænke, hvorledes det har været bragt til Engelland, og hvorfor det har været saa lang Tid og ved saadan en Afvei omdragen. Din Broder var just hos mig den samme Dag, som Brevet blev mig indhændiget fra Posthuset, og, saasnart han havde læst baade det ene og det andet Brev, leverede han mig dem ogsaa for at læse.

Dine vidtlöftige meget ivrige og udaf Skriften fremlagte Formaninger, angaaende hans Religionsforandring, gave mig hel gode Tanker om en velmenende Broders oprigtige og grundelskende Hjerte; men at Du derhos har saa meget ilde beskrevet og snart at sige beskreget den gode catholske Tro, det maa jeg ikkun tilregne Din egen Uvidenhed og Dine Anförerers Urigtighed eller Uretsindighed, hvorom videre siden. Men at Du udi *det allerförste Brev* til Din Broder har ikke undseet Dig for at afmale mig, Din egen kjödelige Farbroder, og mange andre ærlige catholske Christne, med disse latterlige Titler: onde Mennesker, Forförere, Bedragere, Hexere, Sladdrere, ja saasom Fiender, der udvortes ‑nes söde, ærlige og retsindige, men ind‑

vorties ere glubende Ulve o. s. v., sandelig, det fandt jeg udi förstende hel besværligt at kunne undskyldes, saasom jeg mente, at Du skulde have arvet en god Optugtelse efter Din gode Fader, som havde langt bedre Tanker om mig, eftersom Din gode fromme Söster Else för nogle Aar siden har skrevet mig til, at hun maatte love ham at skrive mig til og lade mig vide naar han döde, og hvor mange Börn han lod efter sig; hvilket hun og har i alle Punkter rigtig og godhjertigen efterkommet i den samme Skrivelse.

Din Farbroder Hans Winslöv har og betegnet langt bedre Tanker om mig, eftersom han har recommenderet Adskillige af Fædrenelandet til mig, og isynderlighed eftersom han oversendte til Din Broder Peder Christian, der han endnu var i Engelland, et Brev til mig, som Din Broder selv derfra bragde mig, og hvori han blandt andet skriver saaledes: "Men for alting vil jeg recommendere Peder W. til kjære Broders gode Opagt og trolige Formaninger, at han fornemmelig holder sig til den allerhöjeste Gud o. s. v.

Din kjære Faster Söster Malene kan sige Dig hvad den gode Gehejmeraad C. Sehested

og hans Frue har hört om mig i Paris, medens han der var Ambassadeur, og de höjgunstige Forslag som han haver gjort mig paa Kongens Vegne med min Religionsfrihed.

Overalt Din gode Farfader, min höjtelskelige Fader, har vel ofte skrevet mig til om Religionssager, saavelsom og Din Farbroder og min oprigtige gode Broder Hr. Ludvig i Waale, og adskillige gamle Bekjendtere og Venner i Tydskland, men aldrig har jeg indtil denne Dag hört tale eller seet skrevet det allerringeste om mig paa saadan bitter Maade, hvorfor jeg og herudi ikke heller vil fortænke Dig eller Nogen af Vor Slægt, men heller nogle fremmede ubetænksomme og uforfarne Tilskyndere. — — Paa det at Du kan ret dömme om det som mig angaaer, og, saasom det er billigt, at gjöre Regnskab for sin Tro udi slige Tilfælde, vil jeg ved denne Lejlighed ganske korteligen fortælle Dig, hvorledes jeg er kommen til den catholske Religion." — — — Det er denne Fortælning som her i det Foregaaende er leveret i Udtog.

I denne Skrivelse forekommer desuden, foruden Omvendelseshistorien, fölgende Efterretning: "Jeg sendte i sidste Brev til min Fader,

saavelsom nogle Aar efter udi et til min Broder Hr. Ludvig i Norge, en rigtig Copie af den rette catholske Troesbekjendelse efter den latinske Original, og bad derhos ikke at tillægge den catholske Religion andre Troesartikler end de alleneste som derudi forefandtes. Og saasom, min elskelige Brodersön! Du haver maaskee ikke seet bemeldte rette catholske Troesbekjendelse, sender jeg Dig hermed den samme baade paa Latin og Danske, underskreven med min egen Haand, paa det at ikke alleneste Du, men endog mine Söstre og Dine Södskende kan selv læse og vide, hvorudi vor Religion egentlig bestaaer, og ej maa beskylde hende for de vrange Meninger og falske Overtroer som en Del fremmede Skribentere hende urettelig tillægge." o. s. v.

Her endnu blot Slutningen af denne lange Deduction.

"Jeg beder Dig atter for vor evige Saligheds Skyld at betænke alt Dette, og meddele Din medfödte Oprigtigheds retsindige Tanker derom. Du est ung, og jeg er gammel. Men vi ere begge lige uvisse om vor sidste Time. Det er alle Mennesker besluttet engang at döe, men derefter Dommen. Ebr. IX. 18. Men hvo

som ikke för har troet skal fordömmes. Marc. XVI. 16. Vrede og Dom for dem som ere kivagtige og som ikke beroe sig med Sandhed men troe Ulovlighed. Rom. II. 8.

Til al Slutning önsker jeg af mit ganske Hjerte den almægtige og barmhjertige Guds naadige Forsjun over Dig saavelsom alle vore Södskende, Slægtninge, Venner og Velyndere.

Paris d. 3 Aug. 1739.

Min elskelige Brodersön
Din hulde og hjertelskende Farbroder
Jacob Benign. Winslöu.

Hvad dette Brevs Datum angaaer, er at mærke, at i en Copie deraf paa det kongl. Bibliothek findes derved fölgende Ord tilföjede: "nemlig denne Side, og Enden af den fore-"gaaende Side (scilicet: er skrevet d. 3 August), "thi alt det andet er skreven for lang Tid "siden."

Da denne Tractat — snarere end Brev — om Autors Omvendelse og om den catholske Religions Ypperlighed og Fortrinlighed, kom Jacob Winslöv tilhænde paa Borchs Collegium,

bar han sig ad dermed paa samme Maade som hans Broder Peder gjörde ved hans. Denne, istedenfor at svare selv derpaa, lod det besvare af Farbroderen Jacob; ligesaa gik han dermed til Prof. Theologiæ Marcus Wöldike, og lod ham besvare eller rettere sagt gjendrive det.

Man har da i Manuscript: Marci Wöldike, Ss. Theol. Doctoris & Prof. publici udi Kjöbenhavns Universitet, Skrivelse til Doctor Jacob Winslöv udi Paris, hvorudi han udförlig besvarer hans Brev til hans Brodersön i Kjöbenhavn, godtgjörer at man udi ingen Kirke kan mindre være forvisset om sin Salighed end udi den romersk-catholske, beviser, at Alt hvad Skriften taler om den usynlige Guds Kirke, applicerer Winslöv urettelig til den synlige papistiske o. s. v. Dat. Kjöbenhavn den 28de December 1739.

Af denne meget velskrevne Apologie for Lutherdommet kan lægges Mærke til Stedet om Bibelens Læsning i Modersmaales, da heri er et Datum til dansk Bibelhistorie. Wöldike skriver nemlig: "Christus siger: scrutamini scripturas" Joh. V. 39. Paven derimod: "plus detrimenti qvam utilitatis oriri ex lectione Bibliorum in vulgari lingva. Index libr. prohib.

Regula IV. Vi raade alle Folk til at læse Bibelen. Her er allene i Kjöbenhavn i 22 Aar bortsolgt over 30,000 Exemplarier af den danske Bibel" — o. s. v.

Wöldike ender sin Controversskrivelse til Doctor Winslöv saaledes: "Jeg haaber nu i dette Svar ikke at have forbigaaet Noget det ringeste af Deres Velbyrdigheds Brev, som kunde synes at have noget Skin af Argument, og at have godtgjort, at i den romerske Kirke er lidet Haab og slet ingen Vished om Salighed. Da nu Deres Velbyrdighed har Mosen og Propheterne, har Omhu for sin Salighed, og tænker paa den forestaaende Evighed, i hvilken saavelsom i dette Liv en Tvivler maa ikke tænke at ville annamme Noget af Herren. Jacob I., finder jeg intet videre fornöden ved Deres Velbyrdigheds Brev at erindre, end dette eneste: memor esto unde excideris et age pœnitentiam! Hvortil jeg önsker Deres Velbyrdighed med kjære Brodersön Guds Naade for Christi Skyld.

Kjöbh. d. 28 Dec. 1739.

Velædle og Velbyrdige Hr. Doctors
pligtskyldigste Tjener
Marcus Wöldike.

Wöldikes kraftige Tiltale formaaede ikke at gjöre den gamle Winslöv vaklende i sin Tro paa Bossuet og paa Paven. At hans Grunde skulde have virket noget paa Brodersönnen Peder Christensen Winslöv, det er vel neppe at formode, i det mindste ikke saalænge han var i Michel Rögs og sin Farbroders Skole.

Jeg har vel fra Begyndelsen af erklæret, at jeg hverken kunde ej heller behövede at indlade mig paa Winslövs store Fortjenester af det anatomiske Studium; dog maa det tillades mig med to Ord at nævne Hovedværket, som især bidrog til at gjöre hans Rygte glimrende i den lærde Verden. Det er hans

Exposition anatomiqve de la structure du corps humain, hvoraf förste Udgave udkom i Paris 1732 i Qvart, og oplagtes siden flere Gange paa Fransk saavel i Paris som i Holland. Sidste Gang i Paris 1776. i Octav.

En latinsk Oversættelse deraf udkom Francof. et Lips. 1753. 4 Voll.

En tydsk Udgave haves trykt i Basel 1754. 5 Voll.

I Fortalen dadles en ældre tydsk Oversættelse, udkommen i Berlin 1773. i 4 Voll.

En engelsk Oversættelse udkom 1733. i London i to Qvartbind.

Paa Italiensk udkom den i Bologna. 6 Dele i Octav 1746.

I Kjöbenhavns Skilderie 1816 No. 42 finder man anført det Skudsmaal, som den berömte Zimmermann i sin Biographie af Haller giver vor Winslöv, saaledes lydende:

Den fortræffelige Winslöv, hedder det deri (S. 44) som man nu sætter ved Siden af Haller og Albinus, naar Talen er om de störste Anatomikere, var paa den Tid (1727) ved sine fulde Kræfter. Han var en Mand, som Naturen havde nægtet Indbildningskraftens Ild og Vittighedens flygtige Væsen, for at kunne skjænke ham den Rigdom af Taalmodighed, der er saa nödvendig for det menneskelige Legems Grandsker. Winslöv var vel blot Anatom, men netop derfor fölte han ingen Tilböjelighed til at opföre nogen egen Lærebygning, det er, at tilskrive Legemets Dele visse Virkninger; han saae derfor ikke

hvad han vilde see, men den blottede Natur udfoldede sig under hans grandskende Öine, og aabenbarede for samme sine meest skjulte Dybder. Han foresatte sig, at undersöge det menneskelige Legeme efter en egen Methode, der udmærkede ham paa en fortrinlig Maade fra de fleste Anatomikere. Istedetfor at andre udskjare de Dele deraf, som de vilde nöjere undersöge, lod han dem blive i deres Leje, derfor bleve hans Beskrivelser meget fuldstændige, derfor overgik han uendeligen sine Forgjængere, og beskrev mange Dele af Legemet, paa hvilke der for hans Tid neppe var tænkt. — Haller anpriser de Winslövske Skrifter med sand Enthusiasmus, og paa mange Steder, hvor han taler om sine store Lærere en Boerhave, en Bernoulli, sætter han ikke sjeldent Winslöv ved Siden af dem.

I Riegèls's *Chirurgiens Historie*, som vi ovenfor saae, har opbevaret et Brev Winslöv 1697 fra Leiden af skrev til Prof. Buchwald, er ogsaa blandt Bilagene optrykt den Tale, Winslöv holdt, da det ny Theatrum anatomicum i Paris blev inaugureret den 18den Febr. 1745. I denne Indvielsestale fremsætter han Genealogien — af sit anatomiske Studium.

Paa denne Stamtavle staaer den berömte Pariser Riolan alleröverst. Hans Eleve var Simon Paulli, den förste Professor i Anatomie og Chirurgie ved Kjöbenhavns Universitet. Det er i Tractaten de febribus malignis hvori Paulli især bevidner hvor meget han skylder Riolans Vejledning og Underviisning.

Steno — som Winslöv her selv kalder sin Grand-Oncle — erkjender i sin Bog: De glandulis oculorum, Simon Paulli for sin Lærer.

Casper Bartholin dernæst — i sit Skrift: De nova diaphragmatis Structura — erklærer sig for en Discipel af Steno.

Men denne Bartholin havde Winslöv i sin Exposition anatomiqve beraabt sig paa som den der gav ham allerförst Anviisning i Anatomie.

Alle de anatomiske Indsigter som Winslöv var i Besiddelse af og kunde offre paa det pariser Amphitheaters Alter, vare saaledes et Arvegods som igjennem Bartholin, Steno, og Paulli skyldtes den berömte franske Anatomiker Riolan.

Omsider döde denne for sin Gudsfrygt, sin Retskaffenhed og sine Indsigter saa höjst agtværdige Olding 1760 i sin Alders 91 Aar.

Ham blev sat fölgende Gravskrift som i Korthed skildrer hans Liv og hans Dyder:

D. O. M.

Hic jacet

In spem beatæ immortalitatis

Jacobus Benignus Winslow,

Patria Danus, commoratione Gallus,

Ortu et genere nobilis nobilior virtute et doctrina,

Parentibus Lutheranis natus,

Hæresim, qvam infans imbiberat, vir ejuravit,

Et adnitente illustrissimo Episcopo Meldensi

Jacobo Benigno Bossuetio,

Cujus nomen Benigni in Confirmatione suscepit,

Ad ecclesiam catholicam evocatus,

Stetit in ejus fide, vixit sub ejus lege,

Obiit in ejus sinu

Vir æqve verax et pius,

In pauperes summe misericors,

Nullaqve erroris aut vitii pravitate afflatus;

Regius lingvarum Teutonicarum interpres,

Salub: Facultatis Parisiensis Doctor Regens,

Illum medicæ artis et præsertim anatomicæ

Doctorem ac Professorem peritissimum

Regia Eruditorum Societas Berolini

Regia Scientiarum Academia Lutetiæ

Socium communi suffragio elegere,

Et utråqve dignissimum
Ejus scientia illustratus orbis
Publico judicio comprobavit.
Vita excessit 3 Nov. April an. sal. 1760, ætatis 91.
Pio conjugi et parenti
Uxor et liberi hoc monumentum
Mœrentes posuere.

Af Riegels's Chirurgiens Historie S. X. L. blandt Bilagene seer man at det har været hans Agt at skrive Winslövs Biographie. Men det Forsæt kom aldrig til Virkelighed, og det er neppe at formode at han dertil har efterladt sig nogle Samlinger.

Han siger, at man i den Anledning kunde stræbe at frikjende ham fra en Gruners og Andres Skumlerier over hans Rygte. Disse grunerske Skumlerier blive af Riegels, som sædvanligt, ikke nærmere citerede. Jeg skulde dog formode at han her sigter til de Efterretninger om Winslöv, som Gruner har meddelt i sin *Almanach für Aerzte* for Aar 1785 Side 43—44. Bemeldte Skumlerier synes dog ikke at være saa farlig betydelige. Vel bruger han det Udtryk om ham: "ein durch Bossuet bekehrter *simpler und abergläubischer* Mann"

men han lægger dog til "ein berühmter Zergliederer" ja giver Exposition anatomiqve det Skudsmaal at det er "fast noch immer das beste und einzige Werk, das die nachfolgenden Zergliederer genüzt und gebraucht haben." Saadanne Yttringer burde man nok ikke belægge med Navn af Skumlen.

Navnet Winslöv var endnu fuldkommen i frisk Minde i Paris, da, 17 Aar efter hans Död, en ung dansk Læge ankom til Paris, som ogsaa bar dette Navn og bar det med Berömmelse.

Det var den i Aaret 1811 bortdöde store Chirurg og heldige Operateur Friderich Christian Winslöv, i vor Tid en af Kjöbenhavns bedste Læger.

Hans Fader var den ovenomtalte Peder Christensen Winslöv, som vi hörte Farbroderen, i Forening med Medailleur Rög, havde havt Held til at faae omvendt.

Denne P. C. Winslövs Levnetsomstændigheder ere saa godt som reent begravne i et uforklarligt Mörke, det jeg, uagtet al den Umage, Hr. Konstkammerforvalter Spengler i den Anledning har været af den Godhed at paatage sig, ikke har faaet tilgavns opklaret.

Uagtet man af Farbroderens ovenanförte Skrivelse, saavelsom af Broderens paa Borchs Collegium Jacob Winslövs stærke Yttringer, med Vished kan antage at han virkelig er gaaet over til Catholicismen, saa synes det dog at han saavidt muligt har sögt at lægge Dölgsmaal derpaa. Han har ventelig af Michel Rög lært at simulere hvilket vi hörte om ham.

1743, altsaa 4 Aar efterat hin polemiske Brevvexling imellem Winslöv og Wöldike var bleven fört, kommer Klevenfelt til Paris. Hans skrevne Dagbog fremstiller os ikke Peder Christensen Winslöv som Apostat, det han dog udentvivl virkelig var. Klevenfeldts Ord ere disse:

Den 10de April (1743). "Medaillemynten toges i Öje under Anförsel af Mr. Winslöv, en Dansk, (Neveu af herværende störe Anatomicus af lige Navn) som er her i kongelig Pension ved Mynten og har et Kammer paa Louvre, udentvivl efter Farbroderens Recommendation, som har gjort alt sit for at bringe ham til at antage den catholske Religion og at forlade saavel Fædrenelandets Tro som Tjeneste, da han dog forhen er engageret." Saavidt Klevenfeldt.

Ved sin Tilbagekomst fra Paris til Kjöbenhavn er han bleven Medailleur, og har i Aarene 1749—52 stukket nogle Medailler, som man seer i Beskrivelsen over det kgl Myntcabinet. Han giftede sig i Kjöbenhavn med en A. D. Sievers, og blev ved hende Fader til vor sidstafdöde Frederich Christian Winslöv. Han forlod i 50verne Kone og Fæderneland, for at gaae til Rusland. Tog Sönnen med sig, den han dog lod blive tilbage i Stockholm. Han selv kom til Rusland, hvor han döde efter nogle faa Aars Forlöb.

Sönnen, om hvis Levnetsomstændigheder *Litteraturtidenden* 1811. No. 14 giver Underretning, kom efter Faderens Död tilbage til Kjöbenhavn, og blev opdraget hos en Morbroder.

Da han 1777 paa sin Udenlandsrejse kom til Paris, var vel hans Grand-Oncle (ɔ: hans Faders kjödelige Farbroder) död, men han blev meget venskabelig modtaget af Datteren hans Faders Södskendebarn Madame de la Sourdiere. Hun forærte ham den sidste Udgave af sin Faders *Exposition anatomiqve*, og hendes Dattersön, Lullier ved Navn, som efter en mig mundtlig af Hr. Professor Jacobsen

meddeelt Efterretning, nu lader sig kalde med Tilnavn Winslöv, har, 36 Aar senere, dediceret ham nogle 1803 i Paris trykte medicinske Theses *).

*) Titelen paa dette Skrift er: *Propositions medicales sur l'epilepsie, considerée chez les enfans jusqv' a l'epoqve de la puberté, presentées et soutenues a l'ecole de Medicine de Paris en Messidor an XI. par Alexander Louis Marie Lullier, Medicin.* Paris 1815. 55 S. 8vo. Afhandlingen har Forfatteren dediceret til sin Oldefaders (ayeul) Jacqves Benigne Winslövs Manes og til sin Oncle Fred. Christ. Winslöv, Professor ved det kongl. chirurgiske Academie i Kjöbenhavn, og Medlem af det forrige chirurgiske Academie i Paris.

Bidrag til Pfalsgrev Friederichs ved Rhinen og andre tydske Fyrsters Forsög paa at understötte de svenske Insurgentere under Niels Dacke imod Kong Gustav Wasa 1543.

Af
Cansellieraad H. BEHRMANN.

Iblandt de mange og hæftige Uroligheder, Kong Gustav Wasa af Sverrig havde at kjæmpe imod, er især det Oprör mærkværdigt, som i Aarene 1540—43 hærjede Smaaland og andre Provindser under *Niels Drackes* Anförsel, der, som Insurgentchef, har ei ringe Liighed med den velbekjendte Sandvært, Andr. Hofer. Farligt allerede i og for sig selv fik dette Oprör et endnu farligere Udseende ved de Opmuntringer og Löfter paa Understötteleer, som Hertug Albrecht af Mecklenburg, Pfalsgrev Friederich ved Rhinen, og selv Keiseren og

hans Söster Maria, Statholderinde i Nederlandene, gjorde *Niels Dacke* og hans Tilhængere, og det vilde uden Tvivl være kommet til större Blodsudgydelse, havde Insurgenternes raske og grusomme Fremgangsmaade ikke nödt Kong Gustav til at betjene sig af ligesaa raske Midler imod dem, eller havde de tydske Fyrster havt Midler til i Tide at udföre deres Planer. Saavel Hvidfeldt som Erik Jöranson omtaler, ved Fortælingen om Dackefeiden, de tydske Fyrsters Deeltagelse i samme, og disse have de fölgende Historieskrivere afskrevet. Sverrigs nyeste og tillige meest upartiske Historieskriver, Hr. Prof. *Rühs*, synes derimod i sin *Geschichte Schwedens* 3die D. pag. 194, at holde de fremmede Magters, undtagen Albrecht af Mecklenborgs, Löfter om Hjelp, blot for et Foregivende af *Niels Dacke*, eller for et Blændeværk, de fordrevne Svenske i Mecklenborg opvakte og underholdt; og Keiseren nægter han (sammesteds Anm. b) aldeles, at have staaet i nogen Forbindelse med Dacke. Han sætter altsaa Tvivl i Hvidfeldts Fortælling om denne Begivenhed, som af alle Skribentere allene synes at have seet Pfalsgrev Friederichs, Keiserens og Granvellas Breve, og som Rühs

denne Gang rigtig nok gjör Uret. Ved at lede efter Documenter, som kunde tjene til at oplyse Christ. II. Historie, har jeg været saa heldig at opdage de Documenter, Hvidfeldt i denne Anledning udentvivl har havt for Öiet, i det Archiv, jeg nu forestaaer; dog ere de siden den Tid, med flere andre, afleverede til det geheime Archiv.

Efter disse Documenters Indhold er dette Forsög til en Fremstilling om Pfalsgrevens og Hertug Albrecht af Mecklenborgs Planer og Hensigter imod Sverrig, ved at ophidse og understötte de Smaalandske Bönder mod deres Konge, udarbeidet. For at sætte hele Begivenheden i et tydeligt Lys er det nödvendigt at gaae tilbage til Insurrectionens Oprindelse, og heri fölger jeg, saa længe Dokumenterne endnu forlade mig, vore Historieskrivere, især Tegel, Dalin og Niels Krag.

De Dokumenter, af hvilke jeg ved dette Forsög har betjent mig, sees af fölgende

Fortegnelse paa de herved brugte Dokumenter.

1) *Pfalsgrev Friederich* ved Rhinen, Christian IIdens Svigersöns, Brev til *Niclus*

Takchen auch andern des Khönigreichs Schweden vnnderdanen, jetzo zu N. verversamblet. Nürnberg d. 11*te Febr.* 1543. *Orig.* — *tydsk.* (V. Tillæg No. 1).

2) *Den Sammes* Brev til *den Ersahmen vnnd wnnsern lieben getrewen N. denen von Adel, Bürgern und Inwonern des Khönigreichs Schweden. Nürnberg d.* 8*te März* 1543. (V. Tillæg No. 2). — Hermed fulgte, som man af Indholdet seer, et keiserligt Creditiv for Premier-Ministeren *Perenot de Granvella* til de svenske Insurgentere og en Skrivelse af samme til de samme.

3) *Kaspar von Seckendorf og Mag. Schlehenriths* Brev til den svenske Emigrant, Biskop *Magnus af Skara.* dat. Wismar d. 4de Apr. 1543. Orig. — latinsk. (V. Tillæg No. 3). — Heri omtales ligeledes et Brev af Keiseren til de Svenske, ligesom en Skrivelse af Dronning Maria i Nederlandene til de samme.

4) En Skrivelse af Kong Christian III. til sine Brödre, Hertugerne af Slesvig Holsteen, som Svar paa deres Skrivelse til ham fra Neumünster, Mitwochens nach

Misericordias dom. i. e. den 11 Apr. 1543. Orig. — tydsk. (V. Tillæg No. 4).

5) En Indberetning om *Pfalsgrev Frederiks Underhandlinger* og Planer i Lübek, Meklenborg etc. sine l. et d. sub. et inscriptione, men fra Lybek i Begyndelsen af Aprilmaaned, formodentlig af en vis Hermelink, enten til Kong Christian III. eller hans Brödre. — Tydsk.

Nogle i hinanden lagte Ark indeholde fölgende Copier:

6) a) *Seckendorf og Schlehenrieths* anden Relation om deres Ærendes Rögtning, Bremen d. 7de Marts.

7) b) *De Sammes* fierde Relation den 28de Marts, (sine loco, men fra Wismar eller Schwerin).

8) c) *De Sammes* tredie Relation (sine l. et dat., men som man seer af Indholdet, fra Wismar den 27de Marts).

9) d) *De Sammes* femte Relation fra Lybek den 7de April. Disse 4 Copier ere paa tydsk; de deri omtalte Magter, Hertugerne af Meklenborg undtagene, ere ikke anförte ved Navn, men blot med Chiffre.

10) e) *De Sammes: Werbung an den Byschof zu Brehmen*, den 11te Marts.

11) f) *Des Byschofs von Brehmen Antworth auf diese Werbung;* ibid. den 12te Marts.

Et andet Convolut indeholder et Udtog af disse 6 og nogle andre Dokumenter, nemlig:

12) a) Et Udtog af *Seckendorf og Schlehenrieths* förste Relation fra Erfurt.

13) b) Udtog af deres anden Relation, som viser, at den för (No. 6) anförte Copie er ufuldstændig.

14) c) Udtog af deres tredie Relation (No. 8).

15) d) Udtog af deres fierde Relation (No. 7).

16) e) Udtog af deres femte Relation (No. 9).

17) f) Udtog af deres Brev til Biskoppen af Bremen (No. 10).

18) g) Udtog af hans Svar.

19) h) Udtog af Biskop *Mogens's* Skrivelse til de Svenske.

20) i) Was der *lange Herman* an die Schweden werben soll von wegen des Bischofs zu Schara, i 10 Artikler. (Tillæg No. 5).

21) k) Udtog af *samme Biskops* Brev til *Niels Dacke*, hvori denne melder, at Pfalsgreven havde forundt ham adelige Rettigheder og Friheder og givet ham nogle Lænsgodser.

22) l) Instrux for *Kasp. von Seckendorf og Ambrosius Schlehenrieth.*

23) m) Udtog af *Pfalsgrev Frederiks* Skrivelse til Hertug *Henrik* af Meklenburg.

24) n) Udtog af den Sammes Skrivelse til Hertug *Albrecht* af Meklenborg.

25) o) Udtog af *Nicolaus Perenot de Granvellas* Skrivelse til de Svenske.

26) p) Udtog af *Keiser Carl den Vtes* Creditiv for *Granvella* til de Svenske.

27) q) *Pfalsgrev Frederiks* Skrivelse til sine Raader, (Seckend. og Schleh.) fra Nyrnberg i Martsmaaned.

28) *Pfalsgrev Frederiks* Brev til *Biskop Mogens* af Skara; Bryssel den 11te Mai 1543. — Latinsk — Orig.

29) Dito af Samme til Samme; Bryssel d. 13de Juni ej. a. — Latinsk — Orig.

30) *Dronning Margretha*, Gouvernantinde i Nederlandenes, Brev til *Biskop Mogens*; Bryssel d. 23de Juni 1543. — tydsk — Orig.

Indbyggerne i Östergothland og især Smaaland havde fra Begyndelsen af ikke viist megen Hengivenhed til Gustav Wasa. Allerede i Aaret 1520, da han, eensom og forladt af hele Verden, vandrede omkring iblandt dem, var han adskillige Gange i Fare for at blive et Offer for deres Hengivenhed for Danmarks Konge; de vare blandt de sidste, som svor til hans Fane, efter at han for evig havde lösrevet det östlige Sösterrige fra Kalmar-Unionen. Ikkun Gustavs Overmagt havde formaaet dem til at forene sig med de övrige Provindser under hans Scepter; Misfornöielsen med hans Regjering vedvarede, og blev des större, jo gavnligere de Foranstaltninger vare, han traf til Landets Vel. Ilden ulmede bestandig under Asken, og hvert Glimt af Haab, at kunne befries for det formeente Tyrannie, var i Stand til at oppuste den i lyse Luer. I Aaret 1537 udbröd den förste Gang. Bönderne i Smaaland erkjendte ingens Herredömme; ingen Love og Rettigheder gjaldt mere hos dem. Frihed og fri Eiendom, var deres Valgsprog, og hvo der havde de fleste Fordringer til dem, var netop deres værste Fjende. Deres Insurrection var altsaa ikke alene imod Kongen, den var tillige imod

den lutherske Geistlighed og især imod Adelen. De bleve ikke ved det förste Skridt, at erklære sig for frie Folk, at sige sig löse fra alle Afgifter og andre Forpligtelser, men de gik snart videre, og havde gjerne gjort dem til deres Træller, som bidtil havde hersket over dem. Adelen og Kongens Fogder maatte især föle deres Vrede, og mange opofre, hvad de eiede, for ikkun at frelse deres Liv. Men deres Oprörsaand var ikke ledsaget af fornuftigt Overlæg; de handlede uden Indsigter som uden Planer, og uden selv ret at vide hvad de vilde. Ingen Mand stod i Spidsen, hver Bye, hver Bonde handlede for sig. Intet Under derfor, at de maatte bukke under, saasnart Gustavs Armee pludselig, som en truende Lynild, stod inden deres Grændser. Kongen viiste sig lemfældig imod dem, fire og fire Bönder maatte give en Stud og noget Sölv til Straf; til Sikkerhed for Betalingen bleve de fornemste satte paa Kalmarslot. Derimod fik Bönderne den beklagelige Rettighed, af deres Herrer, for enhver de solgte, skulde betale 80 Mark i Mulkt.

Dermed var Ilden dæmpet, men ikke slukt. Nogle Bönder, som troede, at den dem

paalagte Straf var for haard, vedblev deres Plyndren og Röven, saasnart Gustavs Armee havde forladt dem. En vis *Jon Anderson* var deres Anförer. Men det var nu mere en stor Röverbande, end oprörske Undersaatter. De Tropper, enkelte Adelige eller Kongens Fogder sendte imod dem, kunde derfor ikke udrette nogot, thi de skjulte sig for dem i tykke Skove, og bleve de haardt trængte, gik de over Grændsen ind i Blekinge og opfordrede derfra deres Landsmænd til at forene sig med dem. Saaledes holdte de sig næsten et heelt Aar. Men da begyndte de at indsee, at det vilde blive dem for vanskeligt at holde sig, naar man brugte Alvor imod dem. De vare derfor nödte til, i Tide, for deres egen Sikkerheds Skyld, at see sig om efter Hjelp eller efter en Mand, der, som deres Anförer, kunde give deres Partie större Anseelse og andre Mod til at forene sig med dem. I Lybek levede den Tid to Mænd, som syntes meest skikkede til dette Öiemeed. *Berend von Melem* og Grev *Erik von Hoja*, begge to beslægtede med Kong Gustav, og i Förstningen hans ivrigste Venner, vare blevne hans farligste Fiender. För overvældede af Velgjerninger og Æresbe-

visninger, men siden forfulgte af hans farlige Mistænksomhed, stræbte de at beröve Gustav Kronen, for, som de svenske Historieskrivere paastaae, selv at bære den. De röbede deres Hensigt for tidlig, og for at undgaae Straffen, undveeg de til Lybek. Derhen reiste altsaa Anderson, for först at bringe dem, og ved dem Lybek, paa sin Side. Men han blev skuffet i sin Forhaabning. Byen vilde ikke indlade sig i noget, og de to Hovedpersoner lode det, foruden en Foræring af en Klædning og nogle Geværer, blive ved Opmuntringer og Forhaabninger. Ved sin Tilbagekomst var Anderson endnu saa uheldig at tabe den ringe Hjelp, han bragte med sig fra Lybek, de forærede Musketter. Forfulgt af *Axel Ugerup*, en dansk Lænsmand i Blekingen, maatte han lade dem i Stikken, for at redde sig selv. Jo mindre Grund altsaa dette gav Bönderne til at haabe, des större Aarsag havde de til at fatte nyt Mod, da en anden Bonde indfandt sig hos dem, der i Snildhed som i Kjekhed langt overgik Jon Anderson, og i en sjelden Grad forenede alle de Dyder og Lyder, som udfordres til en lykkelig Insurgent-Chef. *Niels Dacke* stillede sig i Spidsen for dem. Denne havde allerede

i det förste Opløb udmærket sig ved en ligesaa rask som grusom Fremgangsmaade. Hans Mulkt var derfor større end de övriges, og da han ikke saae sig i Stand til at betale den, blev han sat paa Kalmarslot. I den Indbildning at have fört en retfærdig Sag, ansaae han dette for Tyrannie, og det tjente ikkun til endnu mere at ophidse hans urolige Gemyt. Her fandt han Midler til at skuffe sine Bevogteres Aarvaagenhed, undkom lykkeligen og forenede sig med Resten af sine gamle Staldbrödre, for i deres Spidse ved nye, forskrækkeligere, Gjerninger at udslette Erindringen om de forrige. Men han var snild nok til at indsee at, en altfor rask Adfærd vilde være den korteste Vei til Undergangen. Uden Tropper, uden Ammunition og uden Penge, hvorledes kunde han haabe at fuldföre sit Forehavende med nogle faa Bönder? Snildt skjulte han derfor endnu i et Par Aar sine Hensigter, som ikke gik ud paa noget mindre, end at stöde Kongen fra Tronen, men arbeidede imidlertid hemmeligen paa, pludselig, med Kraft og Eftertryk, at kuldkaste Kongens og Adelens Herredömme. Hvad han i denne Tid fra 1539—1542 egentlig har foretaget sig eller hvor han har opholdt sig,

derom har ingen meddeelt os nogen Efterretning.

Enten kjed af at haabe længere paa fremmed Hjelp, eller muligen opmuntret ved Breve, der lykkeligen kom i hans Hænder, begyndte *Dacke* om Foraaret 1542 endelig at bryde lös. Han opböd alle Bönder i Smaaland og de fulgte hans Banner. Lige som Gustav, da han i Dalarne begyndte at frarive Kong Christian det Svenske Scepter, tog Dacke 100 af de stærkeste Karle til sin Livvagt; den hele Hær, som undertiden belöb sig til 15000 Mand, delte han i visse Corps, og satte de kjækkeste og snildeste Bönder, dog meest af hans Paarörende, til Officerer over dem. Ikke alene Smaaland, men ogsaa Öland holdt med ham, endog i den danske Provinds Blekinge skal han have havt Tilhængere. Det var netop derfra han fik Kaarder, Geværer, Krud og anden Krigsämunition for sine Tropper, og det er især Borgemesteren, *Hendrik Hofman*, i Rönneby, som beskyldes for, tilligemed nogle andre af hans Medborgere, at have staaet i en meget venskabelig Forbindelse med ham. *Dacke* var altsaa, hverken i Henseende til den Magt, han havde at raade for, eller til den Maade,

paa hvilken han nu begyndte at före Krig, en foragtelig Fiende for Gustav, naar denne betænkte, hvor snæver den Vei i Förstningen var, som havde fört ham op paa Sverrigs Trone.

Fjendtlighederne begyndte imod Adelen og Kongens Fogder, som de nærmeste Gjenstande for Böndernes Had. Deres Gaarde bleve plyndrede og derefter sædvanlig lagte i Aske. Eierne selv bleve bortjagede, og mange, som vilde forsvare deres Eiendom, satte Livet til, andre bleve pludseligen overraskede, og uden Skaansel dræbte, ofte ved de grusomste Martre. Vel sögte Kong Gustav at dæmpe dette nye Oprör i sin Oprindelse ved Vaabnenes Magt, og, da dette Forsög mislykkedes, ved Underhandlinger med Insurgenterne, men Dacke vidste deels at forhindre disse, deels at tilintetgjöre de afsluttede Conventioner. Oprörsflammen greb mere og mere om sig, og udbredte sig endnu förend Aarets Udgang til Oeland, Oestgothland og en Deel af Vestgothland og Sydermanland *Dacke* tiltog sig imidlertid kongelig Myndighed i de oprörske Provindser og udövede den med al en Souverains Magt. Understöttet af flere Provindsers Almue

blev han en saa farlig Mand for Gustavs Trone, at denne maatte indlade sig i formelige Underhandlinger med ham selv, og ovenikjöbet af sin Undersaat og Modstander erfare den ydmygende Krænkelse, at denne snart afslog hans Opfordring, imod sikkert Leide og givne Gisler at komme til Stockholm, snart foreskrev ham Fredsbetingelser, som hans Ligemand. Ei heller kunde de Fredsbud, Kong Gustav havde sendt til Bönderne, udrette noget. Allerede om Sommeren 1542 havde Kongen sendt Commissære til Tydskland for at hverve Tropper, men da disse ei kunne komme til Sverrig om Vinteren, besluttede han, med al den Magt, han kunde bringe sammen, at rykke imod Insurgenterne. Hvad Grusomheder Bönderne havde udövet imod deres formeente Fiender, Adelen, blev dem paa dette Tog, som ved andre Leiligheder, rigeligen gjengjældt, men disse derved ikkun mere forbittrede. I det den kongelige Armee plyndrede og brændte Insurgenternes Byer og lagde Fangerne paa Steile og Hjul, lode disse Stæderne og de Store föle deres Overmagt paa samme Maade. Alt hvad en Religionskrig og hvad en Borgerkrig förer Grusomt og Umenneskeligt med sig, forenede

sig i denne, da Bönderne troede deels endnu at kjæmpe for deres Fædres Tro, som Gustav havde berövet dem, deels for deres Frihed mod Tyrannen. I en af de blodige Trefninger, der forefaldt imellem begge Partierne i April Maaned 1543, fik Anföreren Dacke, selv et Skud igjennem hvert Laar og maatte en Tid lang forlade Kampepladsen for at helbredes. Uagtet den haardnakkede Modstand, hans Partie desuagtet vedblev at vise, maatte det dog, angrebet fra flere Kanter af vel bevæbnede og ordnede Tropper — ogsaa en Deel af de Hvervede fra Tydskland vare ankomne og Danske sendte ham til Hjelp — allevegne vige, og Insurrectionens Vugge, Smaalandene, först igjen bukke under for Kongens seierrige Vaaben.

Men neppe var *Dacke* igjen kommet sig af sine Saar, da han paa nye igjen stillede sig i Spidsen, og paa ny reiste sig Böndernes Haab og Mod, og det er uvist, hvilket Udfald denne Insurrection, under hvilken Gustavs Trone allerede syntes at vakle, vilde taget, hvis de Fyrster, som gjorde Fordring paa samme, havde seet sig i Stand til at ophöie deres Löfter om Bistand til Virkelighed.

Iblandt disse grundede *Hertug Albrecht af Meklenborg*, hos os bekjendt ved den Tragoedie han 1636 spillede her i Kjöbenhavn, sin Ret til den svenske Trone paa sin Herkomst fra den svenske Prinsesse *Euphemia*; men hans Afmagt var Insurgenterne ei ubekjendt, Navnet *Albrecht* ei endnu udslettet, og hans Spil i Naboeriget stod endnu frisk i alles Erindring. Mere stolede de derfor paa en anden Fyrste, som ei alene syntes at være nærmere til Tronen, men hvis Fordringer ogsaa, skjöndt hans egen Magt ei var langt större end Hertugen af Meklenborgs, havde en mægtig Stötte i den, i sin Tid mere frygtede end frygtelige Keiser Carl V., *Pfalsgrev Frederik* ved Rhinen. Vel havde Kong Christian II. mistet Herredömmet over tre Riger af nogle 20,000 Quadratmile, og maattet ombytte samme mod et Rum af neppe en Snees Quadratalen, men aldrig havde han, enten for sig selv eller sine Arvinger frasagt sig sine Rettigheder til samme. Keiseren havde formælet hans ældste Datter, *Dorothea*, med denne Pfalsgreve og den störste Deel af hendes Medgift fra hendes Morbroder, det halve Europas Behersker og Herre over Perus Skatte, bestod i en Anviisning paa hendes Faders Ret-

tigheder til de 3 nordiske Kroner. Mange Forsög havde Pfalsgreven derfor allerede gjort, mange Penge spildt for at faae denne kostbare Vexsel accepteret, snart i Danmark og snart i Norge, men den var stedse med Protest kommet tilbage, og dens Overbringere havde maattet böde for deres Dristighed paa Hjulet eller under Öxen, da Insurrectionen i Sverrig gav ham Haab om *der* at faae den udbetalt.

Det er, som för er sagt, ubekjendt, hvor *Dacke*, efter sin Flugt fra Calmar, indtil 1542, har opholdt sig, men det synes ikke urimeligt, at han imidlertid har aflagt et Besög hos sine Landsmænd i Meklenborg, som Kong Gustavs Haardhed havde fordrevet fra deres Födeland. Iblandt disse var Biskop *Mogens* af Skara Hovedmanden, og den, som meest befordrede og vedligeholdt Forbindelsen imellem Insurgenterne og Pfalsgreven. Men selv for afmægtig til, ved egne Kræftet, at yde Dacke virksom Hjelp, tröstede Pfalsgreven sine tilkommende Undersaattere med Löfter om Bistand, imedens han selv trængte til og ledte om andres Hjelp. Han sögte den, og snart var Keiseren vundet; men denne var for langt borte fra Skuepladsen,

hvor Spillet var begyndt, og, selv indviklet i Krige og stedse pengetrængende, bestod hans Bistand blot i at han sendte sin store Minister, *Nicol. Perenot de Granvella* til *Niels Dacke*, skjöndt han ei kom længere end til Nyrnberg. Ei större Umage kostede det Pfalsgreven at vinde Keiserens Söster, *Maria*, Regentinde i Nederlandene; men hendes Hjelp bestod ei heller i andet end Löfter og Breve.

Efter at have forsikkret sig om disse Hovedmagters Bistand, holdt Pfalsgreven det for raadeligt, at udforske de smaae nordtydske Fyrsters og Stæders Sindelaug og drage dem over paa sin Side. I Begyndelsen af Aaret 1543 sendte han til dette Öiemeed to Commissærer, *Casper von Sackendorf* og Mag. *Ambrosius Shlehenrith* til Staden samt Biskoppen af Bremen, Grev *Christoffer af Oldenborg*, Hertugerne *Henrik* og *Albrecht af Meklenborg* og Stæderne *Lybek*, *Wismar*, *Rostok* og *Stralsund*, hvorfra de endog vare beordrede til at begive dem til Sverrig selv. De vare forsynede med Instructioner og Breve fra Pfalsgreven til de Fyrster, til hvis Hjelp han beilede, og med et Creditiv til *Niels Dacke*. Det var dem paalagt at raadföre sig med Biskop *Magnus af Skara*;

Oluf Bröms og andre svenske Emigrantere, som opholdt sig i Meklenborg, men i Særdeleshed blev *Stephan Hopfensteiner* dem anbefalet, som opholdt sig i Byen Bremen. De skulde endog anmode ham om at reise med dem til Lybek, men han afslog det. Denne *Hopfensteiner* var den samme, som under Christian II. var förste tydske Secretær, men flygtede, uvis for hvilken Bröde, ud af Riget. At hans Forseelse ei maae have været ringe, kan man slutte deraf, at Kongen lod sætte efter ham endogsaa lige indtil Lybek. Men han undkom lykkeligen sine Forfölgere, og opholdt sig derpaa i nogle Aar i Franken, hvorfra han var.

Efter Christian II. Flugt skrev han et Gratulationsbrev til den bekjendte *Joh. Ranzau*, hvori han tillige bad denne, at anbefale ham baade til den gamle og den unge Hertug, som han kalder Frederik I. og hans ældste Prinds. Siden fik han et geistligt Embede ved Domkirken i Bremen, men laae i bestandige Stridigheder med andre, især med Erkebiskoppen. Pfalsgrev Frederik synes at have havt særdeles Tillid til denne Hopfensteiner, thi han betalte ei alene, paa hans Vegne, Penge

til disse hans Commissærer, men og til de svenske Emigrantere, som Oluf Bröms og andre; ja selve de vigtigste Papirer gik igjennem hans Hænder. Og dog er jeg vis paa at han her anden Gang spillede Foræderen, thi han stod i en meget fortrolig, hemmelig, Brevvexling med Statholderen i Hertugdömmene, Johan Ranzau, med hvem han ogsaa paa Grændsen havde nogle hemmelige Sammenkomster, som man seer af hans Breve. Men disse ere skrevne i saa indviklede Constructioner og en saa overtydsk Dialekt, at det paa mange Steder ikke har været mig muelig at faae nogen Mening ud af dem. Og netop denne samme, næsten uforstaaelige, Stil hersker i det Udtog af en Deel, nærværende Materie vedkommende, Dokumenter, hvorpaa jeg har givet en Fortegnelse i Christian IIdens Fængselshistorie Pag. 136 No. 13—28.

Seckendorf og Mag. *Schlehenrieth* havde, ifölge deres Instruction, begivet sig til Bremen, for at raadföre sig med Hopfensteiner, men de fik ikkun liden Tröst. Han raadte dem, ei at indlade sig enten med Erkebiskoppen af Bremen eller med Staden, fordi disse i nogen Tid havde været bedre dansk og svensk sindede,

stet Folk og Lande; han havde stedse beflittet sig paa al Underdanighed imod Keiseren, endog med stor Fare for sig selv, og dog havde denne, paa Hopfensteiners ubillige Tilskyndelse, erklæret ham i Rigsagt etc. Dog vilde han, fordi han kjendte Pfalsgrevens fortrolige Gemyt, ei være uvillig til at understötte ham med Raad det bedste han kunde."

I en Samtale de siden havde med ham lod han dem vide: "at det med Opröret i Sverrig virkeligen forholdt sig saaledes, som Rygtet gik og at det stedse greb videre om sig; at den svenske Kantsler (den bekjendte *Pyhy*), havde hvervet nogle 1000 Mand Tropper o. s. v. Han havde lovet Kommissærerne at lade dem ledsage paa Veien, da Faren og Usikkerheden var saa stor, at han selv ei kunde ride ud af Porten uden Frygt for at faae og at uddele Hug."

Som Venner modtoges derimod Commissærerne af Danmarks gamle Fiende, Grev *Christoffer af Oldenborg*. Hans Raad, at angribe Danmark og Sverrig med en Hær, som han lovede selv at vilde foröge med nogle tusinde Mand til Hest og til Fods, röber mere hans bekjendte Mod og hans Lyst til at udslette

den Plet, hans Kriger-Ære havde faaet i den Tragoedie, som har faaet sit Navn efter ham, end Indsigt om Pfalsgrevens Kræfter, eller om de nordiske Rigers Tilstand, hvilke han skildrede som afmægtige. Hos ham traf de ogsaa en, i de Tider meget vel bekjendt Mand, *Lange Herman*.

Hopfensteiners Skildring om hvorledes Kongen af Danmark behandlede Pfalsgrevens Commissærer havde imidlertid gjort et saa heftigt Indtryk paa *Schlehenrieth* og *Seckendorf*, at de endnu förend deres Afreise fra Bremen, i Sidstningen af Marts, tilkjendegav deres Herre deres store Bekymring, og indstændigen bad ham om at udvirke et keiserligt Mandat, hvori slig Adfærd blev Hertugen af Holsteen forbudt, og i Overtrædelses Tilfælde hans egne Undersaatter truede med samme Straf og han selv med Rigsagt.

Fra Bremen begav de pfalsiske Commissærer sig til Meklenborg, hvor begge Hertugerne, *Henrik* og *Albrecht*, viste stor Beredvillighed til at understötte Pfalsgrevens Planer, uagtet den förstes Sön, Prinds Magnus, nyligen var blevet forlovet med Christian IIIdies Söster. Naar den förste viste saa stor Iver:

saa skede det uden Tvivl blot af Venskab for den, paa Sönderborg indspærrede, Konge, imedens i den andens Had til Christian III. formedelst den Ydmygelse, han 7 Aar tilforn havde erfaret af samme i Leiren for Kjöbenhavn, nok tillige indsneg sig noget Haab om selv at vinde ved en Regjeringsforandring i de nordiske Riger. Naar Hertug *Albrecht* ogsaa raadte til, at man skulde sende Bönderne Tropper til Hjelp: saa blev det dog af Mangel paa Evnen ved saakaldte Fortröstninger. i. e. Löfter om Hjelp, og Skryderier.

Hertug Henriks venskabelige Tilbud bleve imidlertid ei lidt forbittrede ved den Efterretning, at Kongen af Danmark til sin Flaade endnu havde ladet stöde 12 Orlogsskibe, og at Hertugen af Preussen vilde understötte ham med 6 Skibe, for at forhindre Nederlænderne, paa hvilke Pfalgreven stolede meest, Farten igjennem Sundet, og at Danmark og Sverrig havde sluttet et Forbund sammen. Uden Keiserens og andre Herrers Hjelp, meente Hertugen, burde dette Foretagende let falde Pfalsgreven for tungt. Da Krigen til Söes i disse Lande maatte gjöre Udslag, og ingen Skibe fra Nederlandene kunde seile ind i Östersöen uden

Kongen af Danmarks Tilladelse: saa raadte han, at Pfalsgreven skulde sætte sig paa en venskabelig Fod med Danmark, for des lettere at faae Bugt med Sverrig, og tilböd til dette Oiemeed sin venskabelige Mægling. Han skjulte det ikke for Pfalsgrevens Commissærer, at Bönderne vare i stor Bekymring, at de dagligen bleve trængte baade af Danmark og Sverrig, og at de nyligen havde lidt to betydelige Nederlag, men alligevel skulde være henved 30,000 Mand stærke. Disse havde i denne deres Nöd sendt et Bud til Borgemester og Raad i Lybek, med det Tilbud: at ville overgive sig til dem, hvis de vilde undsætte dem; men forgjæves. Hertugen holdt det derfor for höist nödvendigt, at Pfalsgreven, hvis han ei strax kunde sende dem Hjelp, da i det ringeste vilde sende dem Fortröstninger, for at deres Mod ikke ganske skulde nedbrydes, men dulgte derved ei heller, hvilken Fare der var forbundet med at overbringe slige Ærender.

Deraf tog Gesandterne Anledning til at omtale saavel *Pfalsgrevens* som *Keiserens* og *Granvellas* Breve til Bönderne, hvorved de tillige bad ham om at understötte dem med Raad, om hvorledes disse og andre Skrivelser bedst

kunde sendes til deres Bestemmelse. Hertugen viste dem til Biskoppen af Skara og andre Svenske, som opholdt sig i Wismar og Rostok, og vare Biskoppen vel bekjendte. Commissærerne besluttede altsaa at reise til Biskoppen, og bleve end mere bestyrkede i deres Forsæt af *Oluf Bröms* og Christian IIdens gamle Fosterfader, *Hans Bogbinder*. I det övrige kunne de, i deres Relation, ikke noksom rose, hvor herlig de bleve tracterede af begge Hertugerne.

Den 27de Marts forföiede de dem til Wismar, hvor en Deputation af de *vendiske Stæder* var forsamlet. Ogsaa Hertug *Albrecht* havde indfundet sig der, og netop i samme Ærinde, som *Seckendorf* og *Shlehenrieth*. For at begge Fyrsternes ganske forskjellige Anmodninger til Stæderne ei gjensidigen skulde skade deres Interesse: besluttede Commissærerne först at afgjöre med Hertug *Albrecht*, hvori Underhandlingerne skulde bestaae, förend man begyndte dem. Men, vistnok til deres ikke ringe Forundring, erklærede denne dem uden Omsvöb: "at de, hvis Sagen skulde have nogen Fremgang, ingenlunde, paa deres Herres ·gne, kunde underhandle med Stæderne om

Understöttelse imod Sverrig, men alene imod Danmark, da det förste var et eget, selvstændigt Rige, og paa ingen Maade hörte til det sidste. Han underrettede dem endvidere om, at baade *Keiseren* og *Dronning Maria* havde lovet ham al mulig Understöttelse, for at skaffe ham Erstatning for det i Kjöbenhavn lidte Tab, forelagde dem en Deel Skrifter, som desangaaende vare vexlede med Keiseren, og endelig en, paa den sidste Rigsdag i Speier, af den romerske Konge i Keiserens Navn udvirket Commission, ifölge hvilken det var blevet paalagt *Pfalsgreve Johan ved Rhinen* og *Grev Albrecht Schlick*, at underhandle med Stæderne om, tillige med Keiseren og Dronning Maria, at hjelpe ham, Hertug Albrecht, paa den svenske Trone, og, siden de keiserlige Commissærer havde udrettet dette deres Ærinde: saa haabede han, at Stæderne ei vilde nægte ham denne Hjelp."

Da de pfalsiske Commissærer begyndte paa at gjöre Undskyldninger og Vanskeligheder, beraabte Hertugen sig paa, at dette var skeet med deres Herres Vidende og Villie, med hvem han selv i Speier havde talt om denne Sag. Dog skulde Pfalsgrevens Rettigheder

til Danmark, paa hans Gemalindes Vegne, derved ikke faae ringeste Afbræk, og det vilde være en smal Sag at gjöre samme gjældende imod Hertugen af Holsteen, naar han först selv sad paa den svenske Trone og kunde angribe ham i Ryggen. Han havde desaarsag i sine Underhandlinger med Stæderne allerede tilkjendegivet samme, at han, hvis Sverrig var i hans Magt, nok paa en venskabelig Maade vilde komme overeens med Pfalsgreven. Endelig bad han Commissærerne at betænke, hvad saavel Stæderne som de svenske Bönder vilde synes om det, naar Keiseren anmodede de Förste om Hjelp, snart til den ene, snart til den anden, for at skaffe de Sidste en Herre.

Saa haarde end disse Ord maatte klinge i Commissærernes Öner: kunde de dog, i Stædernes og Hertug Albrechts Vold, ei andet end give efter for disse Omstændigheder, og derefter at udrette deres Andragende til Stæderne, især da Hertug Albrecht havde nogle Fenniker Knegte, hvormed han kunde give sin Erklæring Eftertryk. I Commissærernes Andragende til Stæderne hedder det derfor: Det var Stæderne ei ubekjendt, hvilken Rettighed deres Herre paa sin Gemalindes Vegne havde

til det danske Rige, og hvorledes Christian II, formedelst sin store Tillid til deres Breve og Segl, var geraadet i et saa uforskyldt og haardt Fangenskab, der især gik Keiseren nær, hvis erklærede Fiender Danmark og Sverrig vare. Derfor havde Keiseren besluttet at angribe disse Riger med al Magt, for at hjelpe Pfalsgrevens Gemalinde til hendes Ret, og befrie hendes Fader fra Fangenskabet. Det var derfor Pfalsgrev Friederichs Bön, at de heri med Raad og Daad vilde være ham og Keiseren behjelpelige. Derimod tilböde Commissærerne dem, paa Keiserens Vegne, hans Beskyttelse, og paa deres Herres Vegne, ei alene Bekræftelse paa alle deres Friheder, Privilegier etc. i disse Riger, men endog disses Forögelse og Forbedring.

Stædernes Deputerede svarede herpaa, at de blot vare didsendte for at fornemme Commissærernes Hverv, de vilde derfor, enhver paa sit Sted, meddele dette deres Ælteste, hvorpaa de skulde faae videre Besked.

Da Commissærerne vidste, at Stæderne havde berammet en nye Congres i Lybek faa Dage derefter, den 2den April, og det ei var dem ubekjendt, at de i slige Tilfælde holdt

sammen: saa bad de om at maatte erholde Svar samme Sted, hvilket blev dem lovet.

Fra Wismar toge Commissærerne til Rostok, fór med *Magnus af Skara*, *Oluf Bröms* og *Hans Bogbinder* at raadföre sig paa hvad Vei og Maade Keiserens, Dronning Marias, Granvellas, deres Herres, deres egne og andre Skrivelser bedst kunde sendes over til Sverrig, og hvorledes man snarest og lettest kunde bekomme Svar paa samme tilbage igjen. Men den Fare, at komme i slige Ærinder levende igjennem de danske Skibe, der krydsede imellem Sverrig og Meklenborg, blev afmalet saa stór for dem, at de i deres Indberetning tillade dem den Bemærkning, at, hvis man ikke kunde sende disse Brevskaber over med et stærkt bevæbnet Fartöi, kunde man ligesaa gjerne lægge dem paa Vandet og lade det komme an derpaa, om de svömmede derhen eller ei. Da der i det Öieblik ei fandtes noget Middel til at skaffe disse Brevskaber over Vandet, saa overgav Commissærerne disse Skrivelsers Skjæbne i de tre ovenfor omtalte Mænds Hænder, med Bön om at de vilde anvende al mulig Flid paa at faae dem sendte til deres Bestemmelser, uden at spare paa Penge, til

hvis Erstatning de gav en Anviisning paa *Steph. Hopfensteiner.*

Den 3die April reiste Pfalsgrevens Commissærer fra Rostok til Lybek, hvor de den 7de s. M. i det forsamlede Raad af de 4 Stæder Lybek, Wismar, Rostok og Stralsund erholdt fölgende Svar: "De havde allerede tilforn paa en saadan Ansögning af Hertug Albrecht paa en keiserlig Commissions Vegne givet Svar, hvorved de endvidere lode det beroe, da de for en Deel Aar siden havde seet sig nödsagede til at indgaae en Tractat med Danmark og Sverrig, som de med Ære ei kunde bryde; hvad Keiseren ellers paa det hellige romerske Riges Vegne vilde paalægge dem, deri vilde de bevise al underdanig Lydighed; Pfalsgrevens Gemalindes Rettigheder til det danske Rige, hans Forehavende og deres, Commissærernes, Hverv, lode de beroe paa deres Værd, men hvad Tjeneste de ellers kunde bevise deres Herre, dertil vare de beredvillige." Uagtet nu Commissærerne, tilligemed Hertug Albrechts Raader, gjorde dem Umage for at bringe Stædernes Deputerede paa andre Tanker, maatte de dog nöies med dette Svar.

Hermed var Seckendorfs og Schlehenrieths Commission, og dermed tillige deres Indberetninger til Ende. Thi i muligste Hast iilede de bort fra disse farlige Egne, uden engang at gjöre ét *Forsög* paa at komme til Sverrig; saa stor var deres Frygt. Man seer, at Pfalsgrevens Commissærer undertiden maatte höre temmelig knuppede Ord, og de fortjente, paa deres Herres Vegne, ikke stort andet. Uden Penge, uden Tropper, vilde han blive Konge over tre Kongeriger, alene ved sine tilkommende Undersaatters Blod, som han ved tomme Löfter lokkede dem til at udgyde for ham, imedens han vilde sælge de Overlevende, som Kjöbmandsvare, til Hansestæderne.

Vi vilde ei være blevne underrettede om Brevskabernes videre Skjebne, naar Kongen ei havde havt hemmelige Agentere i Lybek, og hvis vi ikke eiede Kongens Correspondents med sine Brödre, Hertugerne af Holsteen, og Hvidfeldts og de svenske Historieskriveres, skjöndt ei nöiagtige, Efterretninger.

Vi have hört ovenfor, at de pfaltsiske Commissærer hos Christopher af Oldenborg traf en Mand, med Navn: *Lange Herman*. Denne havde begivet sig med til Meklenborg;

thi han var gjerne med, hvor der var noget at vove, og havde i Biskop Mogens's Ærinde ladt sig sende til Sverrig. Dette fortæller Jöranson Tegel, og angiver endog saavel Havnen, han seilede fra, nemlig Warnemünde, som Stedet, hvor han landede. Men naar han udgiver ham for en med Melk op Malt handlende tydsk Kjöbmand, saa tager han meget Feil, thi han var intet mindre end en naturlig, enten Broder eller Sön, af Grev Christopher af Oldenborg. I Grevefeiden var det ham der först forraskede Otto Krumpen Tranekjærslot fra, og siden indtog Wordingborg, hvor han, saa længe Lykken var hans Fader med, var Commandant. Siden var han ei mindre virksom, og stod snart i Spidsen for nogle Fæniker Knegte til Lands, snart var han Anförer til Söes. Han var nok ogsaa den eneste, der saa lykkeligen slap fra dette Foretagende, som röber den samme forvovne Aand, vi kjende hos hans Fader. Udentvivl var han allerede borte, da Biskoppen erholdt de ovenfor anförte Breve til Oversendelse, da disse förste afgik tre Maaneder derefter.

De Skrivelser han havde med sig, bestode udentvivl i: 1). En Skrivelse af Biskop Magnus

til Sverrigs Indbyggere, hvori han iblandt andet lover dem, at Keiserens Onkel og Svoger: *Pfalsgrev Frederik*, en af det romerske Riges fornemste Fyrster, ifald de vilde antage ham til deres Konge, vilde sende dem saa mange Krigsfolk til Hjelp, som de selv maatte begjere; 2) Et Brev af samme til *Niels Dacke*, hvori han meldte denne, at han af Pfalsgreven havde udvirket adelige Rettigheder og Privilegier for ham tilligemed nogle Forlæninger; 3) En Instruction for *Lange Herman* i 10 Artikler, ifölge hvilken denne mundtligen skulde gjentage og bekræfte alle i Biskoppens to Skrivelser yttrede Digte og Brovterier, ikkun med det Tillæg, at, ifald de Svenske end ikke antog Pfalsgreven til deres Konge, vilde Kaiseren alligevel jage Kong Gustav ud af Riget, fordi han havde sluttet et Forbund med dem, som hvldt med Tyrken (Frankrig nemlig) etc. Disse Breve vare allerede om Vinteren 1543 komne over til Sverrig. For at faae de forhen omtalte Brevskaber bragte over Söen, gjorde, foruden Biskoppen af Skara og Oluf Bröms, især Hans Bogbinder sig stor Umage. Han havde desaarsag budt 20 Rd. for hver Karl, og allerede den 23de Marts kjöbt et Fartöi til

samme Öiemeed i Stralsund, uden at det den Gang blev brugt.

Allerede förend *Lange Herman* afseilede, var et ölandsk Fartöi afgaaet til Sverrig, fra Stralsund, som havde Breve om Bord, men som det synes blot private Breve af de svenske Emigrerede. Dette blev opbragt ved Oeland, og Oluf Bröms, som den lybske Referent alletider kalder *Wolf Bröms*, viiste sig meget bedrövet derover, fordi iblandt Brevene ogsaa var et til hans Kone, hvorved altsaa Rigtigheden i de svenske Historieskriveres Udsagn bekræftes.

Imidlertid havde Kong Christian III sendt en Jagt og 3 andre Skibe — efter hans egen Skrivelse til sine Brödre, men efter sine Fienders Foregivende en Flaade paa 26 Orlögsskibe — under Blekinge, for at forhindre Overförselen af Hertug Albrechts Tropper til Sverrig, skjöndt det ei mere behövedes; thi, vel underrettet om disse samlede Troppers Bestemmelse, især ved en Skrivelse fra Hertugen til *Dacke*, som man havde fundet hos en af dennes Fogder, havde Chr. III. vovet et raskt Skridt, i det han pludselig ved sine egne Tropper i Holsteen havde ladt dem angribe imel-

lem Gadebush og Schöneberg, hvor en Deel blev dræbt og Resten jaget over Elben. Derved bleve Hertug Albrechts Land og Undersaattere ei heller skaanede, imedens Hertug Henrichs nöde en venskabelig Behandling. Efter at have afvæbnet sin Fiende, synes vor ædle Konge at have trukket sine Tropper tilbage, og ved al sin Aarvaagenhed betragtet Sagen for en Bagatelle; thi den gik saa tavs af, at vi muligen ikke havde faaet et Ord derom at vide, hvis ikke den lybske Referent havde fortalt det til sin Ven. For Hertug Albrecht var det da en lille Erindring igjen, at den Mand endnu var til, for hvem han 7 Aar tilforn havde maattet böie sit Knæe med en hvid Stav i Haanden. Dette skedte omtrent paa den samme Tid, da Kongen meldte sine Brödre, at han havde sendt Skibe i Östersöen, for at forhindre Forbindelsen imellen Sverrig og Meklenborg, med det Tillæg: "ere de nu der (i Sverrig) med Knegtene: saa er det som saa; men skulle de först komme: saa ville vi lade dem möde, og med Guds Hjelp holde dem tilbage."

Vi have seet ovenfor, at *Dacke*, efterat hans Saar vare lægte, igjen stillede sig i

Spidsen for Insurgenterne. Dette var omtrent paa den samme Tid, da *Lange Herman* lykkeligen var kommen over med en Deel Brevskaber og Löfter, som paa ny igjen satte Mod i Bönderne Men deres Partie var allerede svækket for meget til at de kunde holde sig imod en talrig og regelmæssig Hær. Inden to blodige Maaneder vare de bragte til Lydighed, Hærförerne bleve, ligesom *Dackes* Frænder, straffede med Öxen; han selv frelste endnu en Tidlang sit Liv ved at skjule sig i Skoven, indtil han i en Skov i Blekinge blev skudt ihjel, omtrent Midsommers Tid 1543.

Uagtet det dackiske Parties Uheld, gav dog *Pfalsgreven* og de svenske Emigrerede ei endnu Slip paa deres Forhaabninger, og sögte derfor, i Mangel af reellere Hjelp, at sende saakaldte Fortröstninger over til Bönderne, for at vedligeholde disses Mod. Men det kunde ei undgaae deres Indsigt, at dette maatte skee snart, ifald ikke alting skulde være tabt. I hele 3 Maaneder havde Biskop *Magnus*, *Oluf Broms* og *Hans Bogbinder* havt de anförte Breve i deres Værge, uden at kunne finde eller formaae nogen Vovehals

til at bringe dem til deres Bestemmelsessted, indtil endelig den sidste selv paatog sig dette farlige Hverv. Han medförte foruden Keiserens og Granvellas Skrivelser, som vi læse paa Dansk i Hvidfeld Pag. 1530 endnu 1) En Skrivelse af *Pfalsgreven* til Indvaanerne i Sverrig; 2) En Skrivelse af samme til *Niels Dacke*, begge tydske; 3) Et Brev af *Sekendorf* og *Schlehenrieth* til Bispen af Skara, fra 4de April; 4 og 5) Breve af *Pfalsgreven* til den Samme fra 11de Mai og 13de Juni, alle 3 latinske; og 6) Et Brev af *Dronning Marie* til den Samme fra 23de Juni. Med dette sidste Haab afseilede *Bogbinder* til Sverrig, men hans Formænds Skjebne ventede ogsaa ham; han blev opbragt af Kong Christians Krigsskibe, med sine Brevskaber fört til Kjöbenhavn, og, ifölge Hvidfeldt, halshugget i den samme Bye, han 20 Aar tilforn havde forladt af Troskab og Kjærlighed til sin Konge.

Tillæg No. 1.

Friderich von Gotts Gnaden Pfalzgraff bey Rhein und Herzog zu Bayern etc.

Vnnsern gonstigen vnd gnedigen gruss zuuor Erbar lieber besondere wir haben vnnsere Rethe vnd Liebe getreuen Caspar von Seckendorf vnd lieben getreuen Magister[1] Ambrosius Schlehenrieth mit mundlicher werbung wie Ir dieselben von Inen vernemen werden zu Euch abgefertigt, demnach vnnser gonnstigs vnd gnedigs begehren Ir welle sie hören diesmalss gleich vnnsz selbst glauben geben vnnd darauf dermassen erzaigen beweisen vnnd halten wie vnnser vngezweifflt vertrauen zu euch steet das hinwiedervmb in allen gunst vnnd gnaden damit wir euch genzlich genaigt zu erkhenen vnd zu bedennken hapt Ir vns Jederzeit Gantz willig Datum Nürnberg vff Sontag den XI Febr. anno etc. XLIII.

Friderich, Pfalsgraff.

Udskrift:

Denen Erbarn vnnsern lieben besonndern *Niclas Takchen* auch andern des Khönigreichs Schweden vnnderthanen jetzo zu N. versamblet.

Af Orig. paa Papiir med paatrykt Segl.

No. 2.

Friderich von Gots Gnaden Pfalsgraff bey Rhein und Herzog zu Bayern etc.

Vnnsern gonstigen Grusz zuuor Ersame lieben getreuen Ir werdet uss Kays. Maj. credentz Brieff vnnd derselbigen Orators Herrn zu Granuelle etc. schreiben vernemen was vnnsernthalben an Euch Ir Majt. gemünt meyning vnnd begeren ist vnnd wie woll unnss nit zweiffellt, Ir werdet euch gegen seyner Mat. vnnd vnns wie Auch die eere vnnd pillicheyt erfordert dermaszen hallten vnnd erzaigen darob Ir Mat. ein gnedig wolgefallens haben werden. So willen wir doch euch darueber nit pergen das wir nit wollen feyren, sondern allen möglichen Vleiss wie bishers thun vnnd fürwenden bey Irer Kay. Mat. vnnd sunst damit sobald wir eures gemuets vnnd maynung verstendigt was weither von nötten zu euer errettung vnnd vnnser bey euch persönnlichen erscheynung nachgedenken vnnd erachten mögen, vnnd sollen euch gentzlich zu vnnss versehen vnnd getrösten das wir mit verleyhung der gnaden gottes vnns gegen ainen Jeden dermassen ertzaigen vnnd also gnediglich halten wollen auch mit bestetigung vnnd handhabung euer Freyheyt vnnd Priuilegien darob Ir ein gant genugen haben vnnd mit vnns woll zufrieden sein sollen. Solches wollten wir euch gnediger Maynung nit

verhalten. Dat. Nürmberg d. VIII Martii anno etc. XLIII.

Friderich, Pfalsgraff etc.

Udskrift:

Denen Ersamen vnnd vnnsern lieben getreuen N. denen vom Adel Bürgern vnnd Inwonern des Khönigreichs Schweden.

Sammtlich vnnd sonnderlich.

Af Orig. paa Papiir; Seglet var faldet fra.

No. 3.

Reverendissime in Christo pater Reverendissimae Dominationi vestræ obsequium et studium nostrum in primis offerimus. Rever-sime Dne Quanto magis Illmi principis ac Dni nostri Friderici Comitis palatini Rheni etc. mandatum de literis illis in Sueciam pertinentibus offerendis apud R. D. V. nelictis consideramus et intuemur, tanto plus sollicitudinis nos injicit, ut omnem operam inpendamus, quo dicti Illmi principis nostri mandato et voluntati satisfieri possit. Quamobrem Revme. pater ac Dne., cum negotium omne ex hoc dependeat ut dictæ lræ certo perferantur R. D. V. obnixe rogamus, ut nullis sumtibus ad hoc peragendum et curandum parcere velit, quos sumptus ab Hoppffen-

steiner, cui alias Illmi principis nri nomine pecuniæ ad præsens negotium mittentur, recipiat. Interim nos per hoc temporis spatium, quod in superioribus lris nostris ad R. D. V. designavimus laborare non desinemus, ut Illustris Dominatio sua R. D V. certiorem reddat quid ei videatur de lris in sueciam perferendis et quanquam de R. D. V. diligentia et fide in hac re nihil plane dubitamus, tamen ex nostro officio eam per nos iterum admonendam putavimus, R. D. V. nos cum omni studio et obsequio et præsertim me Ambrosium diligenter commendantes. Datæ Visimariæ 4 Aprilis in die Ambrosii A etc. 45. R. D. V. ab Illmo principe Friderico Comite palatino Rheni etc. Legati etc. obsequentissimi.

Gasparus a Seckhendorff et
M. Ambrosius Schlehenrieth.

P. S. paa en særskilt Seddel:

Revsime. Domine cum has lras scripsiscemus et eo die in monasterium nomine Rheene convenimus lræ nobis redditæ sunt ab Illustrissimo principe nostro Friderico Comite palatino Rheene etc. quibus seque serio nobis injungit, ut lras istas a Regina Maria etc. dna nra clementissima ad status Regni Sueciæ ejusdem tenoris cujus sunt cæsareæ Majestatis quam celerrime transmittendas diligenter

curemus, quemadmodum eas legit etiam *Oloff Brems.* Ideo R. D. V. summo studio rogamus ut dictas lras Reginæ Mariæ, aliis, quas ej reliquimus, adjungat et occasione cum primum data eo loci quo oportet transmittendas curare velit in qua re Illustrissimo principi nostro gratissimam operam et nobis singularem gratiam exhibebit, dat, ut in lris.

Inscriptio Litterarum.

Reverendissimo In Christo patri ac Dno Domino Magno Episcopo Scarensi domino nostro clementissimo.

Descriptum ex Orig. papyr. impressis amborum sigillis ceræ viridis sed valde læsis.

No. 4.

Udtog af Kong Christian III. Brev til hans Brödre.

Dasz E. L. auch anzeigen, wie Pfalsgraf Friederich Ihrer drey inn Schweden die vffrürischen Pauern zu trösten abgefertigt, vnnd das den Pauern ein Fendlein Knecht zu entsatz durch Herzogt Albrechten geschickt werden selle, darauff

haben wir allgereith eine Jacht vor etzlicher Zeith vnder Bleychingen abgefertigt, sind auch noch drey ander vnnser schiff dahin vor dreyen tagen abgelaufen; sind sie nun mit den knechten hin: so hat es seine masze, sollen sie aber noch kommen, so wollen wir Inen beiegnen lassen vnnd sie mit Hülff des Almechtigen zurückhalten.

No. 5.

Was der *Lange Herman* an die Schweden werben soll von Wegen des Bischoffs zu Schara.

1) Erstlich das der König Gustaff grosz gelt In Deutschland geschicket, Bunthnisz mit den Fyrsten zu machen vnnd Knechte anzunehmen etc.

2) Zum andern das mit aufpringung sollicher Lantzknechte grosz plutvergieszen volge, vnnd viell arme Leuthe vmbt Leben bracht, derhalben sich bemelter Byschoff in handel geschlagen vnnd bey Pfalzgraff Friederich, der zum Schwedischen Reiche sonderlich befüegt, souill verschaft, das König Gustaff kein Kriegsvolk aufpringen konthe.

3) Zum dritten sey auch mit Pfalzgraff souill gehandelt wo sich die Inwohner an Inn angeben

würden, sey mit einer Anzahl kriegsvolk, wie sie selbst pegern, auch sonst mit kraut, loth vnnd geschütz zuhülff zukommen.

4) Zum vierten sollen sie bey König Erigks rechten auch allen andern privilegien freyheiten vnnd gewonheiten pleiben lassen vnnd alle vnpillige neuerung abzustellen.

5) Das ein Ider so sich ann Pfalzgraff Friederich gäb, seine privilegien, gerechtigkeiten vnnd eigenthumbs gepraucheu soll vnnd magk.

6) Item was practiken der König von Dennemarken mit den pauern hab, dieselben an sich zu bringen, vnnd fürder In des Schweden straf zu geben.

7) Were entlichen beschlossen wellicher wieder Königs Christian gehandelt vnnd Pfalsgraffen Friederich geben vnnd Königk Güstaff abhalten wollten, sollt nicht geant werden.

8) Wo Pfalzgraff Friederich schon nicht zum Reiche Schweden berechtiget, würde der Keiser Königk Gustaff doch vmb seiner vnpilligen Handlung willen aus dem Reiche verjagen, dann er hette mit den Ihenigen, so mit den Türken zuhielten, verbunthnisz gemacht.

9) Sey des Bischoffs Radt, das sie gottes worten vnnd geboten geleben sich halten als Christliche Menschen, damit sie Ihre Ehre verwaren mugen, den Königk Gustaff den rechten Gottesdienst niedergelegt.

Om Sjelelærens Værd og Formaal.

En Indledning til Betragtninger over Menneskets Sjel.

Af
Professor M. H. BORNEMANN.

Sjelelæren er tvende Slags: den *almindelige* og den *særdeles*. Hin angaaer den menneskelige Sjels væsentlige Egenskaber, som de, betragtede i sig selv, uden Hensyn til det Tilfældige, *ere til* og *kunne uddannes*. Den særdeles Sjelelære derimod, fremstiller Sjelens Beskaffenheder saaledes som de vise sig i et Menneskes *ejendommelige* Handlemaade, og med de tilfældige Egenheder, Man ikke kan forklare af Sjelens Natur allene, men vel af denne tænkt i Forbindelse med tilfældige indvortes og udvortes Forfatninger og Begivenhe-

der. Denne, sidstnævnte, Videnskab og de enten til den henhörende, eller den oplysende Kundskaber, som i daglig Tale indbefattes under Navnet: *Menneskekundskab*, forudsætte nödvendigen visse Begreber og Lærdomme, eller, i det mindste, naar den formeente eller virkelige Kundskab er uvidenskabelig, visse dunkle Forestillinger, en vis Bevidsthed om, og Fölelse af de Egenskabers Natur, der enten som *Anlæg* eller i *Udviklings Tilstand*, udgjöre vor Sjels Væsen. Jo ringere i Indhold og Omfang, jo skröbeligere og snevrere denne Grundvold er, jo mere hine Begreber, denne af sig selv fremkomne Viden, og denne med eller mod stræbende Fölelse (Sympathie eller Antipathie) mangle i Sandhed, Klarhed og Fuldstændighed, jo mindre kunne Meningerne selv undgaae at være urigtige, vildledende, og uden egentlig fornuftigt Indhold; især naar de fremibryde pludselige og uovervejede. Vor Tidsalder er frugtbar paa saadanne; hvo skulde ej kunne kalde sig selv flere vovede, men selvtillidsfulde, virkelig vildfarende, men indbildt sikkre Omdömmer om Nationer og Mennesker, den Dömmende selv medindbefattet, i Minde? De kunne saameget lettere indfinde

sig, som Forfængelighed, Egennytte eller en anden, især en egenkjærlig, Tilböjelighed, kunne forene sig med Kundskabernes Savn eller Mangler. O! de ere altfor hyppige, dette skuffende Selvbedrag og denne letsindige Troe paa sin egen og Andres Menneskekundskab.

Erfaringen overbeviser os altsaa tilfulde om: hvor *nödvendig* den almindelige Sjelelære er for den særdeles, og for den praktiske Menneskekundskab. Begge Videnskaberne skulle virke i Forening, skulle give hinanden Haanden, men, som Lærer og Lærling; den förste Videnskab skal fornemmelig *bevise*, den sidste *oplyse*.

Allerede dette Anförte vilde være tilstrækkeligt til at retfærdiggjöre enhver fornuftigen udfört Bestræbelse for at bringe den almindelige, eller egentlige Sjelelære (Psychologien) nærmere sin Udvikling og sit Formaal; og det saameget mere, da *Skinnet og Lyset i Betragtninger over den menneskelige Sjel saare let forvexles med hinanden.*

Men Betragtningens Vanskelighed, det Interessante i dens Vildfarelser selv, dens Gjenstand, som er vort eget Væsen, og det Store i dens Formaal, der, endog ved Siden

af en höjst ufuldkommen Bestræbelse, ikke bör miskjendes, indbyde os til at kaste et Blik paa: hvad denne Videnskab, hvortil det Fölgende skal indeholde Bidrag, *maae* være for den Dydige, og *bör* være for Fædrelandsvennen og for Philosophen.

For Den, som med kraftigt stræbende Aand, det er med en af reen Fölelse og klar Tænkning ledsaget, fritvirkende Villie, sigter til sine Pligters Opfyldelse, som sit höjeste, uforanderlige Formaal, Den, for hvem *Loven* og Menneskeværdet, der bestemmes ved Loven, og Mennesket, han selv og Andre, ere de herskende, begeistrende Öjemeder, maae den Kundskab som skal vise ham *hvorledes* han kan anvende og udöve Loven, være magtpaaliggende som Kundskaben om Pligterne. Thi den sidste er uden den förste ufuldkommen og uvis. *Lovene* kan den Dydige kjende uden dyb Menneskekundskab, fordi han er dydig. Men han kan ej uden denne Kundskab kjende Lovene fuldkomment. Thi de höjeste Love byde Gudfrygtighed, Godhed og Retfærdighed; og et klart Begreb om disse Dyder kan han ikke have, uden Kundskab om deres Natur som Beskaffenheder i Menneskets Sjel. Men

Pligterne, de Handlinger ved hvilke han skal opfylde disse Love, hvorledes kan han kjende dem i deres hele Indhold og Betydning, naar han ikke kjender *Den ved* hvem, og *Dem for* hvilke de skulle udöves, naar han ikke kjender de Sjeleegenskaber *ved* og *for* hvilke, og dem *mod* hvilke han skal stræbe, naar han ei kjender sin Styrke og Svaghed, Villiens Indskrænkning og Evne, dens Tilværelse som Anlæg og som Kraft, dens Sindelags Forskjellighed, dens Modstandere og dens Midler, med eet Ord: *Mennesket* hos sig selv Andre? Endog uden saadanne Hensyn maa *grundig* Menneskekundskab være ham dyrebar. — Thi alt det som paa en harmonisk Maade berörer Fölelsen er for den af Interesse. Men Stræben efter Kundskab om Mennesket er en Stræben for det, som *adler* den Dydiges Fölelse, for *Menneskeværdet*.

Disse, i sig selv klare, Almeensætninger blive end mere indlysende, naar den Dydige betragtes i Livets forskjellige Stillinger, fornemmelig i de trende Hovedstillinger: som Statsstyrer, Folkedanner og Opdrager. Statsstyrerens Formaal er: *Almeenvellet*; *det* skal han frembringe *for* og *ved* de Mennesker, som ud-

gjöre det Borgersamfund hvis Styrer han er. Det kommer altsaa fornemmelig an paa at frembringe de *Bevæggrunde*, der udgjöre *Sjelen* i Almeenvellet, udgjöre dets inderste Deel og dets virksomste *Liv*, at frembringe den sande *Almeenaand*. Men disse Bevæggrunde kan han ej vække og frede, uden at kjende de Evner hvori de findes; han kan det fornemmelig ikke, uden at oplive og uddanne den höjeste Kraft i Menneskets Sjel. Fra de Enkeltes *Aand* udgaaer Almeenaanden. — Et Folk uden Aand kan ej have Almeenaand. Jo större Statsstyrerens Kundskab er om den menneskelige Aands Natur, og om dens Forhold til Sjelens Evner og til det Sandselige, jo bedre er han istand til at opfordre den slumrende Kraft til Selvbevidsthed, og uddanne den for dens Bestemmelse. Almeenvellet er deels inddvortes, deels udvortes. De forholde sig til hinanden som Sjel og Legeme. Uden det indvortes Almeenvel bliver det udvortes, hvor udtænkt og konstigt det end er, en sjelelös Afbildning, uden Liv og Ynde, uden sig selv vedligeholdende og udviklende Virksomhed — en Machine, som let standser, let bringes i Forvirring, bestandigt gjentagende det Samme

i en snever, fængslende Virkekreds. Ej heller kan det indvortes Almeenvel fremkomme uden udvortes Foranstaltninger, som svarende til det Dydiges, det Sandes og det Skjönnes Ideer, der ere nedlagte i Menneskets Aand, vække *dens* Lyst og Kræfter til at bringe dem for Lyset, og give Sjelesvnerne Lejlighed til en med disse overeensstemmende Uddannelse. Viser ej det Anförte tilstrækkeligt: at baade de Enkeltes Dyd og det Heles Vel vil *kunne* opnaae en hidtil ukjendt og uberegnelig Kraft og Udvikling, dersom det nogensinde lykkes, at indtrænge i det Væsentlige af vor Sjels Natur, at kjende de Kræfter, fra hvilke dens Liv og Virksomhed udgaae, i alle deres Egenskaber og Forhold til de Evner de besjele, og at udlede af Kræfternes og Evnernes Natur de Love, hvorefter hine og disse ere bestemte at virke — med andre Ord: dersom det lykkes *at finde Sjelelærens Grundideer og at anvende disse paa enhver Egenskab og Evne i den menneskelige Sjel.* Hvad heraf er mueligt — kan og tör for nærværende Tid Ingen afgjöre, men Man bör stræbe at det engang kan opnaaes, og det Haab: at dette vil skee, er et skjönt Haab.

Enhver Oplyst bör attraae at bidrage til Dannelsen af den Nation han tilhörer. Den Oplyste har det höje Kald: at være dydig i egentlig Betydning; og den Dydige er sin egen og sine Medmenneskers Ven. I sin Familie og i sit Forhold til de Mennesker, med hvilke han staaer i nærmest Forbindelse, har *Naturen* allerede anviist ham en bestemt Virkekreds. Men i Henseende til de övrige Mennesker, faaer hans Menneskekjærlighed og hans Retskaffenhed en bestemt og udvidet Virkekreds ved *Staten*. *Den* skal vise ham et Formaal, for hvilket hen kan virke med det visse Haab, at hans Stræben ej vil være forgjæves. *Den* skal give ham Mulighed og Midler til at arbejde for Menneskeheden; thi hans Forbindelse med det store Menneskesamfund, hvis Medlem han er, medförer nödvendigt, at ogsaa hans Handlinger staae i Forbindelse med dette Samfund, og have Indflydelse derpaa. Ikke allene det han virker i sin nærmeste Kreds gavner *middelbart* det Hele, men han er ogsaa istand til at virke *umiddelbart* for dette, ej blot ifölge sin særdeles borgerlige Stilling, men ogsaa ifölge sin almindelige Stilling som Statsborger. Ham kan det ikke undgaae: at ej

alene hans Handlingers synlige Virkninger, men ogsaa deres *Exempel* kunne blive af Vigtighed for Borgersomfundet. Han vil fölgelig stræbe: at indrette sin Tale og sin Daad saaledes, at de ved *Præget af Fuldkommenhed* kunne have en gavnende og glædende Indflydelse paa hans Medborgeres Sindelag, at de ej skulle mangle denne og ej have den modsatte. Men hertil udfordres ikke blot *Iver for det Fuldkomne*, endskjöndt Meget ved den kan udrettes, men ogsaa Menneskekundskab, og, hvad denne angaaer, fornemmelig *Grundsætninger* ved hvilke den faaer Sammenhæng, *Bestemthed* og Uddannelse. Han maa önske at kjende sig selv, ej allene som *Individ* (som Jeg) men som *Menneske*; han maa önske en Sjelelære, der ej allene gjör ham bekjendt med de enkelte Sjeleevner og Beskaffenheder som vise sig i de *enkelte* Handlinger, men ogsaa med de Kræfter og Grundegenskaber, som indeholde de sidste, de bestemmende Grunde for Handlingerne *ialmindelighed*, eller (for at bruge det meest betegnende Udtryk) *besjele* disse.

Som *Tænknings* Gjenstand, som *Videnskab* betragtet for sig selv, uden Hensyn til dens Virkninger i Livet, maa Sjelelæren, men

især en saadan Sjelelære, för Philosophen være af störste Vigtighed. Om han medregner den til Philosophien, og især deleshed til Metaphysiken, eller ej, gjör her Intet til Sagen. Altid maa han dog indrömme: at den har, eller bör have, Aand, Formaal og Methode fælles med Philosophien; fölgelig: at den er en philosophisk Videnskab. Men hvilket Forhold til de andre philosophiske Videnskaber maa han indrömme den, naar han *alvorligt* og *frit* betragter dens *Forbindelse* (nexus) med disse, især med *Metaphysiken?* I *dennes Grundlære*, Videnskaben om de Grundbegreber, uden hvilke ingen *Philosophie*, og ingen videnskabelig *Sandhed* er mulig, maae de *Almeenbegreber*, som udsige vor *Tænkeevnes Love*, enten ligefrem antages, eller ved Eftergrandskning udledes af vor Sjels Væsen. Metaphysikens Grundlære maa altsaa indeholde Dele af Sjelelæren, og *som sin Grundvold* enten *forudsætte* de Kundskaber, som egentlig tilhöre denne Videnskab, eller selv forsöge at bevise det, som i fuldkomment Omfang og i alle Forhold alene af Sjelelæren kan fremstilles, bevises og sættes i Lys. Ligesaa *umiddelbart* ere den egentlige Metaphysik og Sjelelæren forbundne. Thi det

er klart; at *de höieste Almeenbegreber*, som ikke have det *formelle Oversandselige*, men det *reelle Oversandselige* til Gjenstand, at disse Almeenbegreber: *Ideerne*, der ere Metaphysikens *Hovedformaal*, og give den en vis Fordring paa Ærefrygt (reverentia) ikke kunne udledes *af*, eller bevises *ved hine* Almeenbegreber, om vor *Tænknings Former*, eller om vor *Tænkeevnes Love*. Thi de sidstnævnte Almeenbegreber, som ogsaa kaldes Forstandsbegreber, betegne en Nödvendighed, ei uden den mekaniske; da Ideerne derimod give en *Nödvendighed* tilkjende, hvis *Iværksættelse* forudsætter *Frihed*, og hvis Formaal *Uendelighed*. For det *Andet*: forudsætte de almindelige Forstandsbegreber *Gjenstande*, paa hvilke den *Tænkningsform* de indeholde, kan anvendes, men have selv kun denne *Form* og ikke nogen *Gjenstand* til *Indhold*; hvoraf fölger: at der ved dem ej kan bevises Mere, end at vor Tænkning om en givet Gjenstand er overeensstemmende med vor Tænkeevnes Natur, med den *logiske*, eller Tankedannelsens Nödvendighed, og: at de kun ved Anvendelse paa, eller *Forbindelse* med Gjenstande, som uden for disse formelle Almeenbegreber ere givne, af

kun i *Forbindelse* med Begreberne om disse, kunne tjene til at bevise enten *nye* Gjenstandes *Tilværelse* eller deres *Beskaffenheder*. — Saaledes kan der efter *Almeenbegrebet om Aarsag og Virkning* sluttes til en Gjenstands *Tilværelse*, enten som Aarsag eller som Virkning, men kun under *Forudsætning* af en anden Gjenstand, *fra* hvilken der sluttes ved at betragte denne enten som Virkning eller som Aarsag. Og saaledes kan der efter *samme Regel* sluttes til en Gjenstands *Beskaffenheder* og *Væsen*, forsaavidt en saadan Slutning er *nödvendig* Fölge af Almeenbegrebets Forbindelse med den Gjenstand *hvorfra* der sluttes, eller: forsaavidt den Gjenstand *hvortil* Man slutter, enten som Aarsag eller Virkning, ikke kan være hint eller dette, uden med visse Beskaffenheder og Egenskaber. Med *Ideerne* derimod maa det forholde sig ganske anderledes; thi da disses *Indhold* udsiger enten en *Gjenstand* eller et *Formaal*, eller, da disse *Aandsbegreber* i og for sig indeholde *Kundskab*, maa denne Kundskab *umiddelbart* (analytisk) kunne udvikles af Ideerne selv. Det er saaledes godtgjort at Metaphysiken ingenlunde kan grundes paa dens *saakaldte* Grundlære, og at hin, lige-

som denne, enten maa *forudsætte* eller forsöge at *udlede* de Almeenbegreber som udgjöre dens *Grundopgaver* (Texten den skal commentere over) hvilken *Udledelse* egentlig er *Sjælelærens Sag*. Men för denne sidste Paastand bevises, vil en nærmere Oplysning af det allerede Anförte være passende til vort Formaal.

Fra Verdensaltet kunne vi slutte til en Aarsag, som, ved en i Öjemeder og Magt fuldkommen Villie forenet med Viisdom, er det Heles Skaber og Vedligeholder. Thi efter vor Tænknings Lov: at enhver Gjenstand maa kunne tænkes enten som Aarsag eller som Virkning, ifölge den ubetinget nödvendige Forbindelse af Virkning med Aarsag, maa det der viser sig grundet i *Öjemeder* tænkes som virket, eller som Fölge af en *Aarsag*, og af en saadan som har de Egenskaber, Virkningerne forudsætte. Men ved denne Slutning have vi dog ikke fundet *den höieste Idee* — Begrebet om *Guds Tilværelse* (hvorledes skulde ogsaa dette være muligt *blot* ved en saadan Slutning?). Thi vel er det modsigende at antage en uendelig Række af Aarsager og Virkninger, da Begrebet *Virkning*, ved at forudsætte Aarsagen, forudsætter *en Grændse*, eller, da hverken

alle Aarsager kunne være Virkninger, eller alle Virkninger være Aarsager — og vel kunne vi fölgelig slutte til en *förste* Aarsag, men om denne Aarsag tillige er den *höjeste*, den *eneste*, *det* kunne vi overeensstemmende med den Tænknings Regel, som indeholder Virksomheds (Causalitets) Begrebet, ingenlunde slutte. Vel opfylder Himmelsystemet vor Sjel med stille Beundring, og Phantasien vender sig did hvor *Forstanden* erkjender sin Grændse, og ved et Blik mod den stjerneklare Himmel hæver *Aanden* sig op mod *Alles Fader* — men, hvad er *Verdensaltet*, *hvormeget* er den Himmel vi med uvæbnet, og den vi med væbnet Öje kunne skue, hvormeget det Himmelsystem vi med Tanken kunne omfatte af Verdensaltet? Er Begrebet om dette Alt en Fölge af, at vi have forenet Almeenbegreberne *Virkelighed* og *Alhed*, eller er den en Fölge af den höjeste Idee, i hvilken alle andre Ideer forenes, af *Ideen om Gud?* Betragte vi denne Idee i Forhold til hine, eller i Forhold til vor aandelige Natur, finde vi ligesaa indlysende: at Man ikke ved Slutninger fra Virkning til Aarsag kan opstige til den höjeste Idee, ej engang ved at slutte fra Ideen om den moralske

Nödvendighed, eller om Sædelighedsloven. Thi enten indeholder denne Idee Tanken om en guddommelig Lov eller ikke; i förste Tilfælde *forudsætter* den Ideen om Guds Tilværelse, i sidste derimod forudsætter den vel en *Lovgiver* (som Lovens Aarsag) men ikke en *höjeste* Lovgiver. Ej anderledes forholder det sig ihenseende til Ideerne om det Fuldkomne og det Gode. *Disse* Ideers *Realitet*, deres *Sandhed* bevises ved deres Tilværelse i det Virkelige (som nödvendige Betingelser for vort Omdömme) ved Tilværelsen af deres Indhold; men deres *Afstand* fra Ideen om det Höjeste Væsen udelukker Slutningen til denne Idee. Man kan slutte: at hine Ideer have en Grundaarsag, men ikke hvilken. Derimod har Ideen om det Höjeste Væsen det Ejendommelige: *at den selv forkynder sin Aarsag*, at dens Gjenstand er dens Grundaarsag, og at den, eengang givet, er istand til at forklare alle andre Ideer.

Hvorpaa skal Metaphysikken, som har Ideernes Udvikling til Formaal, grunde sin Lære om Gud, om Dyd og om Frihed, naar den ikke ved Lovene om Tankedannelsens Former kan *udlede* denne Læres Grundvold? Den bör spörge om Aarsagen: hvorfor vi have

hine Ideer, om deres *Sandhed* og Grunden hvorfor de *maae* antages. Da Intet udenfor Mennesket kan vise Svaret paa disse Spörgsmaal, maa det söges i Menneskets Sjel. Men da vi her finde deres *Oprindelse* i Bevidstheden, og, naar den höjeste Idee undtages, deres *Gjenstande* i Sjelens Egenskaber og Handlinger, og da Ideen om Gud bevises ved at vise hvorledes denne Idee meddeler de andre Ideer, især de *moralske*, den Fuldendelse og *faste Grundvold*, de ved en Stræben efter det Uendelige stunde til, men ved sig selv alene ej kunne opnaae, — hvilken anden Videnskab end Sjælelæren kan da vel indeholde Metaphysikens Grundbegreber, hvis *Indhold* denne skulde udvikle, og hvis *Sandhed* den just derved (overeensstemmende med Causalitets Loven) skulde bevise.

Dette maa vel ogsaa blive begge Videnskabers Forhold til hinanden; dersom Sjelelæren nogensinde kommer til at svare til de i det Foregaaende og nylig omtalte Fordringer. Hidtil har den mere fremstillet det indvortes Hverdagsmenneske og den udvortes Hverdagshandlemaade, end det Ypperste i Menneskets Sjel, den höjere indvortes Virksomhed, *fra*

hvilken alt det som bærer Præget af Almeenfuldkommenhed har sit Udspring. Alligevel maa det være muligt at betragte Sjelen, ikke alene i dens almindelige, men ogsaa i dens höjere Virkekredse og Handlinger, at betragte den, ikke blot ihenseende til de Evner hvis Virksomhed er fælles for Alle, men ogsaa ihenseende til de *höjere Bevægaarsager*, som, endskjöndt ej udviklede, dog ogsaa indeholde Grunde for, og give sig tilkjende i, den almindelige Handlemaade — med et Ord: at betragte Sjelen, ikke blot ihenseende til de Beskaffenheder som vise sig hos Menneskene overhovedet, men ogsaa i Henseende til dens *Væsen* og de Egenskaber i dette, som ere *virkende* hos *Faa*, *Anlæg* hos *Alle*. Det maa være mueligt, thi det som med Bevidsthed kan sættes i Værk og fuldbringes maa ogsaa kunne udtrykkes og forklares, fordi det er indenfor *Tankens Virkekreds*; var det mueligt for Enkeltes Aand at uddanne hine ædlere Anlæg, at udvikle hine skjulte Kræfter, maa det ogsaa være mueligt at erkjende dem, at indsee: hvorledes dette er skeet og kan skee. Det maa være mueligt, endog fordi det er *moralsk nödvendigt*, fordi de moralske Viden-

skabers *Formaal* og Fuldendelse fordre en saadan Kundskab.

Thi at *Moralen* eller *Dydelæren* er i den nöjeste Forbindelse med Sjelelæren, at hin ikke kan retteligen grundes og forklares uden ved *Anvendelse* af *denne*, er Noget Man ikke bör lade ubemærket. *Dydens* og *Frihedens* Ideer have Egenskaber i Menneskets Sjel til Gjenstande. De Begreber eller Definitioner, som skulle udtrykke hine Ideer, maae fölgelig, for at svare til deres Gjenstande, give disse Egenskaber tilkjende. Sjelelæren skal först fremstille Ideen om Dyd eller Sædelighed; *den skal bevise: at denne Idee er til i Menneskets Sjel, og forholder sig til Ideen om Gud som det Virkede til Aarsagen.* Moralen derimod skal *udvikle* Fölgen (Resultatet) af dette Forhold, *udvikle Beviset* for Dydens pligtgrundede Nödvendighed; dernæst det altomfattende *Indhold* af Dydens Idee, og fuldstændigt uddrage denne Idees Fölger, ved at anvende den paa alle Gjenstande for den menneskelige Villies Virksomhed — paa det *Indvortes:* Sjelens Egenskaber og Evner, og paa det *Udvortes:* Mennesket for sig betragtet, Menneskene i gjensidigt Forhold, Staten, Nationerne. For

at svare til sit Formaal, for som den bör af meddeles Fornuft og Villie, maa Dydens Lære ikke savne det hvoraf den burde være besjelet. Men er dette ej Tilfældet, saalænge Moralen *fornemmelig* er beskjæftiget med Pligternes (de pligtmæssige Handlingers) *Form*, og ikke indtrænger i deres og *Dydernes Væsen* — saalænge den kun besidder *Forstand* og mangler *Aand*?

For den *udvortes* Dydlære, og isærdeleshed for *Retslæren*, gjelder det Anförte *ligeledes umiddelbart*, ihensende til deres *Grundbærdomme* og de Dele, som angaae Menneskenes *naturlige* Forhold til hverandre. Indvender Man: at Retslæren skal lære Ret alene, ikke Dyd og Pligt tillige, og at den endog i de Systemer, som ej paaraabe Retslærens Afsondring fra Moralen, ikke er stort meere end en Lære om Retigheder, hvormange Feil indeholder da ikke denne Indvending? Kun som moralske Love, som Fölger af den höjeste Pligtlov, som indbefattende moralsk Forpligtelse og Ret i den samme Befaling, kunne Retslove være almeengyldige, fordi Moralitetens Idee og den Lov, som er denne Idees Aftryk, med forpligtende Magt omfatter alle frie villkaarlige Hand-

kinger, hvoraf fölger: at de almeengyldige Love for *Villien* alle ere moralske, eller at de, foruden de ejendommelige Beskaffenheder deres Formaal medföre, have *det forpligtende* Egenskab fælles. *Det er altsaa umueligt at give en, til Gjenstandens Natur passende, Lære om almeengyldige Rettigheder afsondret fra Læren om Dyd og Pligt.* Men om denne Paastand og om: hvorledes den Fordring, til hvilken den henviser, bör opfyldes, giver Sjelelæren den dybere Indsigt. Ideen om det *Rette*, eller udvortes Retfærdige, er en Fölge af Ideen om *det Retfærdige i og for sig*; men denne indeholdes i Sædeligheds Lovens *Hellighed*, eller Ideen herom, anvendt paa Menneskets Sjel.

At Moralphilosophien ogsaa uden en höjere Sjelelæres Hjelp skulde kunne *nærme* sig hine Fordringer, og blive en Videnskab, der med velgjörende Magt kunde meddele sig enhver for det Sande og Gode aaben Bevidsthed og Fölelse, nægtes ingenlunde. Thi for at indsee Dydens Love, kan Man eftergrandske de *Beskaffenheder* i Menneskets Sjel, disse Love fordre, især Moralitetens, eller Dydens i höjeste strængeste Betydning. Men denne Frem-

stillelse af Moralitetens Idee og af andre, dermed nöje forbundne Ideer, til Exempel Frihedens, er selv et Bidrag til den höjere Sjelelære.

Dette hentyder maaskee til Hovedaarsagen, *hvorfor vi hidtil saagodtsom mangle denne Videnskab.* Philosophiens Aand maa indledes ved Tidsalderens. *De Gamle* kunde vel ahne en höjere Sjelelære, men Graden i deres sædelige Uddannelse, og fornemmelig deres Religion maatte udelukke dem fra Besiddelsen af en saadan Kundskab. Thi endskjöndt Dydens Genius aabenbarede sig i enkelte Ædle, og endskjöndt Platos, men især Stoikernes Moral, som neppe hidtil er overgaaet af nogen philosophisk Sædelære, i Grundvold og Udförelse nærmede sig Moralitetens Idee, var dog Mængden for lidet bekjendt med Begreberne om Pligt og Dyd, og for lidet vant til efter dem at bedömme de menneskelige Handlinger. Det var fornemmelig Dydernes *Skjönhed*, ikke deres *Værdighed*, der begeistrede de bedre Mennesker. Plato og Stoikerne tale om noget Guddommeligt, noget Himmelskt i Menneskets Sjel, men uden bestemt at angive hvori dette skulde bestaae. Aandsdannelsen hos de

Gamle har maaske været ringere, men i sit Slags fuldkomnere, end hos vor Tids Mennesker, hvilket godt stemmer overeens med dens Udviklingsmaade, som mere var gjennem Phantasien end gjennem Forstanden.

De *Nyeres* Religion henleder til höiere Sjelekundskab. De Christnes Religion er *aandelig;* thi den gaaer ud fra *Grundtanken* om *Gud, Alfaderen* (*Alles* og *Alts* Skaber, Vedligeholder, Lovgiver og Styrer) den fremsætter som *höieste Formaal* en *udeelt*, det er fuldkommen, *Hengivenhed under* den guddommelige Villie eller Lov, den indbyder Menneskets Aand til, ved *Troen* paa Gud, og ved dens Frugter: et *Haab* og en *Kjærlighed*, opløftet over Tiden og Döden, at hæve sig over det Jordiske op til denne Lov og denne Fader. Den udtaler altsaa *Ideerne* om Gud, om Pligt og om en Kraft i Sjelen der formaaer at virke ud over Sandsernes og Sjeleevnernes *Grændser, en Kraft for Frihed, Selvstændighed og Almeenfuldkommenhed.*

Saadan er vor himmelske Religion — Kilden til den rene Dyd og den ypperste Viisdom. Men for at denne Religion, denne höje Tro, i sin fuldkomne Uddannelse, og ikke blot som

Spire, kan være *Folkets*, udfordres dettes Opdragelse ved Skjæbner og Underviisning, som udvikle Sjelens Grundvæsen fra Anlæg til selvhandlende Kraft. Ligesom hos det enkelte Menneske, og ligesom hos Menneskeslægten, denne ædlere Natur langsomt og længe sig selv ubevidst maa udvikle sig, saaledes skal Aandens Religion efterhaanden fra dunkle Forestillinger og ei forstaaede Fölelser gaae over til Bevidsthed og Frihed — fra Formen til det dybere Væsen.

Intet Under altsaa, at Religionen ikke hos den nyere Tids Mennesker virkede det den, efter sin Aand og sit Ord, *kan* virke, og saaledes ei heller har fremkaldt Udviklingen af den höiere Sjelekundskab, *som betegnes ved dens Bud og Lære*. Religionens Virksomhed og Menneskets er gjensidig: Hins Lære og dennes indvortes Dannelse möde og understötte hinanden. Religionen maatte fölgelig, omgivet af Verdensbegivenhederne, *forberede* en höiere Sjelekundskab, og afværge dennes uden hin uovervindelige Hindringer, *för* en saadan Kundskab, *umærkeligt fra först af* og i faa Fremskridt kunde yttre sig i *Tidsalderens Oplysningsaand* og i Enkeltes Betragtning.

Hos de *Nyere* havde Forstanden en större Andeel i Sjelens Virksomhed end Phantasien. Gjennem denne og Fölelsen kan Aanden lettere vise sig; men ved Forstanden, hvis Virksomhed *i sig selv* (subjectiv) er vilkaarlig, arbeidende, ei förbigaaende men bortryddende de mödende Hindringer, ei blot dannende det Stof som frembyder sig, men ogsaa fremdragende det Skjulte, — ved Forstanden alene kan Aanden uddanne sig til Selvstændighed i Kundskab og Handlemaade. Derfor maatte Aandsdannelsen hos de Nyere gaae langsommere frem. Deres Methode i Philosophien var scholastisk, deres Færd i Livet forstandig — de lignede overhovedet mere Romerne end Grækerne. Men Mængden og Forskjelligheden af de Nationer, som toge Deel i den nye Dannelse, og enkelte Genier, paa hvilke det Anförte ikke passer sig, maatte give Dannelsen selv og dens Midler en saadan Forskjellighed og Rigdom, og et saadant Liv, at den ikke kunde standses, men bestandigt udvidede sine Grændser, omfattede det Skjönne og det Höie, og saaledes i *vor Tidsalder*, i Henseende til Phantasiens Gjenstande nærmede sig, men i Henseende til Forstandens overgik Grækernes. Hertil maatte

ogsaa vor Tidsalders store, omvæltende, og idelig omvexlende Begivenheder, som ei indskrænke sig til een eller flere Stater, men umiddelbart angaae flere Verdensdele, hertil maatte disse Begivenheder, hvor ugunstige de end hver for sig kunne synes at være, dog *i deres Forbindelse med hverandre*, bidrage saare meget.

Disse Bemærkninger synes overeensstemmende med Philosophiens, men fornemmelig med Sjelelærens Historie hos de Nyere. Længe beskjæftigede Sjelelæren sig fornemmelig med Tænkeevnerne, siden ogsaa meget med Begjæreevnen og Fölelsen, senest med den Evne vi kalde Indbildningskraften. Metaphysiken bevægede sig imidlertid i Tænkningsformernes (Categoriernes) Virkekredse, og frigjorde sig kun efterhaanden fra den scholastiske Fremgangsmaade. Heri kan maaskee Aarsagen findes, hvorfor man i Sjelelæren blot havde Hensyn til Sjeleevnerne og ikke til de bevægende Kræfter. Et paafaldende Beviis for denne Paastand giver den blot *logiske* og ej *psychologiske* Distinction mellem Sjelekraft og Sjeleevne, efter hvilken den förste *Benævnelse* skulde tilkomme en Sjeleegenskab, forsaavidt den virker,

men den anden Benævnelse tilkomme den for-saavidt den betragtes som *i Stand til at virke*; endvidere den, ligedan beskafne, Betydning af Benævnelsen Grundkraft *eller* Grundevne, hvorved man forstod en saadan Kraft *eller* Evne til hvis, eller til hvis Handlemaades, Be-greb Begreberne om de andre Sjeleevner og disses Handlemaader kunne henföres; endelig den fra denne Synspunkt udgaaende, og fölgelig ufrugtbare, Undersögelse om der gives en *saa-dan* Grundkraft eller Grundevne. Det var naturligt, at den, for vor indvortes og udvortes Levevandel, og for de practiske Videnskaber saa saare vigtige Lære om Sjelens *Frihed* (hvis Idee nödvendig maa have til Gjenstand en Sjeleegenskab som, forskjellig fra Sjeleev-nerne, virker paa og ved dem alle) maatte blive dunkel og ufyldestgjörende. Men (uden at det kan bestemmes *fra hvilken Tidspunkt* og *i hvilken Anledning*) har Bevidstheden om en höiere Kraft i Menneskets Sjel givet sig til-kjende ved Sprogbrugen, og en dunkel, men efter Udvikling stræbende, Forestilling om dens Tilværelse og Væsen, vist sig som de mere Oplystes, og i Særdeleshed de Philoso-pherendes, fælles Ejendom. Hos de höiere

Videnskaber og Konst-Værker fordrer man *Aand*. Man skjelner i denne Henseende mellem Aand og Forstand, Aand og Talent; det er *Aanden* i disse Værker der rörer, begejstrer, henrykker os — denne skjulte Sjel, fra hvilken enkelte Glimt saa sjelden, men saa velgjörende i det daglige Liv lader sig tilsyne; det er *Aanden* i en udmærket Daad der fremkalder vor Beundring, og vor levende Medfölelse. I alle disse Henseender bruges Benævnelsen Aand i dens oprindelige, eller dog en deri indbefattet Betydning; thi den hentyder paa *Menneskets Aand*, som gjennem sit Værk eller sin Daad taler til sine Medmenneskers, og ligesom indbyder den til Deeltagelse i hine *evige Goder*, som blive större og fuldkomnere, je flere Deeltagere de have, som indeholde en Stræben til at være *Alles Goder*. Tillægge vi Nogen Aand, da betegnes herved dog egentlig ikke en udmærket Tænkeevne eller Phantasie, men et höjere, et ædlere Liv, som *besjeler* disse Evner og som aldrig af Konsten kan efterlignes, men hvilket denne skylder sin Tilværelse. Hvad forstaaer man ved *Almeenaand*, og hvad ved *Tidsalderens Aand?* De hentyde begge paa en Virksomhed som handler *frit* og har det *Gavnlig*

til Gjenstand. Almeenaand hos den Enkelte, Almeenaand hos Folket, indbefatter Sands (som her betegner en aaben Bevidsthed) og Iver for Fædrelandets Vel forenede, ikke ved Egoisme men ved Ideen om et Almeenvel; den betegner fölgelig: *Aandsstemning efter Almeenvellets* Idee. Og Tidsalderens Aand, som siges at modsætte sig Almeenaanden og just derved at opfordre den, bestaaer den ej i den, hos Tidsalderens Mennesker overhovedet herskende Sindsstemning, eller i visse fælles Maximer, som ved deres Almeenforbindelse og gjensidige Virksomhed ligesom frembringe en usynlig altomfattende Styrelse, og derfor, ifölge disse Egenskaber, endskjönt den iövrigt ikke er aandelig, personificerende betegnes med Navnet Aand. Ligesom disse Ordets Betydninger, hvortil flere kunde föjes, oplyse: hvorledes Bevidstheden om Aandskraftens Væsen har givet sig tilkjende i Sprogbrugen, saaledes viser ogsaa den nyere Philosophies Distinction mellem det Sandselige og det Fornuftige, som ogsaa kaldes det Aandelige, dens Definitioner af Fornuften, og dens Tale om Sjelens Frihed som det Höieste, som en oversandselig Kraft, at denne Bevidsthed har begyndt at

udtale sig i Philosophien,* og i Sjelelæren. Vor Tidsalders Trang og dens bedre Stræben, opfordre med mere *Bestemthed* end nogensinde, til Eftertanke over den menneskelige Sjels *sande* Væsen, og over dets herlige, almindelig indrömmede, men sjelden *hyldede* Grundforestillinger, (den Virksomheds Grundlove, ved hvilken *det* udvikler sig), medens Materialismens Tilhængere og Tidsalderens Farer modvirke til at Aanden skal være skjult for sig selv.

Thi af det *Legemliges*, eller det Materielles, store og unægtelige Indflydelse paa Sjelens Virksomhed have Materialismens Forsvarere, med megen Omhu og Combinationsevne, stræbt at udlede Sjelen som et Resultat, eller en Virkning, udrundet af Legemets Indretning, med andre Ord: som et *i Legemet grundet Liv*, en levende Mechanisme. Det dunkle i denne Forestilling have de, enten med Flid eller uvilkaarligen, overseet, ved at betragte Sjelen som et Aggregat af Indtrykke og af Handlinger; og saalidet de i Henseende til Grundsynspunkten ere forstaaelige i egentlig Betydning, saameget have de kjæmpet for af Legemsbygningen, Temperamentet, Kli-

maiet, Alderen, Sygdomme og andre Forstyrrelser i den legemlige Organisme at forklare og godtgjöre disse Indtrykkes, og Handlingers Oprindelse. Herved have de vel hverken beviist Hovedsætningen, eller de enkelte Paastande, hvis Resultat den skal være (thi *Medvirken* er ikke *Frembringelse*, *Handlingen* er ikke *det Handlende*, og *Virksomhedens Hindring* eller *Standsning* er ikke det Virkendes *Svækkelse* eller *Tilintetgjörelse*) men den modsatte Grundsætning: at Sjelen ikke er en af Legemsindretningen fremkommende Virksomhed, men et med Legemet forenet, og ved det virkende Væsen er ej heller blevet sat i sit fulde Lys; thi den blotte Henviisning til vor Selvbevidsthed og til Bevidstheden om Sjelens Eenhed udretter intet Större, end at give denne Grundsætning en tilstrækkelig Modvægt mod Materialismens Indvendinger. Disses Forsvarere have med al deres ombyggelige Opstilling af Erfarings Data, og deels sindrige deels tvungne Slutninger fra disse, intet videre beviist, eller kunnet bevise, end hvad den daglige Erfaring uopfordret giver tilkjende, nemlig: at Legemet *forenet med Sjelen*, indeholder *nödvendige* Betingelser for Sjelens Virksomhed; og, som Fölge heraf, at

de Forandringer som foregaae i Legemet kunne være, og meget ofte ere *Medaarsager* til at Sjelen virker, ophörer at virke, eller bliver mere eller mindre skikket, eller endog, i dens nærværende Tilstand, aldeles uskikket hertil; med eet Ord: *udvortes* Aarsager til forbigaaende eller vedvarende Forandringer i Sjelen. Men de have ikke beviist at Legemet er Grundaarsag til Sjelens Virksomhed, eller (hvilket efter denne Synspunkt er eenstydigt) til Sjelen selv; ikke beviist, at Sjelens Evner ere Fölger af Legemsindretningen og, som saadanne opkomme, ophöre, forögės, formindskes ved Forandringer i Legemet. Disse Paastande indeholde aabenbart Mere, end der af deres Forudsætninger *rigtigt* lod sig slutte. Thi af Legemets umiskjendelige og store Indflydelse paa de menneskelige Handlinger, og deraf, at de legemlige Indtrykke ere *i Tiden* de *förste* Aarsager til saa mange af hine, fölger dog ikke engang at disse Indtrykke, eller denne Indflydelse have virksom Deel i alle Sjelens Handlinger, mindre at Sjelen ikke er det Besjelende. Bevidstheden om en indvortes Kraft til at tilintetgjöre de legemlige Indtrykkes Virkninger og til at handle efter oversandselige Grunde, Historiens Vid-

nesbyrd om Virkningerne af denne, over Hverdagslivet og den almindelige Menneskefölelse ophöiede Kraft, og *det störste* af alle Vidnesbyrd: Religionen i Menneskets Inderste og i de hellige Skrifter, höres ikke hvor Letsind, Egetsind (Egoisme) Hang til legemlige Nydelser, og eensidig Hengivenhed til Grandskninger over det Legemlige stemme Tænkekraften til, saavidt müeligt, enten at være uvirksom, eller at virke mod sig selv. O! hvor vigtigt at bevare eller frigjöre sig fra en *saadan* Indflydelse, at Aanden erkjender sit Anlæg til Herredömme over Legemet, at den lærer at forekomme og at vinde Seier over de Farer, med hvilke det Legemliges Overvægt truer, og at den er styrket ved Overbeviisningen om: at selv den Naturnödvendighed, Forstyrrelsen i Legemets Organisme kan medföre, ikke tilintetgjör, men for en föje Tid forhindrer Aandens-, ej til det jordiske Liv indskrænkede Virksomhed.

Vi have kastet et Blik paa det Værd Man bör tillægge Sjelelæren, ifölge det den burde være, eller ifölge det Formaal den bör tilsigte at opfylde. Vi have altsaa ved at betragte dens Værd tillige betragtet dens Formaal, hvilket ller kunde være anderledes, da Værd be-

staaer i at have et höjere Formaal og i Duelighed til dettes Opfyldelse. Sjelelæren, og den alene, *kan*, og *skal*, fordi den kan, udvikle den *dybere*, af den menneskelige Naturs Inderste hentede Sagkundskab, uden hvilken ingen alvorlig meent, ingen *aandelig*, men kun en *Forstands* Overbeviisning om de höjeste Gjenstande er videnskabelig muelig. Det er denne Videnskab, der af Sjelens Grundvæsen skal fremdrage en sand og fyldestgjörende Videnskabslære om Pligt og Dyd; ved at udvikle den i Menneskets Aand nedlagte, til Kundskab og Handling stræbende Bevidsthed om en algod og hellig Lov for Menneskets Villie til en Tanke, som *baade* er *Villiens og Fornuftens Grundsætning*, til en Idee, der ligesom den höjeste Idee, til hvilken den henviser som til sin rette Grundvold, ligesom Grundtanken om det höjeste Væsen, er aandelig Overbeviisning, er *Tro* i Ordets ædlere, religieuse Betydning. Ogsaa Religionens ejendommelige Anliggende — det höjeste og meest omfattende, fordi det indbefatter de höjeste Formaal: Tro, og Dyd og Livet efter dette, ogsaa det skal Sjelelæren fremme umiddelbart; ej alene ved at udvikle Religionens Grundidee og dennes overordnede

Forhold til alle andre Ideer, men tillige ved *igjen at gjøre Religionen til Aandens Sag, hvor den har ophört at være dette.* Den skulde, ved at opdage den aabenbarede Religions *dybere Sjelekundskab*, og vække Opmærksomhed for Overeensstemmelsen mellem dens Lærdomme og den menneskelige Sjels Natur, *forene sig med Religionen.* Og Fölgen af denne Forening skulde være: at Troen paa Gud og at Pligternes Opfyldelse bleve en *aandelig Naturnödvendighed*, *som Mennesket hverken vilde modsige eller modstaae*, men som var ledsaget af aandelig Frihed til det Herredömme over de *sandselige Sjeleegenskaber* og *Legemet*, *hvilken* efter sin Naturbestemmelse bör værde i Stand til at opnaae *).

*) Var det kommet dertil, at Menneskene havde en ligesaa inderlig Overbeviisning om de aandelige Grundanlæg og om Aandens Kræfter, som de have om de sandselige Grundanlæg og om Sjeleevnerne, maatte da ikke hin Overbeviisning have en afgjörende Indflydelse paa deres Handlemaade? Men hvorledes kan denne höjere Selvbevidsthed, denne ædlere Selvkundskab, som, forsaavidt den er indbefattet i den dydige Selvbevidsthed, eller i Henseende til det Ve-

Denne, hverken mechaniske eller fremtvungne, men af Aanden selv, ved dens frie Udvikling for det Höjere, fremgangne Naturnödvendighed til at opfylde dens Love, dette Dydens Væsen, *Pligtens Fuldendelse*, kan, ifölge Theorie og Erfaring, unægtelig opnaaes ved *Religion* og *Moral*, uden nogen til Bestemthed og Orden udviklet Sjelekundskab. Sikkert maa den indvortes Religion og den indvortes Moral, i den Aand, hos hvilken de ere blevne de mægtigste, de eene bydende Kræfter, ogsaa frembringe *den sande Bevidsthed om Sjelens aandelige Væsen og sandselige Beskaffenhed*, og *om begges gjensidige Forhold og deres Forhold til det Legemlige*, endskjöndt denne Bevidsthed ikke bliver udviklet til *en betegnet Bevidsthed*, eller til *Tanke*, om Sjelen i og for sig, det er, som *Kundskabs Gjenstand*, men blot udvikles til Anvendelse paa de Tilfælde, i hvilke Gudfrygtighedens og Sædelighedens

sentlige, er fælles for alle Dydige, hvorledes kan denne Bevidsthed, som forbinder sig med Bevidstheden om Gud og et evigt Liv, bedre frembringes end, eller hvorledes *kan* den frembringes uden, ved en inderlig Forening imellem Religionslæren og Sjelelæren?

Bud og Lære have den menneskelige Sjel til Gjenstand. Da taler denne Lære, og kan ej andet end tale, ogsaa om denne Gjenstand, *Sandhed*, forstaaet af Enhver der har Villie og Hjerte til at fatte dens Tale. Og vist nok er denne Kundskab tilstrækkelig for det Menneske, som ejer den ved at eje *det* Gode, af hvilket ethvert andet Gode, som ikke er indskrænket til Jordlivets Forgjængelighed kan udvikles; vist nok er hos et saadant Menneske den *videnskabelige* Selvkundskab en Bisag, uden hvilken hans *Værd* ikke er mindre *) Men ligesaavel som Materialisternes vildfarende Sjelelære blev farlig for Religion og Sædelighed overhovedet, og en virksom Befordrer af Egoisme og dyrisk Sandselighed, ligesaavel maa *den* aandelige Sjelelære, som, fri fra Eensidighedens Indskrænkning, men med en *reen Villie* tragter efter Sandhed, blive af höjeste Vigtighed for Religionens og Sædelighedens Anliggende,

*) Herved menes naturligviis ikke, at denne Kundskab skulde være ham en Sag af ringe Vigtighed. Anseer han den som veiledende til en fuldkomnere Pligtkundskab, maa den være ham saare vigtig.

især i en Tidsalder, i hvilken Man, som det synes, har större Iver for Oplysningen end for Tænkemaaden.

Skal Sjelelæren kunne opnaae en saa velgjörende Indflydelse, skal den kraftigen kunne bidrage til at Religionens Tilværelse atter bliver en væsentlig Bestanddeel af Menneskelivet, og at Mængdens Religion, istedetfor, som tilforn, at være en dunkel Bevidsthed, der omspændt af Sandselighedens Taager ikke lod sig uddanne, bliver en klar og bestemt Tro, der som *herskende Maxime* er tilstede i Menneskets hele Tænke- og Handlemaade, skal Sjelelæren kunne udrette dette, maa den i *Dybhed* og *Sandhed* svare til Religionen.

Den maa först og fornemmelig gaae ud paa at erkjende Sjelens Grundvæsen: Aanden, *vort egentlige Selv*, denne selvbevidste Kraft, som ved sin Sandseegenskab udvikler sin Virksomhed, men ogsaa ved denne Egenskab modtager det Legemliges Indvirkning, især det Legemes, med hvilket den er forenet, denne Kraft, som efter sin Naturbestemmelse skal uddanne sine Anlæg for det evig Fuldkomne: for Troen paa Gud, og for Erkjendelsen og Fuldbyrdelsen af de guddommelige Almeenfor-

[illegible], [illegible] vi [illegible] Legemlige, for-
[illegible]
[illegible]
[illegible] det
[illegible] ikke
[illegible] sig
[illegible] Charac-
[illegible]
[illegible]
[illegible] Legemlige, den
[illegible] skal
[illegible] Familie med Gem-
[illegible]. Den
[illegible] Egen-
[illegible] af en fuld-
[illegible] For-
[illegible] Aand [illegible]
[illegible]
[illegible], at den [illegible], som er
sidste Grund for al Ret og Sandhed i Menne-
skets Handlinger og Villier, at de Grund[illegible]-
[illegible], i hvilke denne Bevidsthed udtaler sig, og
thi hvilke vi allerede hos de enkelte Vilde og
hos Barnet høre Spirerne var, ere Aandens
[illegible]bestemte Ejendom, ved hvis fuldkomne
[illegible]velse og Anvendelse den skal udvikle

sine Kræfter, og lære sig selv at kjende som et andet og bedre Væsen, end det Mennesket i Almindelighed antager Mennesket at være *). Men Sjelelæren skal ogsaa vise, hvorledes den menneskelige *Aand*, ved sin *Sandseegenskab* deels modtager i Bevidstheden Forestillinger af det *Legemlige* og af dettes Virkninger, deels betegner **) og forestiller sig sin Bevidstheds Indhold, eller det, som den med Bevidsthed stræber enten at erkjende eller virke; at Sandseegenskabens, deels fremstillende, deels modtagende Virksomhed, baade sættes i Bevægelse ved den aandelige Kraft, og ved det *Legemes* Fornemmelser og Drifter, med hvilket Aanden i dens jordiske Liv er forenet, og at Aanden fölgelig, som *sandsende* og *sandselig* er Gjenstand for Indflydelsen af disse *For*-

*) Hermed kan Anmærkningen S. 318 jevnföres.

**) Ved dette Udtryk sigtes til den Beskaffenhed hos Sandseegenskaben, ved hvilken Aanden, i det den skjelner mellem Delene af sin Bevidsthed *betegner* disse, eller ved hvilken det Bevidste tænkes, og Bevidstheden er *Tanke* — til *Sprogegenskaben*. De tvende andre sandselige Grundegenskaber nævnes Side 328.

X 2

nemmelser og *Drifter*. At denne Indflydelse, som ej skulde, eller ikke bör gaae videre, end den til Sjelens Virksomhed ved Legemet og til Menneskets jordiske Bestemmelse er fornöden, og ikke skulde være Aandsfriheden modsat, men tjene til Udviklingen af dens Virkekreds — at denne Indflydelse, ved at blive Grundaarsag til legemlige Skinforestillinger og legemlige, eller kjödelige og legemlig-sandselige Drifter i Sjelen, kan blive *væsentlig*, det er afgjörende ihenseende til Aandens Væsen, og blive dette, ej allene ihenseende den sandselige Egenskab, men endog ihenseende til Kraften selv. Saaledes skal Sjelelæren, ved at betragte den menneskelige Sjel fra de forskjellige, men dog fra een Grund udgaaende Synspunkter, hvilke dens Natur og Forening med det Legemlige frembyder, forklare Erfaringssynerne (Phænomenerne) i Menneskelivet; vise: hvad Mennesket er, hvad det *kan* vorde, og hvortil, eller efter hvilke Formaal det skal uddanne sig; vise: hvorledes Sjelen udvikler sig i det *almindelige* Menneskeliv, og hvorledes den enten kan tage en lavere Retnig ned til det *dyriske* Liv eller et endnu *værre*, eller kan tage en

höjere Retning op til det *ædlere* Liv, som er dens Naturbestemmelse her og hisset.

Til at opnaae denne Bestemmelse maatte en Sjelelære, som i alt Væsentligt fyldestgjorde de ovenanförte Fordringer, saare meget bidrage, naar den tillige var kommet til en saadan *Bestemthed* og *Tydelighed*, at den kunde blive een af den almindelige Ungdoms-Underviisnings Gjenstande, og blev dette, simpel, indrettet efter Ungdommens Tarv og *forenet med Religionen* *). Men ligesaa farlig og ska-

*) Vore Læreböger til Ungdommens Underviisning i Religionen indeholde ogsaa Sjelelære. Men denne Forening maatte blive langt mere inderlig og hensigtsvarende, naar Overeensstemmelses Forholdet mellem Sjelelærens vigtigste Resultater og Religionens og Moralens Grundsætninger fuldelig var erkjendt, naar Harmonien mellem den theoretiske og den practiske Sandhed var indlysende. Thi vor aabenbarede Religion meddeler os ei allene sin Lære om Gud og om sædelig Fuldkommenhed, men henviser ogsaa bestemt til Sjelelærens Grundsandheder, deels udtrykkelig, og deels ved *moralsk* at *framstille* disse. Saaledes kunde da Sjelelæren virke til, at vor Religions moralske Bud og Lærdomme bleve fattede i deres fulde Be-

delig maa (hvilket Erfaringerne ihenseende til den materialistiske Sjelelære have oplyst) enhver i Hovedsætninger vildfarende Lære om Sjelens Væsen, fornemmelig ved de Resultater hvortil saadanne Vildfarelser kunde mielede, nödvendig blive. Det bör derfor i enhver, til denne Videnskab henhörende Betragtning være ubetinget Regel: at lade Bestræbelsen efter Kundskab være fuldkommen redelig, fri fra al Begjærlighed, *aldrig at bygge paa nogen Gisning, ikke at ville gaae videre, end Man ved tydelig Indsigt er istand til*, og ikke at antage det, som er ubjemlet ved Sandhed, eller strider mod Religion og Dyd.

Men er den Videnskab, om hvis Formaal og Væsen vi have stræbt at danne os *den* Forestilling, *som svarer til dens Gjenstand*, af uendeligt Værd og Vigtighed, da er den ogsaa, fremfor nogen anden Videnskab, vanskelig at uddanne. Thi til sin virkelige Tilværelse fordrer den ej allene de Egenskaber hos sin Bear-

tydning, men disse meddele Sjelelærens, deels oplöftende, deels advarende Resultater, *den* varige Indflydelse som forudsætter en höjere Bevæggrund.

beider, hvilke enhver höjere Videnskab fordrer, forenede med dem, som ere Philosophiens ædelste Videnskabers: Religionslærens og Sædelærens ejendommelige Fordringer, men ogsaa, at alle disse Egenskaber skulle være i höi Grad, eller have opnaaet *en vis Fuldendelse.* En klar Anskuelse af den menneskelige Sjel i alle dens Anlæg til Fuldkommenhed, og i den modsatte Ufuldkommenhed, i dens Kræfters, Egenskabers og Evners indbyrdes Forhold, som det er efter deres Natur, og som det bliver ved deres gjensidige Indflydelse og ved Paavirkning af det Udvortes — en saadan Anskuelse (saavidt den er muelig og fornuftigviis at eftertragte) maa nödvendigt fordre: Aandens Frihed til Erkjendelse og Selvbestemmelse, eller *Tænkefrihed* og *moralsk Frihed*, Legemets Sundhed og dets Duelighed for Tænkningsarbejdets Anstrængelser, og en levende, allerede *til Indsigt og Forsæt uddannet* Bevidsthed om det Oversandselige; fornemmelig denne Bevidsthed, fordi Kundskaben om det Oversandselige er Sjelelærens Grundvold, og fordi ingen sand Videnskab kan blive til, uden at dens væsentlige Indhold, i det mindste tildeels, iforvejen er tilstede.

Til enhver Videnskab udfordres Tænkefrihed: Aandens uhindrede Selvvirksomhed: til Erkjendelsens Udvikling — dens Frihed fra sandselige og legemlige Hindringer, og dens *Herredömme* over det, som kunde aarsage disse. Men til Sjelelærens Uddannelse i dens hele Omfang er en Tænkefrihed, som i enhver Henseende harmonerer med Fuldkommenhedens Formaal, nödvendig, fordi denne Videnskab kræver *Aandskraftens hele* Virksomhed; ikke allene *Fornuftens*, til Tankeanstrængelser *af ethvert Slags*, men ligesaameget *Villiens*, til *Selvbeherskelse:* til Aandens Herredömme over sin *Sandseegenskab* (over sig selv, som sandselig) og Magt til at modstaae Indflydelsen af de *legemlige Fornemmelser og Drifter*; thi de sandselige Grundegenskaber: *Sandsen* og *Fölelsen*, og de til disse svarende Evner: Indbildningskraften (som den kaldes) og Begjæreevnen, ere deeltagende (interesserede) i Sjelebetragtningen, ej allene, forsaavidt de selv ere dens Gjenstande, men overhovedet, og det saaledes, at de enten tjene til sand Sjelekundskabs Udvikling, eller virke mod denne. Paa disse Sjelens Egenskaber og Evner er vel det Legemliges Indflydelse, fornemmelig virksom, men

dog ogsaa paa de Evner, ved hvilke Fornuften nærmest udvikler sin *Erkjendelse* og Villien sine *Forsætter*, ogsaa paa Forstanden og Villiesevnen *); deels forsaavidt denne Indflydelse medförer en *Drift* til Tankeanstrængelse, naar denne (enten fordi den begynder at være *uvilkaarlig*, eller af andre Aarsager) ej længere burde vedblive, og deels forsaavidt den lægger Hindringer i Vejen, enten for den erkjendende eller for den bestemmende Tankes Udvikling; — ej at tale om det Legemliges *middelbare* Indflydelse, ved Aandens sandselige Grundegenskaber og de Evner, i eller ved hvilke disse Egenskabers *nærmeste* Formaal bliver udviklet.

Jo svagere Legems-Constitutionen er, og jo mere den er udsat for sygelige Tilfælde, jo

*) Det Fölelsen efter Naturöjemedet er, i Forhold til Villien, og Sandsen, i Forhold til Fornuften, er ligeledes Begjæreevnen i Forhold til Villiesevnen (Villien i indskrænket Betydning) og Indbildningskraften i Forhold til Forstanden — *Midler*. Forsaavidt de ere *Mere*, maae de enten hindre hine höjere Kræfters og Evners Virksomhed, eller give denne en mod dens Naturbestemmelse stridende Retning.

mindre taaler, jo mere modsætter den sig og hindrer Aandens Virksomhed, jo mere strider den mod Tankens Frihed. Men denne Modsætning, denne Strid kan i Betragtninger over Sjelen, just fordi de saa levende og vidt omfattende interessere denne, baade lettere finde Sted og blive skadeligere i sine Fölger.

Vi have kastet et Blik paa, hvor nödvendig Tænkefriheden, eller Friheden til ved Tænkning at virke for Opnaaelsen af et Formaal, er for Sjelelæren. Men det Ypperste i denne Videnskab kan ikke udrettes uden *den* Aandsfrihed, som ikke relativ, men absolut, i og for sig, i alle Henseender er Frihed, og som saadan indeholder noget Höjere, end *den*, som allene bestaaer i Sjelens Frihed til at uddanne sin *Villen* til *Forsæt* og fuldstændigen udvikle dette ihenseende til dets Fuldbringelse og Midler — og altsaa i videnskabelige Bestræbelser egentlig viser sig som Tænkefrihed. Hin *höjere*, og i stræng Betydning *sande* Frihed er Aandens af Sandseligheden uhindrede *Selvvirksomhed* til at ville, foresætte sig og udrette det, den ifölge sit Væsens aandelige Formaal bör ville — det, den, naar den har opnaaet en paa disse Formaal grundet Uafhæn-

gighed af det Sandselige og Legemlige, *maa* ville med al sin Styrke. Denne Frihed er nödvendig til ethvert Foretagende, som ej allene har en dydig Bevæggrund, men tillige udfordrer *Selvovervindelse*; den er fölgelig nödvendig til at udrette noget Væsentligt for Sjelelæren. Villiens Godhed forenet med Kundskab, med Fölelse, og inderlig Attraa, maa dog blive *langt fra Maalet*, saalænge den ikke har naaet den Udviklings Grad, uden hvilken den ej kan bestemme Villien til et *bestandigt* Forsæt, en *uforstyrret* Iværksættelse, og til, over alt det i Sjelen, der kunde modstride det besluttede Formaal, at udöve en Magt, som *hvad dette Formaal angaaer*, enten forekommer den ellers muelige Modstand eller tilintetgjör den mödende. Her udfordres altsaa *moralsk Frihed* i en *langt större* Grad, end den, som almindeligviis er virksom ihenseende til saadanne gode Handlinger, til hvilke *nogen* Selvovervindelse er fornöden. Thi den Bearbejdelse af Sjelelæren, der skal svare til dennes Formaal, kræver, baade ifölge Arbejdets Vanskelighed og dets Omfang, en særdeles virksom og standhaftig Tænkefrihed; men Tænkefrihedens Udövelse og det Selvherredöm-

mes den indeholder, forudsætter en *Bevæg-grund*, og *denne* kan, i det Tilfælde vi her betragte, *ikke være egenkjærlig*; fordi Arbeidets Formaal er grundet paa Kjærlighed til det Sande og Gode. Den maa være *dydig*, altsaa fremvirke moralsk Frihed eller en dydig Selvvirksomhed hos Villien, og det en saadan, der er stor, eller udviklet nok til at grunde en uforstyrret Sindsroe, og ophæve, eller i det mindste betvinge Moralitetens Modsatte, Egoismens Spirer. Thi *Egoismen*, denne Villiens selvsyge Bestemthed ved en herskende *Drift* — dette jordiske, til at fyldestgjöre Sandseligheden, eller de i denne opkomne Drifter, som ubetinget Bevægaarsag, *determinerte* Sindelag, har sit Udspring fra de Forestillinger og Begjæringer der opkomme ved det Legemliges Indvirkning paa den Sands og Fölelse, som ere det hengivne; med hvilken Hengivenhed det efterhaanden kan komme saavidt, at der *i Sjelen selv* opstaae *Drifter* for disse Foresillinger og Begjæringer og for det Legemlige, paa hvilket de ere grundede, og at Villien, sin moralske Frihed berövet, blot er i Besiddelse af Frihed og Bestemthed til at virke for at fyldestgjöre Drifterne. Det er altsaa

indlysende, at Frihed fra egoistiske Skinforestillinger og Tilböjeligheder er nödvendig til at grunde den sande Tænkefrihed i Sjelelæren *).

Men da en virksom moralsk Bevidsthed er Grunden til al sædelig Frihed, og da dennes Grad retter sig efter det dydige Sindelag, eller efter Villiens Hengivenhed for Gud og for Dydens Formaal, forudsætter den sædelige Frihed, der svarer til Sjelelærens Idee, at det op-

*) Men denne sande Tænkefriheds, og en höjere, en virkelig ædel Sjelelæres Nödvendighed er i nærværende Tid, ogsaa af særdeles Grunde indlysende. Thi jo större og mere almindelig Kundskaben bliver om Forholdet mellem det Sandselige og det Legemlige, om begges gjensidige Indflydelse, og om Sandseegenskabens Afhængighed af Sensibiliteten, naar Villien enten ei hindrer denne Afhængighed, eller endog bidrager dertil, og jo mere en saadan Kundskab anvendes — jo sandseligere og mere egoistisk, jo mere et Spil for Mechanismen og Lasten löber Mennesket Fare for at blive, dersom ikke den *gode Villie* træder imellem, med sit skinnende Skjold, som afspeiler den aabne Himmel og kaster sit Lys ned i den aabne Afgrund.

rindelige Aands Anlæg til Tro paa Gud og til Dyden er uddannet til en Kraft, i hvilken Foreningen mellem Troe og Dyd er tilstede, denne Forening, til hvilken begge opfordre, og uden hvilken ingen af begge kan nærme sig Fuldkommenhed. Sand Religion og Moralitet, begge tilstedeværende i Fornuften og Villien, ere altsaa de förste og grundvæsentlige Fordringer til Uddannelsen af den sande Sjelelære, for hvilken de, som Almeenformaal, jo ogsaa maae være de ypperste *Formaal*, ligesom de hos Bearbejderen selv ere dens ypperste *Bevægaarsag*.

Det kan overhovedet ikke være Tvivl underkastet, at Aandens Uddannelse, i enhver, practisk og theoretisk Henseende, til Fuldkommenhed, er af höjeste Vigtighed for Sjelelærens, eller, at jo fuldkomnere Sjelelærens Bearbejder er, som Menneske og Videnskabsmand, jo Mere er han istand til at udrette.

For Den, som vil underkaste sig det store og vanskelige Foretagende, at udvikle en sand, til Menneskets Væsen og Bestemmelse virkelig svarende Sjelelære, er altsaa den omhyggeligste *Forberedelse* nödvendig, er det nödvendigt, at han *practisk erkjender* de Grundsandheder,

han *theoretisk vil udvikle*, at han *virkelig* besidder de Goder, om hvilke han saa ivrigt önsker at de skulle være Almeengoder: Sundhed, Aandsfrihed, Dyd, Religion, og den dybe Sjelero, de have til Fölge. Kun naar han ihenseende til disse uskatterlige Goder, *disse Selvforædlingens, Opdragelsens og den almindelige Menneskeforædlings sande Hovedformaal*, har bragt det dertil, at han med Overbeviisnig kan erkjende deres bestemte Tilværelse hos sig selv, kun da bör han begynde saadanne Arbejder, der umiddelbart gaae ud paa enten at bearbejde en væsentlig Deel af Sjelelæren, eller at bearbejde den i dens hele Omfang.

Forfatteren til disse Betragtninger har ikke brugt en saadan Forberedelse, men Erfaringer have overbeviist ham om dens Nödvendighed. De Kundskaber han troer alligevel at have opnaaet, vil han stræbe at uddanne og meddele *naar* og *saavidt* det staaer i hans Magt. Han har i nærværende Afhandling sögt at indlede til *den* Anskuelse af Menneskets Sjel, han holder for sand, ja endog, i Afhandlingens sidste Deel, *bestemt* at antyde dens Grundtræk. Om han nogensinde kan vinde Tid og Styrke til

betydeligt Mere, er ihenseende til Sagen selv ligegyldigt, naar kun *den* Oplysning, hvortil vi saa höjlig trænge, for at værne om det *sande Menneskelige*, det *ædlere* hos Mennesket, *den* Oplysning, ved hvilken vi skulle lære det indvortes Gode og Onde *ret* at kjende, maa blive opnaaet.